

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “นาฏยประดิษฐ์รำจตุรฉายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม” ครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. บริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
2. หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ. 4 ปี) สาขาวิชานาฏศิลป์ และการละคร
3. การวิเคราะห์หลักสูตรรายวิชาจตุรฉาย (2053201)
4. ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร
5. ความรู้เกี่ยวกับการรำจตุรฉาย
6. แนวคิดเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์
7. แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
9. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. บริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

สาระเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เป็นข้อมูลเบื้องต้นที่จะนำไปสู่การ ประพันธ์บทเพลงจตุรฉายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม แล้วนำไปสู่การออกแบบท่ารำ เครื่อง แต่งกาย การแปรแถว ของการแสดงที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่นี้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องรู้ถึงบริบทเกี่ยวกับ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ดังต่อไปนี้

1.1 ประวัติมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

1.2 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

1.1 ประวัติมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ตั้งอยู่เลขที่ 80 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอ เมือง จังหวัดมหาสารคาม มีเนื้อที่ 471 ไร่ มีห้วยคะคางไหลผ่าน ซึ่งทำให้มหาวิทยาลัยมีภูมิทัศน์ ที่สวยงาม และถือเป็นสัญลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของมหาวิทยาลัย

โรงเรียนประถมกสิกรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม มีกำเนิดมาจากโรงเรียนประถมกสิกรรมมหาสารคาม เมื่อปี พ.ศ. 2468 ที่บริเวณวิทยาลัยเทคนิคมหาสารคามในปัจจุบัน ซึ่งมีพื้นที่คับแคบ จึงย้ายมาตั้งที่ โศกอีต้อย ห่างจากตัวเมืองมาทางทิศตะวันตกประมาณ 4 กิโลเมตร

โรงเรียนประถมวิสามันท์

ในปี พ.ศ. 2473 ในสมัยที่ขุนประสงค์จรรยาเป็นศึกษาธิการจังหวัดมหาสารคาม เปลี่ยนฐานะเป็นโรงเรียนประถมวิสามันท์ เปิดสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และประถมศึกษาปีที่ 5 และฝึกหัดครูกสิกรรมขั้นต่ำ สอนเฉพาะชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และประถมศึกษาปีที่ 5 จนถึงปี พ.ศ. 2478

ในปี พ.ศ. 2479 โรงเรียนได้เปลี่ยนไปใช้หลักสูตรโรงเรียนฝึกหัดครูประกาศนียบัตร (ประเภท ข) ของกระทรวงศึกษาธิการ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2481 ได้เปลี่ยนไปใช้หลักสูตรประกาศนียบัตร กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2481

ในปี พ.ศ. 2483 ได้เปิดรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พิเศษขึ้นอีกหนึ่งชั้น ในปี พ.ศ. 2485 ได้ยุบเลิกชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พิเศษและได้ใช้หลักสูตรครูประชาบาล (ป.บ.) มาแทน จนปี พ.ศ. 2488 กระทรวงศึกษาธิการได้โอนเงินอุดหนุนนักเรียนฝึกหัดครู หนึ่งชั้นเรียนเป็นการชั่วคราว

ในปี พ.ศ. 2498 ได้ยุบเลิกประกาศนียบัตรครูมูล (ป.) ใช้หลักสูตรประกาศนียบัตร วิชาการศึกษา (ป.กศ.) แทน โรงเรียนเปลี่ยนฐานะเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูมหาสารคาม

วิทยาลัยครูมหาสารคาม

เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2505 ได้ยกฐานะโรงเรียนฝึกหัดครูมหาสารคามเป็นวิทยาลัยครู มหาสารคาม ขยายการเรียนการสอนถึงระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง (ป.กศ. ชั้นสูง) มีนายวิศาล ศิวรัตน์ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการคนแรก

ในปี พ.ศ. 2518 ได้ขยายการเรียนการสอนถึงระดับปริญญาตรี (ครุศาสตรบัณฑิต) เปิดสอนวิชาเอกภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และสังคมศึกษา

ในปี พ.ศ. 2519 ได้มีการจัดระบบงานใหม่ตามพระราชบัญญัติวิทยาลัยครู พ.ศ. 2518 ตำแหน่ง หัวหน้าสถานศึกษาเปลี่ยนจากผู้อำนวยการเป็นอธิการ มีนายอรุณ มุขสมบัติ ดำรงตำแหน่ง อธิการคนแรก

การจัดการเรียนการสอนได้ดำเนินการสอนโดยมี คณะวิชาครุศาสตร์ คณะวิชาวิทยาศาสตร์ และคณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ รับผิดชอบการเรียนการสอนในกลุ่มวิชาต่าง ๆ ตามโครงสร้างของหลักสูตร

ในปี พ.ศ. 2520 ได้เปิดสอนวิชาเอกการบริหารโรงเรียน และวิชาเอกคณิตศาสตร์

ในปี พ.ศ. 2521 เปิดสอนวิชาเอกเกษตรศาสตร์และวิชาเอกพลศึกษาเพิ่มขึ้นอีก

ในปี พ.ศ. 2522 เริ่มดำเนินการตามโครงการฝึกอบรมครูและบุคลากรทางการศึกษาประจำการ (อ.ก.ป.) เปิดศูนย์ อ.ก.ป. 2 ศูนย์ คือ ศูนย์กาฬสินธุ์ และในวิทยาลัยครูมหาสารคาม มีผู้เข้ารับการอบรมรุ่นแรกประมาณ 700 คน การเปิดสอนนักศึกษาภาคค่ำ ซึ่งดำเนินติดต่อกันมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 โครงการได้สิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2522 และได้เปิดรับใหม่โดยใช้หลักสูตร ป.กศ. ชั้นสูง เทคนิคการอาชีพในปี 2524 เปิดสอนมาจนกระทั่งถึงปี 2526

ในปี พ.ศ. 2527 ได้ประกาศแต่งตั้งคณะวิทยาการจัดการและเริ่มจัดการเรียนการสอนในปีการศึกษา 2528

ในปี พ.ศ. 2528 วิทยาลัยครูมหาสารคามได้เปิดสอนสาขาวิชาการอื่นเพิ่มมากขึ้นซึ่งเป็นการขยายฐานทางวิชาการเพื่อสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น คือเปิดสอนสาขาวิชาการศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ และสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ โดยเปิดสอนทั้งในระดับอนุปริญญา ระดับปริญญาตรี หลักสูตร 4 ปี และหลักสูตรปริญญาตรี 2 ปี (หลังอนุปริญญา) โดยเฉพาะการเรียนการสอน ระดับปริญญาตรีได้เปิดสอนในโปรแกรมวิชาต่าง ๆ มากกว่า 40 โปรแกรมวิชา ตามหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต ศิลปศาสตรบัณฑิต และวิทยาศาสตร์บัณฑิต

ในปี พ.ศ. 2530 ได้มีการปรับปรุงการแบ่งส่วนราชการเพื่อให้มีความคล่องตัว และปฏิบัติการกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพในฐานะที่เป็นสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา คือมีคณะวิชาที่รับผิดชอบ ในการจัดการเรียนการสอน 4 คณะ ซึ่งประกอบด้วย คณะวิชาครุศาสตร์ คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และคณะวิชาวิทยาการจัดการ และหน่วยงาน ศูนย์ สำนัก ซึ่งทำหน้าที่สนับสนุนการเรียนการสอนอีก 6 หน่วยงาน คือ สำนักงานอธิการ สำนักงานส่งเสริมวิชาการ สำนักงานกิจการนักศึกษา สำนักวางแผนและพัฒนา ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ศูนย์วิจัยและบริการการศึกษา

สถาบันราชภัฏมหาสารคาม

ในปี พ.ศ. 2535 วิทยาลัยครูทุกแห่งได้รับพระราชทานนามว่า “สถาบันราชภัฏ” ใช้คำภาษาอังกฤษว่า "Rajabhat Institute" แล้วต่อท้ายด้วยชื่อเดิมหรือชื่อจังหวัด นามนี้ได้รับพระราชทานเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2535

ในปี พ.ศ. 2538 ได้มีการตราพระราชบัญญัติสถาบันราชภัฏขึ้น สถาบันราชภัฏมหาสารคาม ได้ดำเนินงานตามพระราชบัญญัติสถาบันราชภัฏ พ.ศ. 2538 ตั้งแต่วันที่ 19 มกราคม 2535 เป็นต้นมา

ในปี พ.ศ. 2542 สถาบันราชภัฏมหาสารคามซึ่งรับผิดชอบดูแลโครงการจัดตั้งสถาบันราชภัฏ กาฬสินธุ์ (มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์) ตั้งอยู่ที่ ตำบลสงเปลือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ เริ่มเปิดรับนักเรียนรุ่นแรกในปีการศึกษา 2542 ในระดับอนุปริญา 2 โปรแกรมวิชา คือ อ.วท. (คอมพิวเตอร์) และ อ.วท. (ก่อสร้าง) จำนวน 150 คน

ในปีการศึกษา 2542 ได้ขยายโอกาสทางการศึกษาแก่ท้องถิ่นเพิ่มขึ้นอีก โดยใช้ข้อบังคับสภาประจำสถาบันราชภัฏมหาสารคาม ว่าด้วยการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับอุดมศึกษา (ขกอ.) พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นภาคจัดการศึกษาเพื่อปวงชน เช่นเดียวกับ ภาค กศ.บป. จัดการศึกษาวันจันทร์ถึงศุกร์ นอกเวลาราชการ เปิดรับรุ่นแรก 45 หมู่เรียน จำนวน 2000 คน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ในปี พ.ศ. 2547 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 ซึ่งส่งผลให้สถาบันราชภัฏมหาสารคาม เปลี่ยนสถานะเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ตั้งแต่วันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547 และได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น “มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม” ใช้ชื่อภาษาอังกฤษว่า “Rajabhat Maha Sarakham University”

ปี พ.ศ. 2548 มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามได้จัดแบ่งส่วนราชการใหม่ คือมีคณะที่รับผิดชอบในการจัดการเรียนการสอน 6 คณะ ประกอบด้วย คณะครุศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คณะวิทยาการจัดการ คณะเทคโนโลยีการเกษตร และบัณฑิตวิทยาลัย และหน่วยงานที่ทำหน้าที่สนับสนุนการเรียนการสอน คือ สำนักงานอธิการบดี สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักศิลปะวัฒนธรรม สถาบันวิจัยและพัฒนา และในปี พ.ศ. 2552 ได้มีการจัดตั้งหน่วยงานใหม่อีก 3 หน่วยงาน คือ คณะเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักบริการวิชาการ และสำนักวิเทศสัมพันธ์และการจัดการศึกษานานาชาติ

ปัจจุบันมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 จัดการเรียนการสอนทั้งภาคปกติและภาคพิเศษในหลักสูตร

ครุศาสตร์บัณฑิต วิทยาศาสตร์บัณฑิต วิศวกรรมศาสตรบัณฑิต ศิลปศาสตรบัณฑิต ศิลปบัณฑิต
 นิติศาสตรบัณฑิต รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต รัฐศาสตรบัณฑิต บัญชีบัณฑิต และหลักสูตร
 บริหารธุรกิจบัณฑิต การศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยได้เปิดสอนหลักสูตรระดับ
 ประกาศนียบัตรบัณฑิต 6 สาขาวิชา ระดับมหาบัณฑิต 18 สาขาวิชา และระดับดุษฎีบัณฑิต
 6 สาขาวิชา

นอกจากการจัดการศึกษาในระดับปริญญาแล้ว มหาวิทยาลัยได้จัดตั้งโรงเรียนสาธิต
 มาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2518 โดยเปิดสอนทั้งระดับก่อนอนุบาล ระดับอนุบาล ระดับประถมศึกษา และ
 ระดับมัธยมศึกษา ปัจจุบันจึงมีนักเรียนตั้งแต่ระดับก่อนอนุบาลจนถึงมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 จำนวน
 ประมาณ 1,000 คน

1.2 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

1.2.1 ที่ตั้ง

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ตั้งอยู่ที่เลขที่ 80 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด
 อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44000 โทรศัพท์ 0-4372-2118-9
 โทรสาร 0-4372-117 เว็บไซต์ <http://www.rmu.ac.th>

1.2.2 ตราสัญลักษณ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราช
 ลัญจกร ประจำพระองค์ รัชกาลที่ 9 ให้เป็นตราสัญลักษณ์ ประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
 มีลักษณะเป็นรูปไข่ วงในคือ พระราชลัญจกรประจำพระองค์รัชกาลที่ 9 เป็นรูปพระที่นั่งอัฐทิศ
 ประกอบตัวจักร กลางวงจักรมีอักษรเป็น อุ หรือเลข 9 รอบวงจักรมีรัศมีเปล่งออกโดยรอบ เหนือ
 จักรเป็นรูปเศวตฉัตร เจ็ดชั้น ฉัตรตั้งอยู่บนพระที่นั่งอัฐทิศ แปลความหมายว่า ทรงมีพระบรม
 เสด็จมาประทับในแผ่นดิน วงนอก เป็นชื่อสถาบันราชภัฏมหาสารคาม ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

ภาพที่ 2.1 ตราพระลัญจกร

ที่มา (มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2552, หน้า 9)

สีของสัญลักษณ์ ประกอบด้วยสีต่าง ๆ จำนวน 5 สี ดังต่อไปนี้
สีน้ำเงิน แทนค่า สถาบันพระมหากษัตริย์ ผู้ให้กำเนิด และพระราชทานนาม

"มหาวิทยาลัยราชภัฏ"

สีเขียว แทนค่า แหล่งที่ตั้งของสถาบันฯ 36 แห่ง ในแหล่งธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมที่สวยงาม

สีทอง แทนค่า ความเจริญรุ่งเรืองทางภูมิปัญญา

สีส้ม แทนค่า ความรุ่งเรืองทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ก้าวไกลใน 41 แห่ง

สีขาว แทนค่า ความคิดอันบริสุทธิ์ของนักปราชญ์แห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระเจ้าอยู่หัว

1.2.3 อุดมการณ์

2.3.1 มุ่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อก้าวสู่สังคมเศรษฐกิจ
ฐานความรู้ สังคม เอื้ออาทร สมานฉันท์ สังคมคุณภาพ และสังคมที่เข้มแข็ง

2.3.2 มุ่งพัฒนาประชากรไทยให้เป็นประชากร โลก เพื่อให้คนไทยมีโอกาส
ปรับเปลี่ยน เรียนรู้ และพัฒนาคนให้อยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างปกติสุข

2.3.3 เสริมสร้างวัฒนธรรมให้มีเอกลักษณ์ สักดิ์ศรี เพื่อเป็นจุดรวมของ

คนไทย

1.2.4 ปณิธาน

วิชาการเป็นเลิศ ประเสริฐคุณธรรม นำชุมชนพัฒนา

1.2.5 วิสัยทัศน์

เป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำที่มีคุณภาพมาตรฐาน สามารถขับเคลื่อนท้องถิ่นและ
สังคมให้เข้มแข็ง อย่างยั่งยืน

1.2.6 พันธกิจ

1.2.6.1 ผลิตบัณฑิตให้มีความรู้คู่คุณธรรม นำชุมชนพัฒนา สามารถตอบสนอง
ความต้องการ ของท้องถิ่น

1.2.6.2 วิจัยอย่างมีส่วนร่วม เพื่อสร้างองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสม
ต่อการพัฒนา ท้องถิ่น และสังคม

1.2.6.3 บริการวิชาการแก่สังคม ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อม โดยอาศัยเครือข่ายการเรียนรู้

1.2.6.4 เสริมสร้างความเข้มแข็ง วิชาชีพครู โดยการผลิตและพัฒนาครู บุคลากร
ทางการศึกษา ให้มีคุณภาพมาตรฐานที่เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง

1.2.7 สีประจำมหาวิทยาลัย

เขียว – แดง

สีเขียว หมายถึง ความเจริญงอกงาม

สีแดง หมายถึง ความกล้าหาญ

ภาพที่ 2.2 สีธงของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ที่มา (มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2552, หน้า 9)

1.2.8 ต้นไม้ ดอกไม้ ประจำมหาวิทยาลัย

ต้นจาม ดอกจาม (ต้นทองกวาว ดอกทองกวาว)

ภาพที่ 2.3 ดอกจาม (ทองกวาว) เป็นดอกไม้ประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ที่มา : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (2552, หน้า 9)

สรุปได้ว่าจากการศึกษาประวัติและข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามนี้เพื่อจะนำไปใช้ในการประพันธ์บทเพลงนุชฉาย ผู้วิจัยได้นำข้อความที่เกี่ยวข้องมาใช้ ดังเช่น ดอกจาม (ทองกวาว) เป็นดอกไม้และต้นไม้ประจำสถาบัน พระวรุณ เป็นเทพเจ้าแห่งฝนที่นับถือกันมาในอดีต เพราะสถาบันแห่งนี้ได้พัฒนามาจากโรงเรียนประถมกสิกรรม และเป็นตรากระทรวงเกษตรใช้ ส่วน สีเขียว-แดง เป็นสีธงของสถาบันแห่งนี้ ซึ่งมีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็ยังใช้อยู่ ปณิธาน หรือ คำขวัญของมหาวิทยาลัย คือ วิชาการเป็นเลิศ ประเสริฐคุณธรรม นำชุมชนพัฒนา ซึ่งข้อความดังกล่าวจะมีปรากฏอยู่ในบทเพลงนุชฉาย (สถาบัน) ที่ประพันธ์ขึ้นนั้นจะแสดงให้เห็นถึงความป็นนาฏลักษณะของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ซึ่งรายละเอียดจะกล่าวไว้

2. หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ. 4 ปี) สาขาวิชานาฏศิลป์และการละคร พ.ศ.

2543

2.1 ชื่อหลักสูตร

ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์และการละคร

Bachelor of Arts Program in Classical Dance and Drama

2.2 ชื่อปริญญา

ชื่อเต็ม ศิลปศาสตรบัณฑิต (นาฏศิลป์และการละคร)

Bachelor of Arts (Classical Dance and Drama)

ชื่อย่อ ศศ.บ. (นาฏศิลป์และการละคร)

B.A. (Classical Dance and Drama)

2.3 วัตถุประสงค์

เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

2.3.1 มีความรู้ทางด้านนาฏศิลป์การละครให้สามารถทำงานในหน่วยงานของ
ทางราชการ เอกชนหรือประกอบอาชีพอิสระได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3.2 มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนาและผลิตผลงานทางด้านนาฏศิลป์
และการละคร

2.3.3 มีเจตคติ และค่านิยมในการอนุรักษ์และส่งเสริมนาฏศิลป์และการละคร

2.3.4 มีความสามารถในการอนุรักษ์ สืบทอด เผยแพร่ เพื่อการพัฒนานาฏมรดก
ท้องถิ่น ทางด้านศิลปะการแสดง

2.4 โครงสร้างหลักสูตร

หน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตรไม่น้อยกว่า 144 หน่วยกิต โดยมีสัดส่วนดังต่อไปนี้

2.4.1 หมวดวิชาศึกษาทั่วไป ไม่น้อยกว่า 33 หน่วยกิต

2.4.2 หมวดวิชาเฉพาะด้าน ไม่น้อยกว่า 101 หน่วยกิต

2.4.2.1 กลุ่มวิชาเนื้อหา ไม่น้อยกว่า 79 หน่วยกิต

2.4.2.2 กลุ่มวิชาวิทยาการจัดการ ไม่น้อยกว่า 15 หน่วยกิต

2.4.2.3 กลุ่มวิชาปฏิบัติการและฝึกประสบการณ์วิชาชีพ 7 หน่วยกิต

2.4.3 หมวดวิชาเลือกเสรี ไม่น้อยกว่า 10 หน่วยกิต

2.5 การจัดการเรียนการสอน

2.5.1 หมวดวิชาศึกษาทั่วไป

ไม่น้อยกว่า 33 หน่วยกิต

2.5.1.1 กลุ่มวิชาภาษาและการสื่อสาร 9 หน่วยกิต

2.5.1.2 กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ 9 หน่วยกิต

2.5.1.3 กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ 6 หน่วยกิต

2.5.1.4 กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสารสนเทศและคณิตศาสตร์ 9 หน่วยกิต

(ดังรายละเอียดในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป)

2.5.2 หมวดวิชาเฉพาะด้าน

ไม่น้อยกว่า 101 หน่วยกิต

2.5.2.1 กลุ่มวิชาเนื้อหา

ไม่น้อยกว่า 79 หน่วยกิต

1) บัณฑิตเรียน 30 หน่วยกิต

2051103	พิธีไหว้ครูนาฏศิลป์ไทย	2 (1-2)
2051107	ประวัติการละครไทยและบุคคลสำคัญในวงการละครไทย	2 (2-0)
2051202	รำพื้นฐาน 1	2 (1-2)
2051301	เพลงไทย 1	2 (1-2)
2051302	ดนตรีเพื่อการละคร	2 (2-0)
2051602	จิตวิทยาเพื่อการละคร	2 (2-0)
2051603	ศิลปะเพื่อการละคร	2 (2-0)
2051604	การแสดง 1	2 (1-2)
2051605	การกำกับการแสดง 1	2 (1-2)
2051606	องค์ประกอบของการสร้างละครและงานบนเวที	2 (1-2)
2052107	การเขียนบทละคร 1	2 (1-2)
2052603	การออกแบบฉากและแสง 1	2 (1-2)
2052604	การออกแบบเครื่องแต่งกาย 1	2 (1-2)
2052605	การแต่งหน้า 1	2 (1-2)
2053704	หลักการวิเคราะห์และวิจารณ์การละคร	2 (1-2)

2) เลือกเรียนจากรายวิชาดังต่อไปนี้ ไม่น้อยกว่า 49 หน่วยกิต

2051101	สุนทรียะทางนาฏศิลป์ไทย	2 (2-0)
2051105	โขน	2 (1-2)
2051106	ประวัติการละครตะวันออก	2 (2-0)

2051203	ลีลาของนาฏศิลป์ไทย	2 (1-2)
2051204	กิจกรรมเพื่อนรำ 1	2 (1-2)
2051205	รำพื้นฐาน 2	2 (1-2)
2051402	การแสดงหุ่น 1	2 (1-2)
2051405	หุ่นสำหรับเด็ก	2 (1-2)
2051607	การเคลื่อนไหวนบนเวที	2 (1-2)
2051608	การพูดและการฝึกเสียง 1	2 (1-2)
2051609	ละครใบ้	2 (1-2)
2051610	การแสดงศิลปะป้องกันตัว	2 (1-2)
2052101	ป่อเกิดรามเกียรติ์	2 (1-2)
2052102	ประวัติตัวละครและสถานที่สำคัญในเรื่องรามเกียรติ์	2 (2-0)
2052104	วาทศิลป์การละคร	2 (1-2)
2052106	ประวัติการละครตะวันตก	2 (2-0)
2052201	หน้าพาทย์ 1	2 (1-2)
2052202	กิจกรรมเพื่อนรำ 2	2 (1-2)
2052203	กิจกรรมเพื่อนรำ 3	2 (1-2)
2052205	นาฏศิลป์พื้นเมือง 2	2 (1-2)
2052301	เพลงไทย 2	2 (1-2)
2052302	เพลงไทย 3	2 (1-2)
2052303	เพลงและการขับร้องเพื่อการแสดง	2 (1-2)
2052502	บัลเลต์ 1	2 (1-2)
2052505	นาฏศิลป์พื้นเมืองตะวันออก	2 (1-2)
2052506	นาฏศิลป์พื้นเมืองตะวันตก	2 (1-2)
2052606	การแสดง 2	2 (1-2)
2052607	การพูดและการฝึกเสียง 2	2 (1-2)
2052608	การอ่านตีความบทละคร 1	2 (1-2)
2052609	ละครสร้างสรรค์	2 (1-2)
2052610	ละครและการแสดงสำหรับเด็ก 1	2 (1-2)
2052702	วิวัฒนาการของศิลปะการละครตะวันออกและตะวันตก	2 (2-0)
	การศึกษาในเชิงวิเคราะห์	2 (2-0)
2052704	วรรณกรรมการละครไทย	2 (2-0)

2052705	มหรสพและการละเล่นของหลวง	2 (1-2)
2053101	นารายณ์สิบปาง	2 (2-0)
2053106	การเขียนบทละคร 2	2 (2-0)
2053107	การสร้างละครรำ	2 (1-2)
2053108	การสร้างละครร้อง	2 (1-2)
2053201	ฉุยฉาย	2 (1-2)
2053202	ประดิษฐ์ทำรำเดิน 1	2 (1-2)
2053203	กิจกรรมเพื่อนรำ 4	2 (1-2)
2053205	วิพิธทัศนา	2 (1-2)
2053208	การบันทึกทำรำเดิน	2 (1-2)
2053401	การแสดงหุ่น 2	2 (1-2)
2053501	บัลเลต์ 2	2 (1-2)
2053502	โมเดิร์นแดนซ์ 1	2 (1-2)
2053503	บัลเลต์ 3	2 (1-2)
2053604	การกำกับการแสดง 2	2 (1-2)
2053607	การแต่งหน้า 2	2 (1-2)
2053608	การกำกับเวที	2 (1-2)
2053610	การเขียนบทละครสำหรับเด็ก	2 (1-2)
2053611	ประวัติภาพยนตร์ ละครวิทยุและละครวิทยุโทรทัศน์	2 (2-0)
2053612	ทฤษฎี เทคนิควิทยุโทรทัศน์	2 (1-2)
2053613	การแสดง 3	2 (1-2)
2053701	หลักการวิเคราะห์บทละคร	2 (2-0)
2053702	การอ่านและแปลบทละคร	2 (1-2)
2053703	ภาพยนตร์และนวนิยาย, หน้า ศิลปะเปรียบเทียบ	2 (2-0)
2053704	หลักการวิเคราะห์และวิจารณ์การละคร	2 (1-2)
2054102	นาฏศิลป์เปรียบเทียบ	2 (1-2)
2054104	การเขียนบทละครไทย	2 (1-2)
2054105	ลิเก	2 (1-2)
2054201	หน้าพาทย์ 2	2 (1-2)
2054203	กิจกรรมเพื่อนรำ 5	2 (1-2)
2054204	ประดิษฐ์ทำรำเดิน 2	2 (1-2)

2054207	ร้านอาหาร	2 (1-2)
2054301	เพลงไทย 4	2 (1-2)
2054302	เพลงไทย 5	2 (1-2)
2054401	การแสดงหุ่น 3	2 (1-2)
2054502	โมเดิร์นแดนซ์ 2	2 (1-2)
2054503	บัลเล่ต์ 4	2 (1-2)
2054602	การแต่งกายละครไทย	2 (1-2)
2054604	ละครและการแสดงสำหรับเด็ก 2	2 (1-2)
2054605	การเขียนบทละครวิทยุและโทรทัศน์	2 (1-2)
2054606	การทำกับการแสดงละครวิทยุโทรทัศน์	2 (1-2)
2054701	การละครสมัยใหม่ในอังกฤษ ยุโรปและอเมริกา	2 (2-0)
2054702	วรรณกรรมการละครสากล	2 (1-2)
2054704	บทบาทของดนตรีและนาฏศิลป์ในละครเอเชีย	2 (1-2)
2054705	หลักการวิเคราะห์และวิจารณ์การละครไทย	2 (1-2)
2054901	ผลงานค้นคว้าริเริ่มทางด้านนาฏศิลป์หรือศิลปะการละคร	2 (1-2)
2054903	การแสดงท้องถิ่น	2 (1-2)
2054904	สตรีระวิทยาของผู้แสดงนาฏศิลป์	2 (2-0)
2054906	ร่าง	2 (1-2)
2054907	การใช้คอมพิวเตอร์ขั้นพื้นฐานในงานนาฏศิลป์	2 (1-2)
2054908	นาฏศิลป์เพื่อชีวิต	2 (1-2)
2054909	การวิจัยด้านนาฏศิลป์และการละคร	2 (1-2)
2054910	ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารด้านนาฏศิลป์และการละคร	2 (1-2)
2054911	การจัดการนาฏศิลป์เชิงธุรกิจ	2 (1-2)
2054912	การวัดผลและประเมินผลนาฏศิลป์และการละคร	2 (1-2)
2051108	การแต่งกาย 1	2 (1-2)
2564303	กฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญา	2 (2-0)
	2.5.2.2 กลุ่มวิชาวิทยาการจัดการ ไม่น้อยกว่า 15 หน่วยกิต	
	1) บัณฑิตเรียน 9 หน่วยกิต	
3561101	องค์การและการจัดการ	3 (3-0)
3561204	ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจ	3 (3-0)
3591105	เศรษฐศาสตร์ทั่วไป	3 (3-0)

2) เลือกเรียนจากรายวิชาดังต่อไปนี้ ไม่น้อยกว่า 6 หน่วยกิต

2562302	กฎหมายธุรกิจ	3 (3-0)
3561102	การจัดการธุรกิจขนาดย่อม	3 (3-0)
3561301	ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร	3 (3-0)
3562207	จิตวิทยาธุรกิจ	3 (3-0)
3562402	การบริหารทรัพยากรมนุษย์	3 (3-0)
2.5.2.3 กลุ่มวิชาปฏิบัติการและฝึกประสบการณ์วิชาชีพ 7 หน่วยกิต		
2053801	การเตรียมฝึกประสบการณ์วิชาชีพพณิชยการและการละคร 3	2 (90)
2054801	การฝึกประสบการณ์วิชาชีพพณิชยการและการละคร 35(450)	

2.5.3 หมวดวิชาเลือกเสรี ไม่น้อยกว่า 10 หน่วยกิต

ให้เลือกเรียนรายวิชาใดๆ ที่เปิดสอนในมหาวิทยาลัย ยกเว้นรายวิชาที่เป็นพื้นฐานของวิชาเอกและต้องไม่เป็นรายวิชาที่กำหนดให้เรียนโดยไม่นับหน่วยกิตรวมในเกณฑ์การสำเร็จการศึกษาของหลักสูตรนี้

3. การวิเคราะห์หลักสูตรรายวิชาญุฉาย (2053201)

จากการศึกษาคำอธิบายรายวิชาญุฉาย (2053201) สามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แผนบริหารการสอนรายวิชาญุฉาย

รหัสวิชา 2053201

ชื่อวิชา ญุฉาย (Chui Chai) 2 (1-2)

เวลาเรียน

จำนวนชั่วโมงทฤษฎี	16	คาบเรียน
จำนวนชั่วโมงปฏิบัติ	32	คาบเรียน
รวมทั้งสิ้น	48	คาบเรียน

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาประวัติ ความเป็นมา และฝึกชุดต่างๆ ตามความเหมาะสม เช่น ญุฉายพราหมณ์

ญุฉายวันทอง ญุฉายเบญจกาย และญุฉายศกานัน

จุดประสงค์

1. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการรำจួយ และสามารถอธิบายได้
2. เพื่อให้ผู้เรียนรู้ถึงจุดประสงค์ ความสำคัญ ของการรำจួយ องค์ประกอบของการรำจួយ เช่น ที่มาของการแสดง คำร้อง เพลง ดนตรี การแต่งกาย เป็นต้น และสามารถตอบถาม หรืออธิบายได้
3. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติ ขับร้อง และรำจួយชุดจួយพราหมณ์ จួយวันทอง จួយเบญจกาย และจួយของสถาบัน ตลอดจนสามารถนำไปใช้ในโอกาสต่างๆ ได้

เนื้อหา

บทที่ 1 ความเบื้องต้นรู้เกี่ยวกับการรำไทย ความหมายของ คำว่า “รำ” จุดมุ่งหมายและความสำคัญของการรำ ประเภทของการรำ องค์ประกอบของการรำ สรุป	1 สัปดาห์ (3 คาบเรียน)
บทที่ 2 การรำจួយ ความหมายของ คำว่า “จួយ” ประวัติการรำจួយ จุดมุ่งหมายและความสำคัญของการรำจួយ ประเภทของการรำจួយ องค์ประกอบของการรำจួយ ตัวอย่างบทหรือจួយที่ใช้แสดง โขน-ละคร สรุป	2 สัปดาห์ (6 คาบเรียน)
บทที่ 3 ฉันทลักษณ์ของจួយ ความหมายของ คำว่า “ฉันทลักษณ์” ประเภทของฉันทลักษณ์ของไทย ความหมายของ คำว่า “กลอน”	1 สัปดาห์ (3 คาบเรียน)

คำประพันธ์ประเภทกลอน

ลักษณะกลอนนุชฉายและกลอนแม่ศรี

ตัวอย่างบทกลอนนุชฉายที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่

	สรุป	
บทที่ 4	การรำนุชฉายพราหมณ์ ที่มาของการแสดง เพลง ดนตรี ผู้แสดง ลักษณะการแต่งกาย อธิบายทำรำนุชฉายพราหมณ์	3 สัปดาห์ (9 คาบเรียน)
บทที่ 5	การรำนุชฉายวันทอง ที่มาของการแสดง เพลง ดนตรี ผู้แสดง ลักษณะการแต่งกาย อธิบายทำรำนุชฉายวันทอง	3 สัปดาห์ (9 คาบเรียน)
บทที่ 6	การรำนุชฉายเบญจกาย (แปลง) ที่มาของการแสดง เพลง ดนตรี ผู้แสดง ลักษณะการแต่งกาย อธิบายทำรำนุชฉายเบญจกาย	3 สัปดาห์ (9 คาบเรียน)
บทที่ 7	การรำนุชฉายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ที่มาของการแสดง	3 สัปดาห์ (9 คาบเรียน)

เพลง

ดนตรี

ผู้แสดง

ลักษณะการแต่งกาย

อธิบายท่ารำถวายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ลักษณะการแปรแถว

สรุป

หมายเหตุ: ผลการวิเคราะห์คำอธิบายรายวิชาถวายนี้ผู้วิจัยได้นำกรอบนี้มาเขียนขึ้นเป็นตำราเรียน
ชื่อถวาย ดังนั้นงานวิจัยฉบับนี้จึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของตำรา ซึ่งจะถูกนำไปพัฒนา
ใช้ในการเรียน การสอน ต่อไป

วิธีสอนและกิจกรรม

1. ศึกษาตำราวิชาถวาย
2. ให้ศึกษาค้นคว้าจากสื่อการเรียนต่าง ๆ ล่วงหน้า
3. ให้ผู้เรียนรวมกลุ่มอภิปรายเรื่องถวายต่าง ๆ ตามที่กำหนด
4. ครูผู้สอนสรุปเนื้อหาเพิ่มเติม
5. ครูผู้สอนหรือวิทยากรรับเชิญสอนปฏิบัติจับร้องฟ้อนรำถวายตามที่กำหนด
6. ให้ผู้เรียนค้นคว้าหรือทบทวนการจับร้อง ฟ้อนรำ ถวาย จากแถบบันทึกเสียง
และวีดิทัศน์
7. ให้ผู้เรียนจัดป้ายนิเทศ กลุ่มละ 1 เรื่อง หรือ รวบรวมภาพการรำถวาย อธิบาย

ท่ารำและเขียนรายงาน ตลอดจนนำเสนอด้วย Power – Point Presentation

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารตำราวิชาถวาย
2. ภาพการแสดงถวายชุดต่าง ๆ
3. แถบบันทึกเสียงเพลงถวายชุดต่าง ๆ
4. วีดิทัศน์การแสดงถวายชุดต่าง ๆ
5. อินเทอร์เน็ต หรือ e-Learning และรายการแสดงพิเศษจากโทรทัศน์
6. บทเรียนสำเร็จรูปวิชาถวาย ที่ผู้สอนจัดทำขึ้นใช้เอง

การวัดผลและประเมินผล

การวัดผล

1. คะแนนระหว่างภาคเรียน	50 %
1.1 ทดสอบย่อยปฏิบัติ	20 %
1.2 ทดสอบย่อยทฤษฎี	20 %
1.3 กิจกรรมอื่น ๆ	10 %
2. คะแนนสอบปลายภาค	50 %
2.1 สอบปฏิบัติ	25 %
2.2 สอบทฤษฎี	25 %

การประเมินผล

ระดับคะแนน	เกรด
89 – 100	A
80 – 88	B+
71 – 79	B
62 – 70	C+
53 – 61	C
44 – 52	D+
35 – 43	D
0 - 34	E

จากการวิเคราะห์หลักสูตรรายวิชาจุลชาย (2053201) นี้ ผู้วิจัยจะนำไปเป็นกรอบในการจัดทำเป็นตำราจุลชาย เพื่อใช้ประกอบการเรียน การสอน ในรายวิชาจุลชาย ต่อไป

4. ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร (Curriculum Development)

คุณสมบัติของหลักสูตรเป็นพลวัต มักจะปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการและความเปลี่ยนแปลงของสังคม การพัฒนาหลักสูตรจึงเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง เพราะการจัดการศึกษาให้สนองกับความต้องการและการเปลี่ยนแปลงของสังคมจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในที่นี้จึงใคร่นำเสนอความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

4.1 ความหมายของ คำว่า “หลักสูตร”

- 4.2 ความหมายของ คำว่า “การพัฒนาหลักสูตร”
- 4.3 ความสำคัญของหลักสูตร
- 4.4 หลักการพัฒนาหลักสูตร
- 4.5 การพัฒนาหลักสูตรในระดับต่าง ๆ
- 4.6 ผลการพัฒนาหลักสูตร
- 4.7 พื้นฐานการพัฒนาหลักสูตร
- 4.8 องค์ประกอบของหลักสูตร
- 4.9 การปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับท้องถิ่น
- 4.10 รูปแบบของการพัฒนาหลักสูตร

4.1 ความหมายของคำว่า “หลักสูตร” (Curriculum)

มีนักการศึกษาได้ให้คำนิยามความหมายของหลักสูตรไว้ ดังนี้
 ชำรง บัวศรี (2532, หน้า 172) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ทุกอย่าง
 ที่โรงเรียนจัดให้แก่นักเรียน

เพจ และ โทมัส (Page and Thomas. 1977, หน้า 93) อธิบายว่า หลักสูตร คือการ
 จัดรายวิชาต่าง ๆ ให้แก่ นักเรียน นักศึกษา ในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย หรือสถาบันการศึกษา
 อื่น ๆ

กู๊ด (Good. 1959, หน้า 149) อธิบายว่า หลักสูตร หมายถึง กลุ่มวิชาที่จัดเรียงลำดับ
 ไว้เป็นระบบตามกำหนดที่สถานศึกษาต้องการให้เกิดการเรียนรู้ หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์
 ต่าง ๆ ที่สถานศึกษาวางไว้ให้นักเรียนได้รับภายใต้การแนะนำของสถานศึกษานั้น

กระทรวงศึกษาธิการ (2520, หน้า 1) กล่าวไว้พอสรุปได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ความหมายในวงแคบ หมายถึง วิชาและเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ที่กระทรวง
 ศึกษาธิการกำหนดให้เรียน ในแต่ละชั้นเรียน ว่าจะต้องเรียนอะไรบ้าง และอย่างน้อยเพียงใด
2. ความหมายในวงกว้าง หมายถึง ประสบการณ์ทั้งหมดที่โรงเรียนจัดให้แก่
 นักเรียน ทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อให้นักเรียนได้ความรู้ มีทักษะ เกิดทักษะ และเจตคติที่ดี
 อันจำเป็นแก่การดำรงชีพ

ดังนั้น หลักสูตร จึงรวมถึง 4 ส่วน ดังนี้

1. เอกสารหลักสูตร
2. กระบวนการวิธีสอนของครู
3. กระบวนการเรียนของนักเรียน

4. การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน

ฉะนั้น การพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลง ทั้ง 4

หัวข้อที่กล่าวมา

สรุปได้ว่า หลักสูตร ก็คือ ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดให้แก่แก่นักเรียน ภายในขอบเขตที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อที่จะสร้างและพัฒนาเด็กตามจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา

4.2. ความหมายของ คำว่า “การพัฒนาหลักสูตร” (Curriculum Development)

การพัฒนาหลักสูตรเป็นภาระหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องทางการศึกษาจะต้องทำ ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

กูด (Good. 1973, หน้า 157-158) ได้นิยามไว้ 2 ลักษณะ คือ ประการแรก หมายถึง การปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หลักสูตร การปรับปรุงหลักสูตรเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะทำให้เกิดความเหมาะสมกับโรงเรียน หรือระบบโรงเรียน จุดมุ่งหมายของการสอน วัสดุอุปกรณ์ วิธีสอน และการประเมินผล ประการที่ 2 หมายถึง การแก้ไขหลักสูตรให้แตกต่างไปจากเดิม เป็นการสร้างโอกาสทางการเรียนขึ้นมาใหม่

เซย์เลอร์ และ อเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander. 1974, หน้า 7) อธิบายว่า หมายถึง การจัดทำหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือเป็นการจัดทำหลักสูตรใหม่ โดยไม่มีหลักสูตรเดิมมาก่อน นอกจากนี้ยังรวมถึงการสร้างเอกสารอื่น ๆ สำหรับนักเรียนด้วย

ทาบบา (Hilda Taba. 1962, หน้า 454) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงหลักสูตรเดิมให้ได้ผลดีขึ้น ทั้งด้านจุดมุ่งหมาย เนื้อหาวิชา การเรียน-การสอน การวัดผลและประเมินผลอื่น ๆ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายใหม่ที่วางไว้ การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ มักจะมีผลกระทบต่อความคิด ความรู้สึกของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย แต่การปรับปรุงหลักสูตรจะเปลี่ยนแปลงเพียงบางส่วน โดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงความคิดพื้นฐานหรือรูปแบบของหลักสูตร

สงัด อุทรานัน (2523, หน้า 30) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร มี 2 อย่าง คือ (1) การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือสมบูรณ์ขึ้น (2) การสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐาน

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525, หน้า 10) อธิบายไว้ว่า หมายถึง การพยายามวางโครงการที่จะช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ตรงตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทุกสิ่งทุกอย่างให้สอดคล้องกัน โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ผู้เรียน การพัฒนาหลักสูตรมี 2 อย่าง หรือ ปรับปรุงหลักสูตรเดิมที่มีอยู่ กับ สร้างหลักสูตรขึ้นใหม่ การพัฒนาหลักสูตรเป็นกิจกรรมต่อเนื่อง และถือเป็นภาระหน้าที่ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทางการศึกษาทุกคน

4.3 ความสำคัญของหลักสูตรและหลักสูตรที่ดี

วิลสัน จูมปาแฝด (2534, หน้า 3) ได้กล่าวไว้ว่า หลักสูตรมีความสำคัญหลายอย่าง เช่น

1. เป็นบทบัญญัติของรัฐบาลในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาของชาติ เพื่อให้โรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ ยึดเป็นหลัก และแนวทางในการจัดการเรียนการสอน
2. เป็นมาตรฐานในการควบคุมการเรียนการสอนของสถานศึกษาทุกสถาบัน จะต้องสอนให้ถึงมาตรฐานนี้เป็นอย่างน้อย
3. เป็นเครื่องมือของกระทรวงศึกษาธิการที่จะใช้ควบคุม “ปริมาณ” ของประสบการณ์ที่สถานศึกษาจะต้องจัดให้แก่ผู้เรียน
4. เป็นมาตรฐานที่หน่วยงานต่าง ๆ เช่น กรมวิชาการจะใช้ในการตรวจสอบความรู้ของนักเรียนแต่ละระดับชั้น และสถานศึกษาในระดับสูงขึ้นไป ก็จะใช้เป็นมาตรฐานของความรู้ที่จะทดสอบนักเรียนระดับต่ำกว่า เพื่อประกอบการพิจารณาในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น การสอบคัดเลือกนักเรียนเข้าเรียน และการมอบทุนการศึกษา เป็นต้น

สรุปได้ว่า หลักสูตรมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาชาติทุกระดับ ดังนั้น การสร้างหลักสูตรและปรับปรุงหลักสูตร จึงต้องอาศัยความคิดและข้อมูลหลาย ๆ ด้าน หรือ อาจจะกล่าวได้ว่า หลักสูตรเป็นผลรวมของความคิดเห็นทางการศึกษา

ลักษณะของหลักสูตรที่ดี

วิลสัน จูมปาแฝด (2534, หน้า 3-4) ได้เรียบเรียงไว้ ดังนี้

1. ตรงกับจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาของชาติ
2. ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง
3. คำนี้ถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของนักเรียน
4. มีเนื้อหาและกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ มีความหมายและเป็นจริง
5. สอดคล้องกับความต้องการของชีวิตในสังคมปัจจุบัน
6. ถ่ายทอดและสร้างสรรค์อารยธรรม เอกลักษณ์ของชาติ และมวลมนุษยชาติ
7. ส่งเสริมค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตย

8. มีเนื้อหาสาระเพียงพอที่จะช่วยให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ตลอดจนพัฒนาการด้านอื่น ๆ ด้วย

9. เสนอแนะแนวทางการนำหลักสูตรไปใช้และการประเมินผลไว้อย่างชัดเจน

10. ยืดหยุ่น เพื่อให้ครูสามารถปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นได้ตามสมควร

และนอกจากนี้จะเห็นได้ว่า หลักสูตรที่ดี นักพัฒนาหลักสูตรอาจจะเพิ่มเติมลักษณะพิเศษเฉพาะเข้าไปได้อีก ถ้าหลักสูตรนั้นสร้างขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเฉพาะเช่น หลักสูตรกลุ่มผู้สนใจ เป็นต้น

4.4 หลักการพัฒนาหลักสูตร

สูนีย์ ภูพันธ์ (2547, หน้า 159-160) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนอย่างเป็นระบบระเบียบ และเพื่อให้การพัฒนาหลักสูตรบรรลุเป้าหมาย จึงต้องคำนึงถึงหลักการ ดังนี้

1. จำเป็นต้องมีผู้นำที่เชี่ยวชาญ และมีความสามารถในการพัฒนาหลักสูตรเป็นอย่างดี
2. ต้องได้รับความร่วมมือและการประสานงานอย่างดีจากบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย
3. ต้องมีการดำเนินการเป็นระเบียบแบบแผน ต่อเนื่องกันไป ตั้งแต่จุดมุ่งหมายจนถึงการประเมินผล บุคคลทุกฝ่ายจะต้องร่วมกันพิจารณาดำเนินการอย่างมีขั้นตอน และมีระเบียบแบบแผน
4. การพัฒนาหลักสูตรจะต้องรวมถึงผลงานต่าง ๆ ทางด้านหลักสูตรที่สร้างขึ้นมา ได้แก่ เอกสารหลักสูตร เนื้อหาวิชา การทดสอบการใช้หลักสูตร และการจัดการเรียน - การสอน
5. เพื่อความมีประสิทธิภาพต้องมีการฝึกอบรมครูประจำการให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรใหม่ ความคิดใหม่ แนวทางการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรใหม่
6. จะต้องคำนึงถึงประโยชน์ในด้านการพัฒนาจิตใจและทัศนคติของผู้เรียนด้วย

4.5 การพัฒนาหลักสูตรในระดับต่าง ๆ

สูนีย์ ภูพันธ์ (2547, หน้า 160-161) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. หลักสูตรระดับชาติหรือหลักสูตรแม่บท
2. หลักสูตรระดับท้องถิ่น
3. หลักสูตรระดับห้องเรียน

4.5.1 หลักสูตรระดับชาติ จัดเป็นหลักสูตรแกนหรือหลักสูตรแม่บท ในระดับการศึกษาต่าง ๆ ได้แก่ หลักสูตรประถมศึกษา หลักสูตรมัธยมศึกษา หลักสูตรอาชีวศึกษา และหลักสูตรการฝึกหัดครู เป็นต้น จะเขียนไว้กว้าง ๆ บรรจุสาระที่จำเป็นให้ทุกคนในประเทศระดับนั้นได้เรียนรู้เหมือนกัน หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่ เช่น จัดทำคู่มือครู แผนการสอน และหนังสือเรียน เป็นต้น และสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีหน้าที่ เช่น จัดทำเอกสารประกอบหลักสูตร สาขาวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ ในระดับมัธยมศึกษา ส่วนระดับประถมศึกษาจะทำเฉพาะวิชาคณิตศาสตร์

4.5.2 หลักสูตรระดับท้องถิ่น เป็นการนำหลักสูตรระดับชาติมาปรับปรุงให้สอดคล้อง กับสภาพท้องถิ่น ตามลักษณะทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และลักษณะพิเศษของท้องถิ่น เพื่อให้เหมาะสมกับผู้เรียน เช่น การจัดหลักสูตรวิชาชีพเลือก ในระดับชาติจะกล่าวไว้กว้าง ๆ ว่า นำมาพัฒนาให้เหมาะสมกับท้องถิ่นที่ตั้งของโรงเรียน เช่น โรงเรียนทางชายฝั่งทะเลของประเทศ โรงเรียนแถบบริเวณภาคเหนือ หรือภาคอีสาน จึงต้องแตกต่างกัน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

4.5.3 หลักสูตรระดับห้องเรียน เป็นการนำเอาหลักสูตรมาพัฒนาสู่การจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ บุคคลสำคัญก็คือ ครูผู้สอน โดยได้รับการสนับสนุนจากของผู้บริหารสถานศึกษา การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ก็คือ การพัฒนาการสอน ที่จะทำให้หลักสูตรระดับท้องถิ่นและระดับชาติบรรลุจุดหมาย

4.6 ผลที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตร

สุนีย์ ภูพันธ์ (2547, หน้า 161-162) การพัฒนาหลักสูตรต้องได้รับความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย จึงจะสำเร็จซึ่งประกอบด้วย นักวิชาการ นักพัฒนาหลักสูตร เป็นต้น ผลประโยชน์ที่ได้รับ มีดังนี้

1. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับความเจริญของสังคมโลก
2. เป็นการพัฒนาระบบการศึกษาให้เจริญก้าวหน้า ทนต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก
3. เพื่อให้ครูผู้สอนมีความเข้าใจ สามารถที่จะพัฒนาการเรียนการสอนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาในระดับนั้น

4. เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้เติบโตตามวัตถุประสงค์หลักที่ตั้งไว้ มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียน ดังนี้

- 4.1 มีความสามารถเกี่ยวกับทักษะในด้านต่าง ๆ
- 4.2 มีความรู้เพียงพอที่จะศึกษาในระดับสูงขึ้นไปได้
- 4.3 ประพฤติตนเป็นพลเมืองดีของสังคม
- 4.4 มีจิตใจและร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์
- 4.5 มีความเข้าใจและรักษาความงามตามธรรมชาติ
- 4.6 มีวัฒนธรรมและศีลธรรมอันดีงาม
- 4.7 มีความสนใจและเชี่ยวชาญในด้านใดด้านหนึ่งเป็นพิเศษ
- 4.8 มีความสามารถในการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสม
- 4.9 มีความสามารถในการแก้ปัญหาในชีวิตและในสังคมได้

ข้อคิดในการพัฒนาหลักสูตร มีดังนี้

1. ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ความต้องการของสังคมในแง่ฝ่ายเป็นผู้ใช้ผลผลิต ความก้าวหน้าทางวิชาการ ความต้องการของสังคมและสิ่งแวดล้อม ความสอดคล้องของเนื้อหาสาระและสิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

2. การดำเนินการในการพัฒนาหลักสูตร ต้องกระทำให้ครบ 5 ขั้นตอน ดังนี้

- 2.1 การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
- 2.2 การเลือกและการจัดเนื้อหาและประสบการณ์
- 2.3 การนำหลักสูตรไปใช้
- 2.4 การประเมินผลหลักสูตร
- 2.5 การปรับปรุงหลักสูตร

3. หลักสูตรที่ดีต้องมีรายละเอียด ดังนี้

- 3.1 การบริหารหลักสูตร
- 3.2 การจัดแผนการเรียนการสอน
- 3.3 วิธีสอน และคุณสมบัติของผู้สอน
- 3.4 สถานที่ สื่อการเรียนการสอน
- 3.5 หนังสือหรือตำราเรียน

4. ต้องมีการประชุมสัมมนาปรึกษาหารือร่วมกันทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายผลิต และฝ่ายใช้เป็นประจำคราวไป ทั้งนี้เพื่อเป็นการปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพและเหมาะสมกับ สภาพการณ์ปัจจุบัน

4.7 พื้นฐานการพัฒนาหลักสูตร

วิลสัน จุมปาแผล (2534, หน้า 4) อธิบายไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหน้าที่ การจัดการและองค์ประกอบ เพื่อให้สิ่งนั้นมีความ เจริญก้าวหน้า

กู๊ด (Good, 1959, หน้า 167) ได้กล่าวว่า หลักสูตรเป็นแม่บทของการเรียนการสอน ในสถานศึกษา ซึ่งจะต้องสอนคนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และจริยธรรม ที่เหมาะสมกับยุคสมัย และเทคโนโลยีต่าง ๆ จึงควรพัฒนาอยู่เสมอ การปรับหรือเปลี่ยนหลักสูตรแต่ละครั้ง จำเป็นต้องมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องหลายด้านอย่างเพียงพอ และครอบคลุม มาประกอบการตัดสินใจ โดยข้อมูลทั้งหมดต้องผ่านการวิเคราะห์วิจัย จนได้แก่นสาร สาระ ที่แท้จริง เชื่อถือได้ การได้ข้อมูลพื้นฐานที่ดีย่อมทำให้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมา มีคุณภาพดี มีอายุการใช้งานขึ้น ข้อมูลพื้นฐานการพัฒนา หลักสูตรที่สำคัญมาก ได้แก่

1. พื้นฐานด้านปรัชญาการศึกษา
2. พื้นฐานด้านเศรษฐกิจ
3. พื้นฐานด้านการเมืองและการปกครอง
4. พื้นฐานด้านสังคมและวัฒนธรรม
5. พื้นฐานด้านจิตวิทยา
6. พื้นฐานด้านวิชาการและเทคโนโลยี
7. แผนการศึกษาแห่งชาติ

จากพื้นฐานทั้ง 7 ประการ มีรายละเอียดพอประมวลได้ ดังนี้

4.7.1 พื้นฐานด้านปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาที่แตกต่างกันย่อมทำให้เกิดหลักสูตรที่แตกต่างกัน เพราะต่างก็มีความเชื่อและจุดมุ่งหมายที่จะสร้างคนในลักษณะของตนเอง ปรัชญาการศึกษาจะช่วยตอบคำถามว่าจะจัดการศึกษาเพื่อให้ได้คนลักษณะอย่างไร มีความรู้ชนิดใด ที่มีคุณค่าหรือมีประโยชน์ต่อการสร้างคนให้ได้ลักษณะต่าง ๆ ที่ต้องการ และจะจัดอย่างไร การกำหนดปรัชญาการศึกษาเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งมีปรากฏอยู่ในแผนการศึกษาของชาติ จะเปลี่ยนแปลงต่อเมื่อเปลี่ยนแปลงแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนั้น การไม่กำหนดปรัชญาการศึกษา

ชาติจะทำให้สถาบันต่าง ๆ จัดการศึกษาไม่มีความเป็นเอกภาพ ผลเสียก็คือชาติที่จะนำทรัพยากรมนุษย์มาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ ไร้ประสิทธิภาพหรือขาดทิศทาง

4.7.2 พื้นฐานด้านเศรษฐกิจ

การจัดการศึกษานับเป็นการลงทุนอย่างหนึ่ง ผู้ลงทุนมีทั้งภาครัฐและเอกชน นักเศรษฐศาสตร์การศึกษาพยายามหาจุดคุ้มทุนระหว่างการลงทุนกับผลประโยชน์ที่จะได้รับ เพื่อประหยัดงบประมาณแต่ได้รับประสิทธิภาพเป็นที่พอใจ นอกจากนี้ระบบเศรษฐกิจยังเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร ก็คือ ด้านกำลังคน ที่สถานศึกษาจะผลิตเข้าสู่ตลาดแรงงาน และอาชีพอิสระ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการประกอบอาชีพของพลเมือง ซึ่งจะส่งผลให้เศรษฐกิจโดยรวมของชาติดีขึ้น ดังนั้นการผลิตคนให้ตรงกับความต้องการตลาดแรงงานเพื่อใช้ในการพัฒนาประเทศ จะต้องคำนึงถึงปริมาณความต้องการ และทรัพยากรที่มีอยู่ สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรจะต้องมีข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นในเรื่องกำลังคน กำลังทรัพย์ ที่จะนำมาใช้ในการจัดการศึกษา

4.7.3 พื้นฐานด้านการเมืองและการปกครอง

การเมืองและการปกครองมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร 2 ประการ คือ

1. การพัฒนาหลักสูตรต้องคำนึงนโยบายของรัฐบาล ส่วนที่เกี่ยวข้องจะอยู่ในรูปแบบของแผนการศึกษาแห่งชาติ หรือคำสั่งอื่นบางครั้งบางคราว ของรัฐบาลแต่ละชุด เช่น ระเบียบการปฏิบัติบางเรื่องในยุคนั้น
2. สาระการเมืองและการปกครองแท้ ๆ นั้น จะบรรจุไว้ในหลักสูตรให้นักเรียนได้เรียนรู้และปลูกฝังพฤติกรรมทางการเมืองและการปกครอง ที่พึงประสงค์ตามควรแก่วัย ดังเช่นกรมวิชาการ ได้ปรับปรุงแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับ พ.ศ. 2503 ในเนื้อหาบางประการในวิชาสังคมศึกษา ของหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ตามนโยบายของรัฐบาล ที่มีนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี โดยยังใช้แผนการศึกษาชาติฉบับนี้ตามปกติ เพราะการพัฒนาหลักสูตรจะขัดแย้งกับนโยบายแผนของของการเมืองและการปกครองของประเทศไม่ได้

4.7.4 พื้นฐานด้านสังคมและวัฒนธรรม

สภาพสังคมและวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของบุคคลในสังคมมีความแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น ไม่ว่าจะอยู่ในสภาพปกติสุข ปัญหา และความต้องการต่าง ๆ มักจะแปรเปลี่ยนอยู่เสมอ การที่จะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขนั้น บุคคลจะต้องมีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดี เหมาะสมเพียงพอที่จะปรับตัวได้ ดังนั้น พื้นฐานการดำรงชีวิตจะต้องเตรียมเด็กทุกคนในขณะที่อยู่ใน

โรงเรียน โดยเฉพาะภาคบังคับ ฉะนั้นหลักสูตรที่ดีจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวและพัฒนาตนเองให้ดำรงชีพอยู่ในสังคมได้

การพัฒนาหลักสูตรจำเป็นจะต้องได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ ปัญหา ความต้องการ และลักษณะสังคมที่ต้องการไว้ เพราะบางสิ่งบางอย่างการศึกษาจึงอาจช่วยแก้ไข และสนับสนุนด้านสังคมได้

ส่วนทางด้านวัฒนธรรมนั้น หลักสูตรจะต้องมุ่งเน้นทำนุบำรุงวัฒนธรรม มากกว่าการถ่ายทอดวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมต่างถิ่นอันเนื่องมาจากความเจริญทางเทคโนโลยี และการสื่อสารที่รวดเร็ว จะต้องปรับตัวและสร้างวัฒนธรรมให้แข็งแกร่ง ให้ผู้เรียนรู้จักเลือก รู้จัก รับมาใช้ให้เหมาะสมกับชีวิตของคนไทยในปัจจุบัน การพัฒนาหลักสูตรด้านนี้จะได้บุคคลที่มีความเหมาะสมกับสังคมไทย

4.7.5 พื้นฐานด้านจิตวิทยา

การจัดการศึกษาทุกระดับมีความเกี่ยวข้องกับความรู้ด้านจิตวิทยา โดยเฉพาะ กระบวนการเรียน การสอน ที่จะนำไปสู่การพัฒนาของเด็ก พื้นฐานสำคัญก็คือ การจัดเนื้อหา ความยากง่ายในแต่ละระดับชั้นเรียน ซึ่งจะนำไปสู่การเลือกวิธีเรียน วิธีสอน สื่อการสอน และ เทคนิคการประเมินผล ยกเว้นการเรียนในระดับอุดมศึกษา จะกำหนดให้เรียนวิชาจิตวิทยา โดยเฉพาะ เช่น จิตวิทยาสำหรับครู การเมืองการปกครอง และการแพทย์ เป็นต้น

4.7.6 พื้นฐานด้านวิชาการและเทคโนโลยี

การศึกษาค้นคว้าและการวิจัย จะทำให้ทราบข้อเท็จจริงใหม่ๆ ที่จะกลายมาเป็น หลักการ ทฤษฎี และศาสตร์ที่ทันสมัย จำเป็นต่อการเรียนรู้ เช่น เนื้อหาบางอย่างที่เคยสอนมา อาจล้าสมัยหรือถูกพิสูจน์ว่าผิด การพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องนำมาพิจารณาเลือกสรรเนื้อหาที่ ถูกต้อง ทันสมัย และมีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของผู้เรียนมาเป็นเนื้อหาของหลักสูตร การวิจัยจะ ทำให้พบสิ่งใหม่ๆ ตลอดเวลา หลักสูตรทุกระดับจะต้องพัฒนาให้เท่าทันกัน

ความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีทางการศึกษา จะเป็นทางเลือกสำหรับครูว่าจะใช้วิธีสอน และสื่อการสอนอย่างไรที่เป็นประโยชน์เพื่อเสริมประสบการณ์ของผู้เรียน ให้ประสบความสำเร็จ มีประสิทธิภาพ ประหยัด ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงความก้าวหน้า ของเทคโนโลยีด้วย

4.6.7 แผนการศึกษาแห่งชาติ

ถือเป็นแม่บทของการจัดการศึกษาของประเทศ ซึ่งจะระบุเป้าหมาย จุดมุ่งหมาย และแนวการจัดการศึกษา ไว้เป็นกรอบอย่างชัดเจน ส่วนหลักสูตรนั้นมีฐานะเป็นเพียงสื่อที่จะทำให้เป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายของการศึกษาชาติบรรลุผล ดังนั้น เนื้อหาและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่บรรจุไว้ในหลักสูตรนั้น จะต้องยึดแผนการศึกษาชาติเป็นหลัก ถ้าหากไม่สัมพันธ์สอดคล้องกัน จะถือว่าเป็นหลักสูตรที่ดีไม่ได้

สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตร จำเป็นจะต้องยึดพื้นฐาน 7 ประการ ตามที่กล่าวมา การพัฒนาหลักสูตรจะต้องมีอนุกรรมการหลายฝ่าย ทำภารกิจเฉพาะด้านที่ได้รับมอบหมาย ให้ถูกต้อง สมบูรณ์ และเหมาะสมกับยุคสมัยนั้น

4.8 องค์ประกอบของหลักสูตร

จากการศึกษาวิไลน จุมปาแฝด (2534, หน้า 3-4) พบว่า หลักสูตรโดยทั่วไปจะมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 4 ประการ ดังนี้

1. หลักการและจุดมุ่งหมาย (Principle and Objectives)
2. เนื้อหา (Contents)
3. การเรียน การสอน หรือการนำหลักสูตรไปใช้ (Implementation)
4. การวัดผลและประเมินผล (Evaluation)

4.8.1 หลักการและจุดมุ่งหมาย

หลักการและจุดมุ่งหมายเป็นเป้าหมายที่หลักสูตรจะต้องยึดไว้ว่า การจัดการศึกษาเพื่ออะไร และมีวิธีการอย่างไร เปรียบเสมือนตัวแทนของปรัชญาการศึกษาของชาติ ใช้เตือนใจสำหรับบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา หรือการเรียน-การสอน ว่าเป็นหน้าที่ของคนที่จะต้องรับผิดชอบ ฉะนั้นจะพบว่า การกำหนดการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ที่จะนำไปใช้ได้จริง ๆ จะต้องเขียนให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ การเขียนจุดมุ่งหมายมีหลายระดับ ดังนี้

4.8.1.1 จุดมุ่งหมายทั่วไปของหลักสูตรโดยรวม

4.8.1.2 จุดมุ่งหมายของกลุ่มวิชา

4.8.1.3 จุดมุ่งหมายของรายวิชา

4.8.1.4 จุดมุ่งหมายของการสอนในช่วงคาบเรียนนั้น ๆ (จะต้องเขียนแบบ

เชิงพฤติกรรม ที่สามารถนำไปใช้วัดและประเมินผลได้)

4.8.2 เนื้อหาวิชา

เนื้อหาของกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชาต่าง ๆ เป็นสิ่งที่จะนำผู้เรียนไปสู่จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ดังนั้น การเลือกมวลประสบการณ์มาบรรจุไว้ในหลักสูตร จะต้องพิจารณาวิเคราะห์ตามหลักวิชาการ เป็นระบบต่อเนื่องกันตามกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ฉะนั้น การจัดรูปแบบเนื้อหาจะเป็นเช่นใด ขึ้นอยู่กับประเภทหลักสูตรที่จะเลือกมาใช้ ดังเช่น หลักสูตรแบบแกนจะแยกเนื้อหาเป็นกลุ่มวิชาพื้นฐานบังคับ กับกลุ่มวิชาเลือก หรือหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 และฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 จะเป็นหลักสูตรแบบสมรรถฐาน (Competency Based Curriculum) แบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 กลุ่ม แล้วจึงกำหนดสมรรถภาพขั้นต่ำจากกลุ่มประสบการณ์แยกเป็นชั้น ๆ เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบว่าต้องสอนให้เด็กเกิดพฤติกรรมอะไรบ้าง การประเมินผลจะประเมินว่าผู้เรียนเกิดพฤติกรรมนั้นหรือยัง ถ้าหากยังไม่เกิดครูผู้สอนจะต้องจัดสอนซ่อมเสริมให้แก่ผู้เรียน

4.8.3 การเรียนการสอนหรือการนำหลักสูตรไปใช้

หลักสูตรที่สร้างขึ้นเป็นเพียงเอกสารเท่านั้น ถ้าไม่นำไปใช้ก็จะไม่มีประโยชน์อะไร หลักสูตรทุกฉบับจะกำหนดเวลาเรียน เนื้อหาประสบการณ์และสัดส่วนมากน้อย ยากง่ายในแต่ละชั้น แนวทางกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผลตามกระบวนการ นอกจากนี้จะต้องแนะนำผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ และครูผู้สอน ให้รู้แนวทางการใช้หลักสูตร เอกสารหลักสูตรที่กรมวิชาการและสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประกอบด้วย หนังสือหลักสูตร คู่มือการใช้หลักสูตร แผนการสอน คู่มือครู หนังสือเรียน หนังสือเสริมประสบการณ์ แบบฝึกหัด และบัตรงาน

หน้าที่ของผู้บริหารจะต้องจัดหาสถานที่ บุคลากร สื่อการเรียนการสอน และเตรียมครูให้มีความเข้าใจ พร้อมทั้งจะสอนได้ มักจะพบปัญหาของการสร้างหลักสูตรใหม่ และการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรเสมอ ดังนั้น จะต้องเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติของครูเสียก่อน เพราะการเรียนการสอนเป็นหัวใจของการนำหลักสูตรไปใช้ให้เกิดผล

4.8.4 การประเมินผล

หมายถึง การติดตามผลเพื่อประเมินหลักสูตรในภาพรวม และองค์ประกอบย่อย ผลการประเมินจะนำไปเป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนาหลักสูตรและการสอนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น การประเมินจะทำทุกระยะอย่างสม่ำเสมอ ทุกเรื่องของหลักสูตร หน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงคือ ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ และสถาบันส่งเสริมการสอน

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ส่วนการประเมินผลการเรียนการสอนที่เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร จะระบุไว้ในระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรนั้น ๆ

4.9 การปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับท้องถิ่น

เป็นการตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น (หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ฉบับปรับปรุงใหม่ พ.ศ. 2533) ตามนโยบายการจัดการศึกษาแห่งชาติ และความเหมาะสมกับสภาพสังคม ชุมชนต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป ลักษณะการจัดเนื้อหาหลักสูตร ระดับประถมศึกษา จะแบ่งเนื้อหาเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ให้ผู้เรียนได้เรียน ดังนี้

4.9.1 เนื้อหากลุ่มทักษะ ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ทุกภูมิภาคเรียนเหมือนกัน เพราะเป็นหลักการข้อเท็จจริง และทฤษฎีไม่ผูกพันกับท้องถิ่นใด สอนตามหลักสูตรแกนนำระดับชาติ เพียงแต่ยกตัวอย่างหรือประยุกต์บทเรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น วิชาภาษาไทย และ วิชาคณิตศาสตร์

4.9.2 เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของคนในครอบครัวและชุมชน หลักสูตรระดับ ชาติจะกล่าวไว้อย่างกว้างๆ เพื่อให้สถานศึกษาหรือเขตการศึกษาปรับปรุงตามสภาพความเหมาะสม และความต้องการของชุมชนหรือผู้เรียน ได้แก่ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย และกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ ข้อจำกัดของการปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับท้องถิ่นมี ดังต่อไปนี้

4.9.2.1 ความพร้อมของบุคลากร หมายถึง ครูผู้สอนเนื้อหาต่าง ๆ ถ้ามีครูหลายคน และมีความสามารถแตกต่างกัน จะสามารถพัฒนาได้มากกว่า

4.9.2.2 ความพร้อมด้านอาคารสถานที่ หมายถึง ห้องเรียนวิชาเฉพาะ อาคารประกอบ โรงฝึกงาน ล้วนมีความจำเป็นต่อการปรับปรุงหลักสูตรทั้งสิ้น

4.9.2.3 ความพร้อมด้านเวลา หมายถึง ตารางสอนหรือคาบเวลาเรียนตามกลุ่ม ประสบการณ์นั้น สามารถปรับยืดหยุ่นให้เหมาะสมกับเนื้อหาและกิจกรรม ก็จะสามารถพัฒนา ปรับปรุงให้ดีขึ้นได้เช่นกัน

4.9.2.4 สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่นำมาส่งเสริม เช่น ด้านงบประมาณ การประสานงาน และการประชาสัมพันธ์

สรุปได้ว่า ครูทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตร การสอนทุกครั้งจะต้องรวบรวมข้อมูลไว้ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนของตน หรือนำไปเสนอแนะหน่วยงานระดับสูงต่อไป

4.10 รูปแบบของการพัฒนาหลักสูตร

ส่วนใหญ่แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของกระบวนการสร้างหรือการพัฒนาหลักสูตรจะเป็นแนวคิดของนักการศึกษาชาวต่างประเทศ มีดังนี้

4.10.1 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ (Rulphw. Tyler) ในปี ค.ศ. 1949 ไทเลอร์ได้เขียนหนังสือเรื่อง Basic Principles of Curriculum and Instruction ว่ามีพื้นฐานจาก 4 ประการคือ

4.10.1.1 มีความมุ่งหมายทางการศึกษาอะไรบ้างที่โรงเรียนควรแสวงหา

4.10.1.2 มีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้างที่โรงเรียนควรจัดขึ้นเพื่อช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

4.10.1.3 จะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาอย่างไร จึงจะทำให้การสอนมีประสิทธิภาพ

4.10.1.4 จะประเมินประสิทธิผลของประสบการณ์ในการเรียนอย่างไรจึงจะตัดสินได้ว่าบรรลุถึงจุดประสงค์ที่กำหนดให้

การกำหนดจุดมุ่งหมาย จะอาศัยจากแหล่งข้อมูลต่อไปนี้

1. สังคม ได้แก่ ค่านิยม ความเชื่อ แนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตในสังคม โครงสร้างสำคัญทางความมุ่งหวังทางสังคม เป็นต้น
2. ผู้เรียน ได้แก่ ความต้องการ ความสนใจ ความสามารถ คุณลักษณะที่ประเทศชาติต้องการ
3. คำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญสาขาวิชาการต่าง ๆ หรือจากผลการวิจัยที่สรุปให้ข้อคิดเห็น โดยกำหนดเป็นจุดประสงค์ชั่วคราวนำมากลั่นกรองจากข้อมูลด้านปรัชญาการศึกษา ปรัชญาสังคม และจิตวิทยาการเรียนรู้ ข้อมูลด้านปรัชญาการศึกษา ปรัชญาสังคม และจิตวิทยาการเรียนรู้ ตัดตอนส่วนไม่จำเป็นออก จะกลายเป็นจุดประสงค์ที่แท้จริง แล้วจึงจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน

การเลือกและการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของไทเลอร์ได้กำหนดวิธีการเลือกไว้ดังนี้

1. ผู้เรียนควรมีโอกาสฝึกพฤติกรรม และเรียนรู้เนื้อหาตามที่ระบุไว้ในจุดประสงค์
2. กิจกรรมและประสบการณ์นั้น ควรจะทำให้ผู้เรียนพึงพอใจที่จะปฏิบัติตามพฤติกรรมที่ได้ระบุไว้ในจุดประสงค์
3. กิจกรรมและประสบการณ์นั้น ควรจะอยู่ในขอบข่ายความพอใจที่พึงปฏิบัติได้

4. กิจกรรมและประสบการณ์ หลาย ๆ ด้านของการเรียนรู้อาจนำไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้เพียงข้อเดียว

5. ในขณะที่เดียวกันกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้เพียงหนึ่งอย่างอาจตอบสนองจุดประสงค์หลายข้อได้

นอกจากนี้จะต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ในด้านเวลาและเนื้อหา เป็นแบบแนวตั้ง (vertical) และแนวนอน (Horizontal) ความต่อเนื่อง เช่น ในวิชาทักษะ ต้องเปิดโอกาสให้มีการฝึกทักษะบ่อย ๆ และต่อเนื่อง การจัดช่วงลำดับ ต้องคำนึงถึงสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนและหลัง จากง่ายไปยาก และการบูรณาการจะต้องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างวิชาหนึ่งกับวิชาหนึ่ง

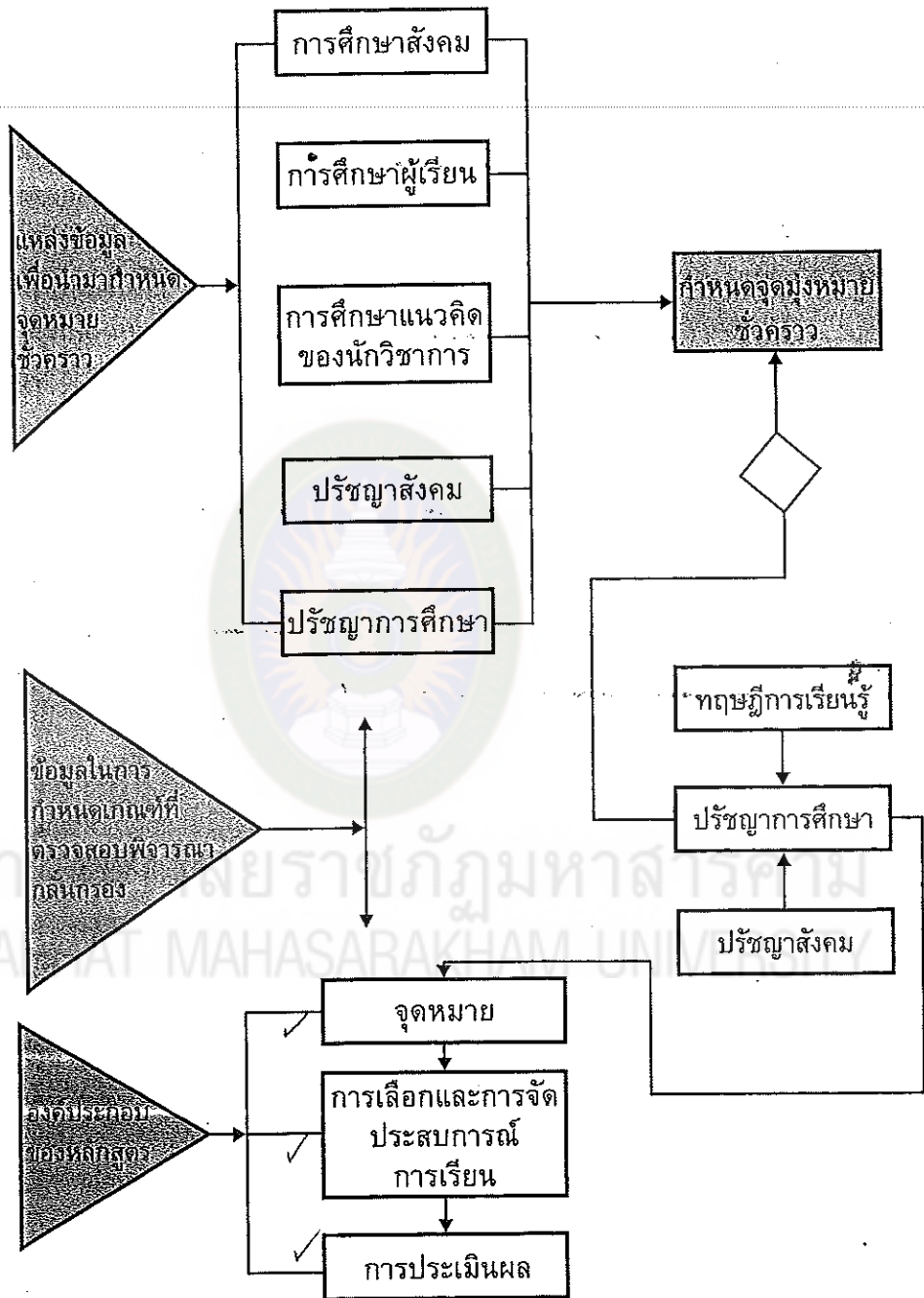
การประเมินผล เป็นการตรวจสอบการจัดการเรียนการสอน มีวิธีการดังนี้

1. กำหนดจุดประสงค์ที่จะวัดและพฤติกรรมที่คาดหวัง
2. จัดและวิเคราะห์สถานการณ์ที่จะทำให้เกิดพฤติกรรมเหล่านั้น
3. ศึกษาสำรวจข้อมูลเพื่อสร้างเครื่องมือที่จะวัดพฤติกรรมเหล่านั้นได้อย่าง

เหมาะสม

4. ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้ ความเป็นปรนัย (Objectivity) ความเชื่อมั่น (Reliability) และความเที่ยงตรง (Validity)

5. การพิจารณาผลการประเมินให้เป็นประโยชน์เพื่ออธิบายผลการเรียนรู้ได้ทั้งหลายบุคคลและเป็นกลุ่ม อธิบายส่วนดีของหลักสูตรและแนวทางในการปรับปรุงให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของไทย กระทรวงศึกษาธิการของไทย ได้นำมาพัฒนาใช้

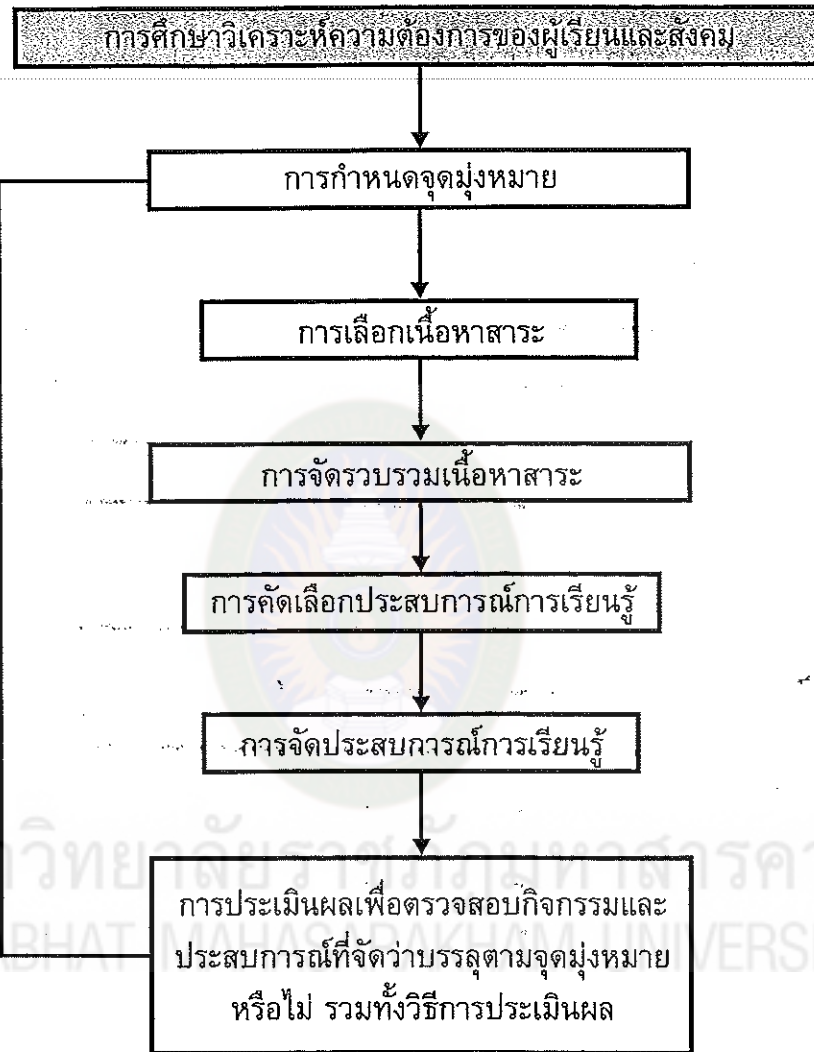

แผนผังที่ 2.1 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทยเลอร์
 ทีมา (สุนีย์ ภูพันธ์, 2547, หน้า 166)

4.10.2 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบา (Hilda Taba)

ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ดังนี้

- 4.10.2.1. ศึกษาวิเคราะห์ความต้องการ (Diagnosis of needs) ได้แก่ การสำรวจปัญหาความต้องการ และความจำเป็นต่างๆ ของสังคมและผู้เรียน
- 4.10.2.2 กำหนดจุดมุ่งหมาย (Formulation of Objective) ได้แก่ การกำหนดจุดประสงค์ให้ชัดเจน หลังจากการวิเคราะห์ความต้องการแล้ว
- 4.10.2.3 เลือกเนื้อหาสาระ (Selection of Content) จะต้องให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย วัย ความสามารถของผู้เรียน เชื้อชาติได้ และสำคัญต่อการเรียนรู้
- 4.10.2.4 จัดรวบรวมเนื้อหาสาระ (Organization of Content) ต้องจัดตามลำดับให้มีความต่อเนื่อง ความยาก-ง่าย ของเนื้อหา วุฒิภาวะ ความสามารถ ความสนใจของผู้เรียน
- 4.10.2.5 คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ (Selection learning Experiences) จะต้องคัดเลือกให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
- 4.10.2.6 จัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Organization of Learning Experiences) ควรจัดให้เนื้อหาสาระมีความต่อเนื่องกัน
- 4.10.2.7 กำหนดสิ่งที่จะประเมินและวิธีการประเมินผล (Determination of What to Evaluate and of the Ways and Means of Doing it) หมายความว่า จะประเมินอะไร ผลการตรวจสอบบรรลุตามจุดประสงค์หรือไม่ ใช้วิธีการประเมินผลอย่างไร และใช้เครื่องมืออะไร เป็นต้น

แผนผังที่ 2.2 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบา

ทีมา (สุนีย์ ภูพันธ์ , 2547, หน้า 168)

4.10.3 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของเซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Galen L. Saylor and William M. Alexander) มีขั้นตอน ดังนี้

4.10.3.1. กำหนดเป้าหมาย จุดมุ่งหมาย และขอบเขต (Goals, Objectives and Domains) ได้เสนอว่า แต่ละประเด็นจะมีขอบเขตอยู่ 4 ขอบเขต ดังนี้

- 1) พัฒนาการส่วนบุคคล (Personal Development)
- 2) มนุษยสัมพันธ์ (Human Relation)

3) ทักษะการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง (Continued Learning Skill)

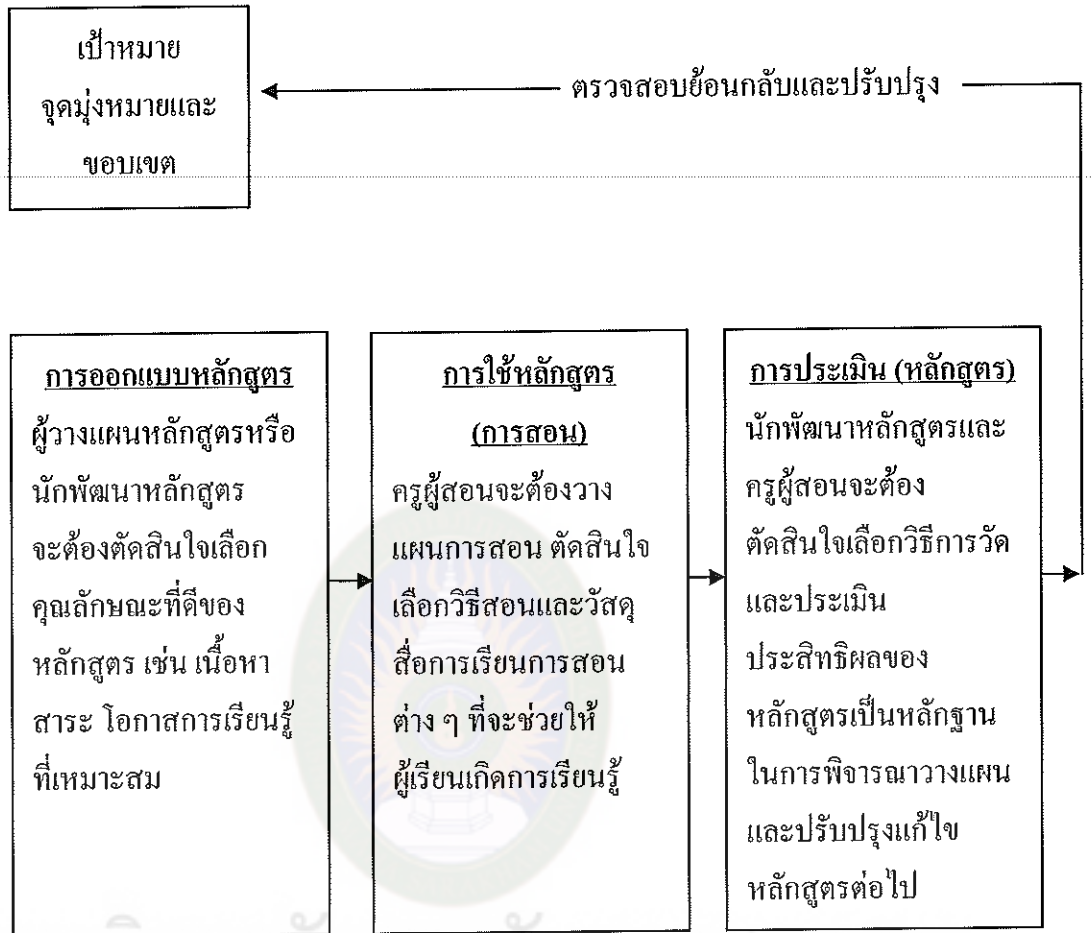
4) ความชำนาญเฉพาะด้าน (Specialization)

บางครั้งตัวแปรภายนอก (External Varienes) เช่น ทัศนะความต้องการของสังคม
ข้อบังคับทางกฎหมายของรัฐ ปรัชญาและข้อค้นพบทางการวิจัย ก็มีผลต่อเป้าหมายอุดมมุ่งหมาย
และขอบเขตด้วย

4.10.3.2 การออกแบบหลักสูตร (Curriculum Design) จะเป็นเรื่องของการเลือก
และจัดเนื้อหาสาระ ประสพการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับเนื้อหาสาระที่ได้เลือก
มาแล้ว ลักษณะสังคม ข้อกำหนดของสังคมและปรัชญาทางการศึกษา

4.10.3.3 การใช้หลักสูตร (Curriculum Implementation) เป็นขั้นตอนที่ครูผู้สอน
วางแผน และจัดทำแผนการสอน และการเลือกใช้วัสดุสื่อการเรียนการสอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิด
การเรียนรู้

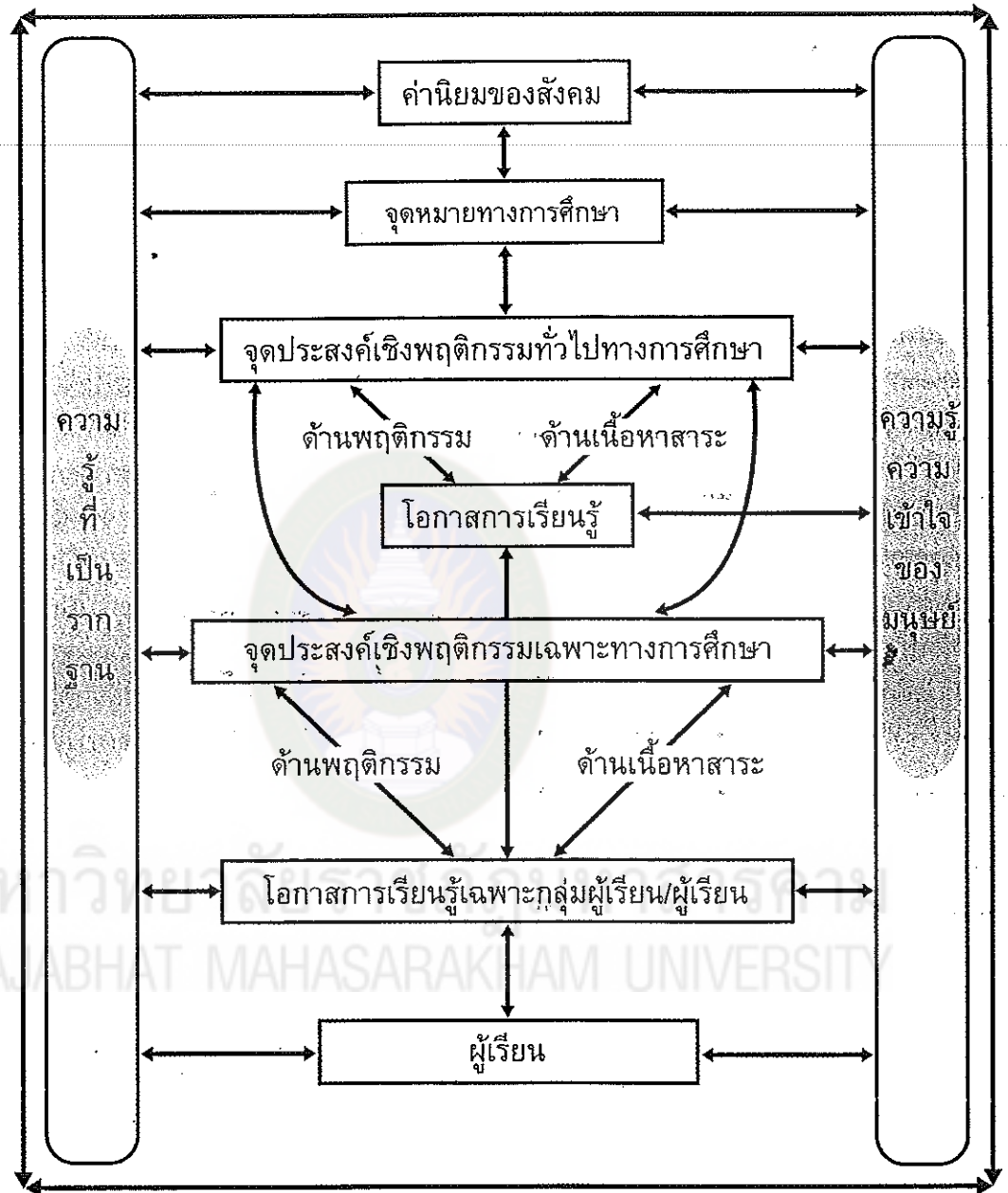
4.10.3.4 การประเมินผลหลักสูตร (Curriculum Evaluation) เป็นขั้นตอนสุดท้าย
ที่นักพัฒนาหลักสูตรหรือครูผู้สอนจะใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความสำเร็จตาม
จุดประสงค์ ซึ่งจะประเมินทั้งตัวหลักสูตรคุณภาพของการสอน และพฤติกรรมของผู้เรียน ผลจาก
การประเมิน จะช่วยในการตัดสินใจที่จะใช้หลักสูตรต่อไป ปรับปรุงแก้ไขหรือยกเลิก เป็นต้น

แผนผังที่ 2.3 รูปแบบการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเซลเลอร์ และ อเล็กซานเดอร์ ทึมา (สูนีย์ ภูพันธ์, 2547, หน้า 170)

4.10.4 รูปแบบการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของ กูดแลด และริชเทเลอร์ (Goodlad and Richter) ได้เสนอรูปแบบ ดังนี้

ค่านิยมต่าง ๆ ของสังคม จะเป็นตัวกำหนดจุดมุ่งหมายทางการศึกษา ซึ่งจะแปลงเป็นองค์ประกอบใหม่ ๆ 2 ส่วนคือ เนื้อหาสาระ หรือเรื่องจากที่จะให้เกิดการเรียนรู้ในตัวผู้เรียน และพฤติกรรมที่ต้องการจะปลูกฝังแก่ผู้เรียน จุดประสงค์เชิงพฤติกรรมทั่วไปทางการศึกษาจะช่วยในการกำหนดโอกาสการเรียนรู้ของผู้เรียน ที่ได้กำหนดไว้แต่ตอนต้น และคัดเลือกโอกาสการเรียนรู้เฉพาะ (Specific learning opportunities) ที่จัดขึ้นสำหรับผู้เรียนแต่ละคน หรือเป็นกลุ่ม เรียกว่า “ศูนย์การจัด” Organization Center) ทั้งการตรวจสอบย้อนกลับและการปรับให้เหมาะสม (Feedback and Adjustment) ในส่วนต่าง ๆ ดังแผนผังต่อไปนี้

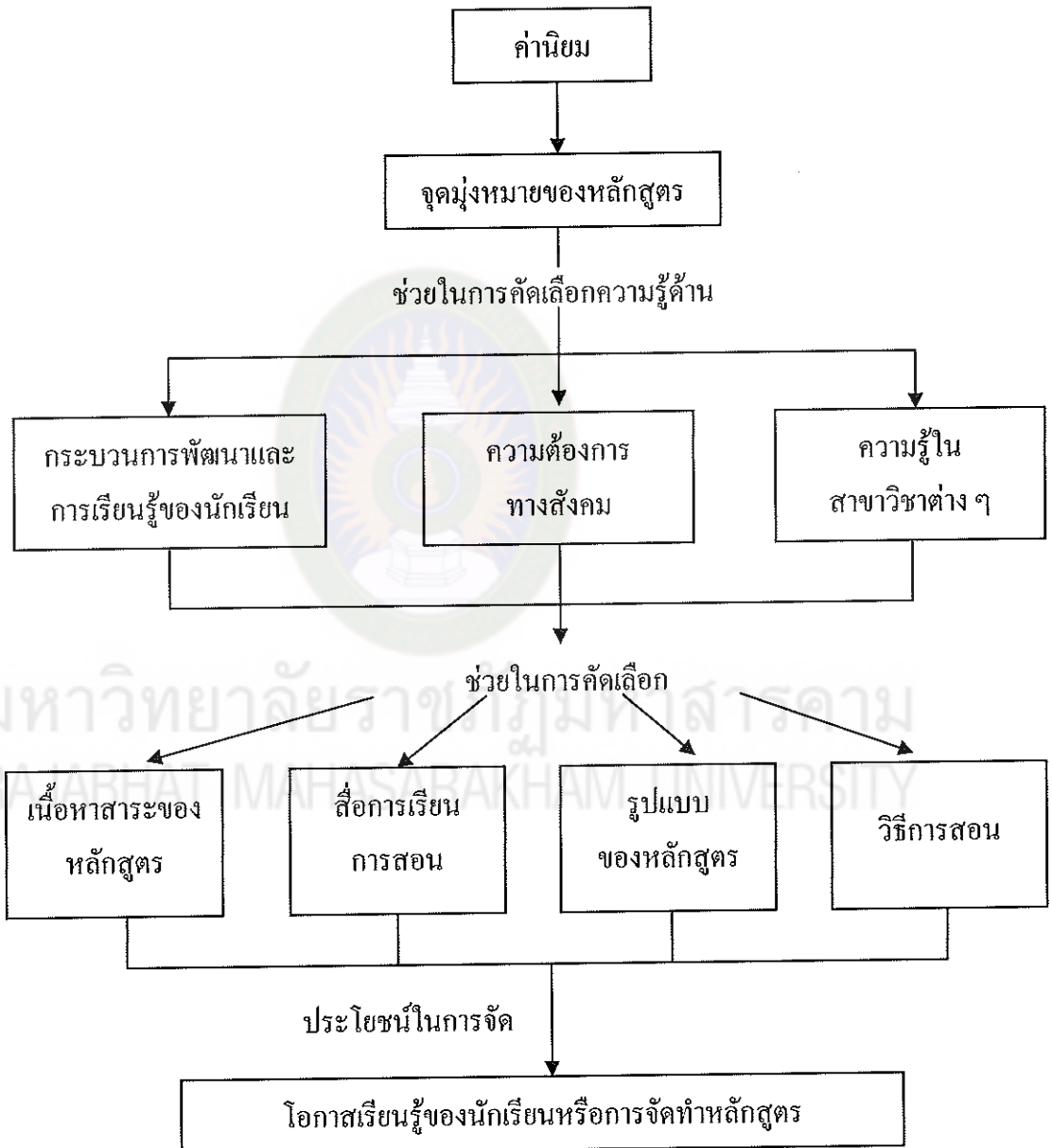

แผนผังที่ 2.4 รูปแบบการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของกูดแล็ค และริชเทเดอร์
 ทีมา (สุนีย์ ภูพันธ์, 2547, หน้า 172)

4.10.5 รูปแบบการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรของฟ็อกซ์ (Robert S. Fox) มีวิธีการ
 ดังนี้

จะกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจากค่านิยมต่าง ๆ ของสังคม และจุดมุ่งหมาย
 ของหลักสูตรจะช่วยในการตัดสินใจเลือก ซึ่งจะประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับ

กระบวนการพัฒนา และการเรียนรู้ของนักเรียน ความต้องการทางสังคม และความรู้ในสาขา วิชาต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการคัดเลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตร รูปแบบของหลักสูตรและวิธีสอน ประโยชน์ที่ได้รับ ก็คือ โอกาสในการเรียนรู้ของผู้เรียนหรือการจัดทำหลักสูตร

แผนผังที่ 2.5 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของฟ็อกซ์
ที่มา (สุนีย์ ภูพันธ์, 2547, หน้า 173)

พอสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรมีจุดประสงค์เพื่อการทำให้ได้มาซึ่งหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำมาจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และประเทศชาติ หรือการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความคิด สติปัญญา สามารถรับผิดชอบตนเอง และสังคมได้ บทบาทหน้าที่นี้จึงเป็นภารกิจของผู้ที่มีภาระหน้าที่ และมีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษา เพื่อพัฒนาประเทศ ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรจะต้องมีการวางแผน และการพัฒนาหลักสูตรนั้นจะต้องทำต่อเนื่อง แล้วยังมีกระบวนการ ขั้นตอน นับตั้งแต่ การกำหนดจุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหา ของหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ การประเมินผลหลักสูตร ตลอดจนการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หลักสูตร เป็นต้น จากแนวคิดและหลักการเหล่านี้ผู้วิจัยจะนำไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชา ทยอย (2053201) ซึ่งมีเนื้อหาหรือมวลประสบการณ์ที่ยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ให้สมบูรณ์ต่อไป

5. ความรู้เกี่ยวกับการรำฉุยฉาย

การรำฉุยฉาย ถือเป็นนาฏกรรมชั้นสูงของไทยชนิดหนึ่งที่ได้รับการยกย่องจากนาฏศิลป์โบราณ เป็นเลิศในเชิงศิลป์ ปัจจุบันการแสดงรำฉุยฉายประดิดฐ์ขึ้นอีกมากมาย เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการแสดง จึงจะนำเสนอความรู้เกี่ยวกับการรำฉุยฉาย ดังหัวข้อต่อไปนี้

- 5.1 ความหมายของ คำว่า “รำ”
- 5.2 ประเภทของการรำไทย
- 5.3 ความหมายของ คำว่า “ฉุยฉาย”
- 5.4 ประวัติความเป็นมาของการรำฉุยฉาย
- 5.5 จุดมุ่งหมายของการรำฉุยฉาย
- 5.6 ประเภทของการรำฉุยฉาย
- 5.7 องค์ประกอบของการรำฉุยฉาย
- 5.8 ลักษณะฉันทลักษณ์กลอนฉุยฉายและกลอนแม่ศรี

5.1 ความหมายของ คำว่า “รำ”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2538, หน้า 702) อธิบายคำว่า “รำ” ไว้ว่า หมายถึง การแสดงท่าเคลื่อนไหวคนเดียวหรือหลายคน โดยมีลีลาและแบบท่าของการเคลื่อนไหว และมีจังหวะลีลาเข้ากับเสียงที่จำขังหระเพลงร้อง หรือเพลงดนตรี

วิมลศรี อุปรมัย (2524, หน้า 60) อธิบายไว้ว่า การรำหมายถึงการแสดงท่าทางลีลาของผู้รำ โดยใช้มือและแขนเป็นหลัก

อาภรณ์ มนตรีศาสตร์ และจตุรงค์ มนตรีศาสตร์ (2525, หน้า 74) กล่าวว่า รำ หมายถึง ศิลปะแห่งการรำเดี่ยว รำคู่ จะประกอบเพลงรำอาวุธ รำทำบท หรือรำใช้บท ที่หนักไปทางเดินก็มี เช่น รำโคม รำในความหมายต่อมาคือรำละคร

เรณู โกศินานนท์ (2545, หน้า 114) อธิบายว่า รำหมายถึง การแสดงที่มุ่งความงามของการรำรำ มักเป็นรำเดี่ยว บางชุดอนุโลมให้รำ 2 คน เช่น รำอาวูธ การรำนี้จะมีเนื้อร้องหรือไม่มีก็ได้ ที่สำคัญคือเน้นฝีมือในการรำรำ เนื้อร้องอาจเป็นบทสั้น ๆ จะแต่งขึ้นใหม่หรือจะคัดจากบทละครตอนใดก็ได้ เช่น รำอุบายพราหมณ์ คัดจากบทเบิกโรงตอนพระคณศร์เสียดา ฯลฯ หรือ รำสีนวล รำวงมาตรฐาน และรำอวยพร เป็นต้น

อมรา กล้าเจริญ (2531, หน้า 89) อธิบายความหมายของคำว่า “รำ” ไว้ว่า หมายถึง ศิลปะของการรำเดี่ยว รำคู่ รำอาวูธ รำตีบทหรือใช้บท (ในความหมายต่อมา คือ “ละคร” เป็นละครที่รำใช้บทแต่จะเรียก “รำ” ว่า “ละคร” นั้นก็ไม่ได้ เพราะถ้าเป็นละครต้องดำเนินเรื่อง) และรำที่ตัดตอนมาจากบทละคร

สรุปได้ว่า รำ หมายถึง การแสดงชนิดหนึ่งที่ต้องการจะอวดฝีมือของการรำรำว่ามีลีลาสวยงามเพียงใด การรำมีหลายลักษณะ เช่น รำเดี่ยว รำคู่ รำหมู่ และรำอาวูธ การรำนั้นจะให้ความสำคัญอยู่ที่มือและแขน

5.2 ประเภทของการรำไทย

ศุมิตร เทพวงษ์ (2541, หน้า 88-92) ได้แบ่งประเภทของการรำเป็น 2 ประเภท ดังนี้

5.2.1 แบ่งตามลักษณะของการแสดงโขนละคร ได้แก่

5.2.1.1 การรำหน้าพาทย์

5.2.1.2 การรำบาท

5.2.2 แบ่งตามลักษณะของการรำ ได้แก่

5.2.2.1 การรำเดี่ยว

5.2.2.2 การรำคู่

5.2.2.3 การรำหมู่

ในที่นี้จะขอกกล่าวไว้เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับผู้ศึกษานาฏศิลป์และการละครไทยพอสังเขป

ดังนี้

5.2.1 ลักษณะการรำแต่ละประเภท

5.2.1.1 ประเภทของการรำที่แบ่งตามลักษณะของการแสดงโขนละคร

1) การรำหน้าพาทย์

รำหน้าพาทย์ หมายถึง การรำรำตามทำนองเพลงที่ดนตรีปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดงโขน ละคร และอื่น ๆ ผู้แสดงจะเดินหรือรำไปตามจังหวะ และทำนองเพลง

ที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะ หรือถือเอาหลักการบรรเลงเป็นสำคัญ การรำนชนิดนี้ส่วนใหญ่จะบ่งบอกถึง
 ภูเขาและอารมณณ์ของตัวละคร ปรมาจารย์ได้บัญญัติความหมายและวิธีใช้ เป็น 7 ลักษณะ
 ดังนี้

1.1) ใช้สำหรับภูเขาเดินทางไป-มา (ใกล้-ไกล) เช่น

เสมอ - ไป-มาระยะใกล้ ๆ ของตัวละครทั่วไป

เสมอสามตา - ไป-มา ของพระยายักษ์ เช่น ทศกัณฐ์ หัสเดชะ และมุล

พลัม แสดงถึงความโอ้อ่า สง่าภาคภูมิ ในระยะทางใกล้ ๆ

เสมอมาร - ใช้สำหรับพญายักษ์

เสมอเธร - ใช้สำหรับฤาษี และนักพรต

เสมอตีนนก (บาทสกุณี) - ใช้สำหรับท้าวพระยามหากษัตริย์ไปมาด้วย

ความสง่างาม เช่น พระราม พระลักษมณ์ และอิเหนา เป็นต้น

เสมอเข้าที่ - ใช้สำหรับเชิญฤาษี ครูอาจารย์ (ใช้ในพิธีไหว้ครู) เพื่อเข้า

ประทับ

เสมอผี - ใช้สำหรับพระยม (มัจจุราช) ภูตผีปีศาจ (ในพิธีไหว้ครู)

เสมอตามสัญชาติของตัวละคร (ละครพันทางประดิษฐ์ขึ้นภายหลัง) เช่น ชาติ

มอญ ลาว แยกและพม่า ใช้สำหรับประกอบภูเขาไป-มา ของตัวละครที่เป็นชาตินั้น เช่นเสมอ

มอญ เสมอลาว เสมอแยก และเสมอพม่า เป็นต้น

เข็ด - ใช้สำหรับตัวละครทั่วไป ไป-มา ระยะทางไกล ๆ และ

รีบด่วน

เข็ดฉาน - ใช้ติดตามจับสัตว์ เช่น พระรามตามกวาง พุชยันต์

ตามกวาง

เข็ดฉิ่ง - ใช้ติดตามจับสัตว์ปีกขนาดเล็ก เช่น พระลอตามไก่

ย่าหรันตามนกยูง

เหาะ - ใช้สำหรับเทวดา-นางฟ้า ไป-มา ด้วยกิริยารวดเร็ว

จะเป็นหมู่ หรือเดี่ยวก็ได้

โคมเวียน - ใช้สำหรับเทวดา-นางฟ้า ไป-มา เป็นหมวดหมู่อย่าง

มีระเบียบ

กลองโยน - ใช้เหมือนกับโคมเวียน หรือการเดินทางบนกองทัพของ

พระมหากษัตริย์

พญาเดิน - ใช้สำหรับการไป-มาของตัวเอก กษัตริย์ หรือผู้สูงศักดิ์

กลม - ใช้สำหรับการไป-มา ของพระนารายณ์ พระอินทร์ และ
เงาะ (ในเรื่องสังข์ทอง)

เข้ามา - ใช้สำหรับการเข้า-ออก ของตัวละครสูงศักดิ์ ถ้าออกแสดง
บนเวที จะใช้เพลงปลายเข้ามาแต่ถ้าจบบทบาทเดินเข้าโรง จะใช้เพลงต้นเข้ามา

ซุบ- ใช้สำหรับการเดินทางระยะใกล้ของนางกำนัลหรือคนใช้

ไล่ - ใช้สำหรับการเดินทางไปทางน้ำ

แผละ - ใช้สำหรับการโอบบินของพญานก เช่น ครุฑ และนกอินทรี
(ในเรื่องควี)

1.2) ใช้สำหรับการรื่นเริงสนุกสนาน มีดังนี้

กราวรำ - ใช้สำหรับดีใจเยาะเย้ย เมื่อรบชนะหรือกระทำการสำเร็จ

สิ้นวล - ใช้สำหรับการแสดงความดีใจแบบสตรี

เพลงช้า-เพลงเร็ว - ใช้สำหรับการดีใจอย่างสุภาพ งดงามเข้มข้อย

เมื่อถึงที่หมายแล้วจะลงด้วยเพลงลา เช่น คอนขึ้นเฝ้า

1.3) ใช้สำหรับการจัดทัพหรือ ตรวจพล มีดังนี้

กราวนอก - ใช้สำหรับการเดินทัพของมนุษย์และลิง

กราวใน - ใช้สำหรับการเดินทัพของยักษ์

กราวกลาง - ใช้สำหรับมนุษย์หรือการยกทัพทั่วไป

ปฐม - ใช้สำหรับการจัดทัพของแม่ทัพนายกองฝ่ายพระราม

เช่น สุกรีพิตรตรวจพล หรือฝ่ายลงกา มโหตรตรวจพล

1.4) ใช้สำหรับการต่อสู้ติดตาม มีดังนี้

เชิดกลอง - ใช้สำหรับการต่อสู้ทั่วไป

เชิดฉิ่ง - ใช้สำหรับค้นหา ไล่จับ การเหาะลอยไปในอากาศ และ

การใช้อาวุธ เช่น ธนูหรือลูกศร เป็นต้น

1.5) ใช้สำหรับการนอน การอาบน้ำ และกิน เช่น

ตระนอน - ใช้สำหรับการนอนของตัวละครทั่วไป

ตระบรรทมไพรี - ใช้สำหรับกษัตริย์บรรทมกลางป่า

ตระบรรทมสินธุ์ - ใช้สำหรับพระราม - พระลักษมณ์ และนางสีดา

บรรทม (พระนารายณ์)

ลงสรง - ใช้สำหรับการอาบน้ำแต่งตัว

เช่นเหล้า - ใช้สำหรับการดื่มสุรา และกินอาหาร

นั่งกิน - ใช้สำหรับกินอาหาร

1.6) ใช้ในการเล่าโลมแสดงความรัก และเสียใจ มีดังนี้

โลม - ใช้สำหรับการเกี่ยวพาราตี (เข้าพระ – เข้านาง)

ทะยอย - ใช้สำหรับการแสดงความเศร้าโศกเสียใจต่อจากการ

ร้องไห้ (โอด)

โอด - ใช้สำหรับการร้องไห้ทั่วไปและเสียใจจนร้องไห้

โอดแอม - ใช้สำหรับการร้องไห้แบบคิใจ (พลัดพรากจากกัน

ไปนาน จนนึกว่าตายจากกันไปแล้วกลับมาพบกันอีก จะใช้เพลงโอดแอม)

1.7) ใช้สำหรับการแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ มีดังนี้

ตระนิมิตร - ใช้สำหรับแปลงกายหรือ ชุบคนตายให้ฟื้น

ชำนาญ - ใช้สำหรับเนรมิต ประสิทธิ์ประสาทพรหรือแปลงตัว

(ใช้ได้ทั้งพระนางและยักษ์)

ตระบองกัน - ใช้สำหรับเนรมิต หรือประสิทธิ์ประสาทพร (ยกเว้นลิง)

ตระสันนิบาต - ใช้เชิญมาพิธีชุมนุม ประชุมพิธีสำคัญ ๆ

ลูกพาทยและรั้วสามลา - ใช้สำหรับการแสดงอิทธิฤทธิ์สำแดงเดช หรือ

แสดงอารมณ์ คูดันนำเกรงขามมาก

5.2.1.2 การรำบท

การรำบทหรือรำไ้บท หมายถึง การแสดงท่าทางแทนคำพูดให้มีความหมายต่าง ๆ รวมไปถึงจนถึงการแสดงอารมณ์ (การแสดงท่าทางไปตามบทโดยไม่ใช้เสียงประกอบการพูด) การแสดงท่าทางตีบทในนาฏศิลป์ไทย มีดังนี้

หลักสำคัญของการตีบท

มีข้อควรคำนึง ดังนี้

1. ตัดท่าย่อยออก แสดงเฉพาะท่าสำคัญ ๆ ในวรรค
2. คำนึงถึงความสวยงาม และสื่อความหมายได้เด่นชัด
3. อย่าใช้ท่าท่าเหลี่ยมกับคำพูด เพราะจะทำให้ความหมายคลาดเคลื่อน
4. วรรคติดกัน แต่มีความหมายคล้ายกัน ต้องให้ท่าที่ไม่ซ้ำกัน
5. อย่าใช้มือข้างเดียวรำออกท่าบ่อย ๆ ควรเปลี่ยนเป็นซ้าย – ขวา

สลับกันไป

6. การเลือกท่ารำต้องให้เหมาะสมกับบุคลิกและฐานันดรศักดิ์ของตัวละคร

7. ถ้าเพลงจังหวะเร็วอย่าเอียงศีรษะบ่อย

8. รู้จักคัดแปลงทำออกเป็นท่าเก้หรือวงดงามแปลกตาแหล่งที่นั่ง-ยืน หรือ ทิศที่หัน เช่น ซ้าย-ขวาของเวที นั่งคู่บนเตียงอยู่ในอาคารอารมณ์อะไร เช่น เข้าพระ-เข้านาง บทรำฟุ้ง ชม โคม หรือชมธรรมชาติ และการแปรแถวที่กลมกลืนกัน

ประเภทของการรำตีบท

วิธีการรำตีบทจะยึดกิริยาท่ารำโดยใช้มือเป็นหลัก แบ่งออกได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. กิริยามือแบบ
2. กิริยามือจีบ
3. กิริยามือชี้

กิริยามือประกอบการตีบทแต่ละประเภท

กิริยามือที่ใช้ตีบท แต่ละประเภทจะสื่อความหมายตามหลักนาฏศิลป์ไทย ดังนี้

1. กิริยามือแบบ มีดังนี้

- 1.1 ฝ่ามือแตะที่อก หมายถึงการแนะนำตนเอง รู้เข้าใจ ถ้าเสริมสีหน้า ท่าทางอื่นเข้าไปความหมายจะเปลี่ยนไป เช่น แสดงสีหน้าเศร้ากังวล แปลว่า กังวล แค้นใจ แต่ถ้าเลื่อนฝ่ามือต่ำลง แปลว่า คลายใจ หายโกรธ แต่ถ้าสะอึกตัวขึ้น แปลว่า สะอึกตกใจ ชุกคิด
- 1.2 ประสานมือทาบที่ฐานไหล่ หมายถึง ความรัก ชื่นชม หรือห่มผ้า
- 1.3 ประกบฝ่ามือรวมกันไว้ระดับอกกรีดนิ้วที่เหลื่อออก หมายถึง รักขวนใจ คิดถึงใฝ่ฝัน เอ็นดู (เสริมสีหน้าเข้าไป แปลว่า ตกใจ กลัว)
- 1.4 ใช้มือทั้งสองถูกัน บิดตัว สายตัวไปมา พร้อมทั้งมือลง แปลว่า เก็บเงิน เอียงอาย (อาจกอดหัวแม่มือ หรือจับชายผ้าถุง ชายแขนง โยกตัวไป-มา ประกอบด้วย)
- 1.5 มือทั้งสองถูระดับท้อง พร้อมกับกระซอกมือออกไปข้างหน้า แปลว่า โกรธ จะทำให้พิณาส ย่อยับ เป็นผุยผง
- 1.6 ฝ่ามือซ้าย แตะที่หน้าผาก ลดลงมาใช้ปลายนิ้ว ชับหน้าคางขวา-ซ้าย (ท่าโอด) แปลว่า เสียใจ ร้องไห้ แล้วเช็ดน้ำตา
- 1.7 ฝ่ามือตะแคงป้องไว้ที่มุมปาก (ขวา-ซ้ายก็ได้) แปลว่า พุด กระซิบ ไม่ให้ใครได้ยิน หรืออาจจะใช้ถูร้องไห้มาหา
- 1.8 ฝ่ามือแตะที่ข้างหู แก้ม และคางด้วยมือซ้าย แปลว่า อาย (ขม้ายตา หลบด้วย)

1.9 ฝ่ามือแตะที่ข้างหู แก้ม และคางดูไป-มา แล้วกระซากลงพร้อมกับ
ระดับหน้าไม่พอใจ แปลว่า โกรธ หรือโกรธจัด โมโห ชัดใจ

1.10 ใช้มือปาดเข้ามาหาตัวกรีดนิ้วแล้วปล่อยออก แปลว่า เรียกเข้ามาหา
ใกล้ ๆ หรือจะพูดด้วย

1.11 ยกฝ่ามือสูงตะแคงได้ระดับหน้า ถ้าเป็นบุคคลบุรุษที่ 2 แปลว่า
ท่าน หรือสูงระดับศีรษะ แปลว่า ท่านผู้อาวุโส ผู้มีพระคุณที่ต้องยกย่อง และนอกจากนี้ยังแปล
ได้ว่า สิ่งที่ดีงาม ความเป็นมิ่งมงคล ศิริสวัสดิ์ เป็นต้น

1.12 คว่ำฝ่ามือ ข้างเดียวหรือ 2 ข้างระดับหน้าห้องแล้วดูออกไปข้าง ๆ
แปลว่า ทำลาย ปรามปรามให้ราบคาบ

1.13 ปาด 2 มือ เข้ามาสูงระดับหน้า แล้วกรีดนิ้วออก แปลว่า คำมีด
มีดฆาต สลัดวาง หรือแปลว่า หอมตลบอบอวล

1.14 ปาดมือทั้ง 2 มาประกบทับซ้อน (ขวาทับซ้าย) ระดับหน้าห้อง
แปลว่า พบกัน รวมกัน พรั่งพร้อมกัน มาประชุมกัน อยู่ด้วยกัน ปกปิด ความลับ เรียบร้อยแล้ว

1.15 แบนมือตั้งมือนิ้วขึ้น ยื่นไปข้างหน้าระดับอก สิ้นปลายนิ้วไป-มา
แปลว่า ปฏิเสธ หรือ ไม่ได้ ไม่มี ไม่ต้อง

1.16 หงายฝ่ามือเดียวซ้อนขึ้นสูงระดับหน้า แปลว่า ให้ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ
และอวยพร ถ้าโกยขึ้นทั้ง 2 มือ แปลว่า ยกพล ก่อสร้าง และอวยพร

1.17 หงายฝ่ามือเดียวระดับอก แปลว่า ชมเชย ยอมรับ เชื้อเชิญ หรือ ขอ
ต้อนรับ

1.18 หงายฝ่ามือระดับหน้าห้องเร่ไปข้าง ๆ แปลว่า เทียวไป ค้นหา ที่ใด
แห่งใด เร่ไป เลือกล่า หรือหลายอย่าง

1.19 หงายฝ่ามือทั้ง 2 ข้างระดับหน้าห้องเร่ไปข้าง ๆ ตามกัน แปลว่า เร่ไป
ย้ายไป ล่องลอยไป

1.20 ประสานลำแขนส่วนล่าง ขวาทับซ้ายไว้ที่สะโพก แปลว่า ทุกข์โศก
ไม่สบายใจ

1.21 หงายฝ่ามือ สูงระดับข้างศีรษะ แปลว่า เกิดทุน คำจุนไว้

1.22 ฝ่ามือตบลงที่หน้าขา แปลว่า แน่นอน ไข่แล้ว จริง ๆ นะ กระนั้น
หรือ ช่างเหลือเกิน หนักหนาจริง ๆ

1.23 มือข้างหนึ่งตั้งวงม้วนอีกตั้งวงหน้า (ท่าเจ็ดฉิน) แปลว่า สวยงาม
เป็นใหญ่ มีศักดิ์ และมีฤทธิ์

1.24 มือหนึ่งตั้งวงสูง (บน) อีกข้างตั้งวงล่างวางไว้หน้าขา แปลว่า กล้าหาญ
กล้าดี ทดลอง หมายถึงกัน

1.25 ฝ่ามือป้องที่หู แปลว่า กำลังฟัง

1.26 ฝ่ามือป้องที่ระดับตา แปลว่า กำลังมอง

1.27 แขนมือข้างใดข้างหนึ่งพร้อมกระดกขึ้น แปลว่า ระหกระเหินลำบาก

2. กิริยามือจับ มีดังนี้

2.1 จับหงายอยู่ระดับหน้าลดลงม้วนจับออกเป็นวง แปลว่า พวงดอกไม้
ประณีต

2.2 ม้วนจับทอดแขนออกไปข้างหน้า แปลว่า ออกไป พุดไป คิดไป

2.3 ม้วนจับ ทอดแขนวนเข้ามาใกล้ตัวระดับหน้าห้อง แปลว่า หลงไหล
เสน่ห์เล่ห์กล มารยา เสแสร้ง ไม่เป็นความจริง พุดปด เล่ห์ลิ้น พลิกพลิ้ว

2.4 กรีดจับเข้าหามุมปาก หรือระดับปาก แปลว่า ยิ้ม ยินดี ดม หอม
และกินอาหาร เป็นต้น

2.5 คลายจับระดับหน้าห้องก่อนไปข้าง แปลว่า แก้ไข คลี่คลาย
บรรเทา บ่ายเบี่ยง

2.6 คลายจับ 2 มือ แขนฝ่ามือขึ้นบน แปลว่า ดาย หมดสิ้นไป ไม่มี จับหาย
มลายสิ้น เปล่าประโยชน์ ไม่เหลืออะไรเลย

2.7 จับปรกหน้าม้วนจับลดตำแหน่งลงแปลว่า ห้อยระย้า

2.8 จับปรกข้างสูงเหนือศีรษะ ม้วนจับลงต่ำ แปลว่า ร้องไห้ (น้ำตาไหล)

2.9 จับปรกหน้าสูงเหนือศีรษะ แปลว่า ปกเกล้า เกศา คู้มกัน ร่มเย็น
อุ้นเกศา เป็นต้น

2.10 จับคว่ำจากข้างล่าง แขนขึ้นคลายจับออกหงายฝ่ามือ สูงระดับหน้า
หรือศีรษะ แปลว่า คำจูน ยั้งยืน

2.11 จับคว่ำ 2 มือ คลายจับจากล่างไปสูง หรือตั้งเป็นวง แปลว่า ผุดผ่อง
สว่างไสว เปิดเผย รุ่งเรือง ร่ำลือทั่วไป

2.12 จับหงายต่ำ จับคว่ำสูง ทำสลับกัน แปลว่า เข็มปักถักร้อย

2.13 จับตะแคงต่ำงอศอก แล้วเสือกปลายนิ้วไปข้างหน้า แปลว่า เสียดสี ยู
แยง หรือเกี้ยวพวาน (พระ – นาง)

3. กิริยามือชี้ มีดังนี้

3.1 มือชี้แสดงแหล่งที่ หรือสถานที่ หรือบุคคลที่กล่าวถึง ลักษณะการชี้นี้จะแบ่งเป็นระยะใกล้ – ไกล อาศัยส่วนของข้อศอกแสดงระยะนั้น ๆ เช่น ถ้าชี้แหล่งใกล้ ก็นิ้วข้อศอกให้มาก ถ้าไกลก็ยื่นออกไป จนกระทั่งแขนตึง ซึ่งเป็นความหมายที่ไกลที่สุด ลักษณะที่แปลความหมายว่า ไกล – โห้น มักจะชี้ระดับหน้า ถ้าแขนตึง (ปลายนิ้วสูงกว่าระดับไหล่) ชี้แสดง แหล่งที่นี้แบ่งออกได้เป็นชี้ข้างหน้า ชี้ข้าง ชี้เฉียง ๆ (ระหว่างข้างกับหน้า)

3.2 มือชี้แสดงความหมายต่าง ๆ มีดังนี้

- 3.2.1 ฟาดนิ้ว แปลว่า ชั่ว คุร้าย ฉกรรจ์ บังคับ ชูเชิญ ไม่น่าดู
- 3.2.2 ชี้นุคคลใช้กับบุคคลที่มีฐานะต่ำกว่า
- 3.2.3 ชี้นิ้วลงต่ำ แล้วช้อนขึ้นไปข้างหน้า แปลว่า เดินไปไกล
วนเวียน หนทางไกล
- 3.2.4 ชี้นิ้วตะแคงหงาย แหงปลายนิ้วไปข้าง แล้วตะแคงมือคว่ำ
ช้อนปลายนิ้วกลับ แปลว่า ลดเลี้ยว (ระยะทาง) ลดเลี้ยว ยกย่อน (ความประพฤติ)
- 3.2.5 ชี้นิ้วมือแขนตึงข้างหน้า ควบคุมปลายนิ้วเข้าหาตัว แปลว่า โกรธ
- 3.2.6 ชี้นิ้วมือข้างหู แปลว่า ได้ยิน ได้ฟัง ไพอเราะ
- 3.2.7 ชี้นิ้วมือที่ปาก แปลว่า ได้พูด ได้กิน
- 3.2.8 ชี้นิ้วมือที่ตา แปลว่า ได้ดู ได้เห็น
- 3.2.9 ชี้นิ้วมือทั้ง 2 ตั้งวงสูงระดับศีรษะ แปลว่า พระจันทร์ เขากวาง
- 3.2.10 มือชี้ทั้ง 2 มือ ระดับสะโพก วนปลายนิ้วไปข้าง ๆ อ้อมเป็น
วงมาข้างหน้า บรรจบกัน แปลว่า ล้อมวง หรือเขตจำกัด
- 3.2.11 มือชี้มือเดียว หันปลายนิ้วข้างหลังอยู่หนึ่ง ๆ แปลว่า แต่ก่อน
หรืออดีตที่ผ่านมา หนหลัง
- 3.2.12 ชี้นิ้วมือตั้งวงสูงมือเดียว หันปลายนิ้วไปหลัง แล้วค่อยฟาดนิ้วลง
มา แปลว่า ลงโทษ หรือโบยตี เจียนตี

จากที่นำมากล่าวไว้นี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งสำหรับผู้ศึกษาจะได้นำไป
พิจารณาใช้ประกอบการรำตีบท ในบทรำอุบาย หรือการแสดงระบำ รำ ฟ้อน หรือโขน ละครใน
นาฏศิลป์ไทยได้

5.2.2 การแบ่งประเภทตามลักษณะการรำ

แบ่งได้ 3 ชนิด ดังนี้

1. **รำเดี่ยว** หมายถึงการแสดงการรำที่ใช้ผู้แสดงเพียงคนเดียว ได้แก่ รำ จุฬฉายชนิดต่าง ๆ เช่น จุฬฉายวันทอง จุฬฉายเบญจกาย จุฬฉายพราหมณ์ และรำกริช (รำ อาวุธ) เป็นต้น

2. **รำคู่** หมายถึง การแสดงที่นิยมใช้รำเบิกโรง อาจจะเกี่ยวข้องหรือไม่ เกี่ยวข้องกับการแสดงก็ได้ เช่น รำประเลง (หางนกยูง) รำแม่บท รำอวยพร หรือรำคู่ที่ตัดตอนมาจาก การแสดงเรื่องใหญ่ เช่น พระลอตามไก่ จากเรื่องพระลอ พระรามตามกวาง จากเรื่อง รามเกียรติ์ และรจนาสีขงพวงมาลัย จากเรื่องสังข์ทอง เป็นต้น

3. **รำหมู่** หมายถึง การรำที่ใช้ผู้แสดงมากกว่า 2 คนขึ้นไป มุ่งเน้นที่ความ งามของท่ารำ และความพร้อมเพรียงของผู้แสดง เช่น รำวงมาตรฐาน รำโคม รำพัด และรำสีนวล เป็นต้น

นาฏยประดิษฐ์จุฬายานาฏศิลป์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เป็นงานวิจัยที่ สร้างขึ้นในรูปแบบของการรำจุฬายา ซึ่งพัฒนาให้เป็นรำหมู่ เพื่อความชัดเจนในการสร้างสรรค์ ผลงาน ผู้วิจัยจะนำเสนอความรู้เพิ่มเติม ดังนี้

เครือวัลย์ เรื่องศรี (2542, หน้า 8-20) ได้กล่าวถึงประเภทของการรำเดี่ยว ไว้ว่า รำ เดี่ยว มีหลายประเภท มักมีอยู่ในการแสดงโขน ละครที่คนส่วนใหญ่รู้จักกันดี การรำเดี่ยวจะ นิยมแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. **รำประกอบดนตรี** จะไม่มีการขับร้องแต่จะบรรเลงเฉพาะดนตรีล้วน ๆ เช่น การรำตรวจพลของพระราม (พลวานร) ก่อนยกทัพ เพลงที่บรรเลงประกอบรำจะเป็นเพลงเฉพาะ เรียกว่า “เพลงหน้าพาทย์” เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้รำเดี่ยวเช่นนี้มี ดังนี้

1.1 **เพลงกราว** เป็นเพลงหน้าพาทย์ประเภท 2 ชั้น ใช้ประกอบการรำตรวจ พล และยกกองทัพของโขนละคร ที่มีท่วงทำนองและลีลาให้ความสนุกสนานคึกคัก เร้าใจมี จังหวะ กระฉับกระเฉง การรำเพลงกราวโดยมากมักจะแสดงหมู่ในโขน ละคร ถ้ารำเดี่ยวจะเป็น การแสดงเฉพาะบทของตัวละครสำคัญที่เป็นแม่ทัพในการตรวจพลเพื่อดูความเรียบร้อย และ เพื่อให้กำลังใจแก่ทหารที่จะออกไปรบ เพลงกราวมีหลายอย่าง จะใช้แตกต่างกันตามโอกาส ในที่นี้ จะกล่าวเฉพาะ เพลงกราวของตัวเอก (สำคัญ) เท่านั้น

1.1.1 **กราวนอก** ใช้ในการตรวจพลของมนุษย์และวานร เช่น พระราม ตรวจพล เป็นต้น

1.1.2 **กราวกลาง** ใช้ในการตรวจพลของมนุษย์ เช่น พระศุภนตรวจพล (ใช้แสดงในละครเรื่องมโนห์รา)

1.1.3 **กราวใน** ใช้ในการตรวจพลของยักษ์ เช่น ทศกัณฐ์ ตรวจพล

1.1.4 **กราวรำ** ใช้หลังจากประสบความสำเร็จในการประกอบกิจต่าง ๆ

มีความสุข สดชื่นรื่นเริง เช่น ตอนพระรามแผลงศร ตัดเศียร ตัดกรทศกัณฐ์ แต่ทศกัณฐ์แก้ไขได้ ก็จ้ะรำด้วยเพลงกราวรำ

1.2 เพลงเชิดฉิ่ง – สรทนะง เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ประกอบกิริยา
การแผลงศรของตัวละคร (พระรามแผลงศรประหารทศกัณฐ์)

1.3 รำโน้หน้าราชย์ญ เป็นการรำเดี่ยวที่ตัดตอนเหตุการณ์ที่นางมโนहर่า ขอ
ปีกหางจากพระมารดาของพระสุธนได้แล้ว ซึ่งก่อนหน้าจะมีบทร้อง ทำนองกินนรรำ และ
บรรเลงต่อท้ายด้วยเพลงเร็วแขก ต่อมาการรำประกอบเพลงเร็วแขก ถูกนำมาแสดงเป็นเอกเทศ
จึงเรียกว่า “รำโน้หน้าราชย์ญ”

1.4 รำกริช กริชเป็นอาวุธของชาวชวา (อินโดนีเซีย-มาเลเซีย) มีลักษณะ
คล้ายมีดสั้น นิยมใช้เป็นอาวุธประจำกายของผู้ชาย ดังปรากฏในบทละครเรื่องอิเหนา การรำกริช
ที่ปรากฏมีอยู่ 3 ลักษณะ ดังนี้

1.4.1 รำกริชเพื่อบวงสรวงเทพเจ้า เช่น ตอนท้าวดาหาใช้บน จึงให้บรรดา
กษัตริย์ที่เป็นวงศ์สฤณแคหา รำกริชบูชาองค์ปะตาระกาหลา

1.4.2 รำกริชในเชิงต่อสู้ เป็นการอวดฝีมือชั้นเชิงการใช้อาวุธเข้าต่อสู้กับศัตรู
เช่น อิเหนาสู้กับท้าวกะหมังกุหนิง เป็นต้น

1.4.3 รำกริชเดี่ยว หมายถึง การรำคนเดียว เพื่อแสดงลีลาการใช้กริชอย่าง
แคล่วคล่องว่องไว เช่น อิเหนาตัดดอกไม้ถวายกริช
การรำกริชนี้ จะต้องใช้เพลงสระหมา (เพลงสำหรับปีชวา) มาบรรเลงประกอบ
รำ เป็นเพลงอัตราจังหวะชั้นเดียว มีลีลารุกเร้า รวดเร็ว

2. รำประกอบบทเพลง การแสดงโขนละคร มีบทร้องประกอบการรำตามคำร้อง
ที่พรรณนาถึงการอาบน้ำ การแต่งตัว และการชมสวน มีดังนี้

2.1 ลงสรง เป็นเพลงหน้าพาทย์มาก่อนและใช้ประกอบพิธีเกี่ยวกับการทำความ
สะอาดด้วยน้ำ เช่น การสรงน้ำพระพุทธรูป เทวรูปในโขนละคร จะเป็นตอนที่ตัวละครอาบน้ำ
แต่งตัวก่อนออกว่าราชการ ดังเช่น ตอนท้าวดาหาลงสรง (ในเรื่องอิเหนา)

2.2 รำพลายชุมพล ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนพระไวยแตกทัพ (พลายชุมพล
ปลอมตัวเป็นมอญใหม่รบกับพระไวย) จะกล่าวถึงการแต่งกายก่อนออกศึก ขับร้องด้วยเพลง
มอญคูดาว

2.3 รำพระลอชมสวน ในเรื่องพระลอ ตอนพระลอปลอมเป็นพราหมณ์ศรีเกษ
เข้าสู่อุทยานเมืองสรอง จะเป็นการชมสวนหรือดอกไม้ในอุทยานก่อนเข้าห้องพระเพื่อน-พระแพง
ขับร้องด้วยเพลงลาวชมดง

2.4 รำจูงฉาย เป็นการรำชมความงามของตัวละครที่แปลงกายหรือแต่งตัวได้สวยงามแล้วชมความงามของตนเอง ขับร้องด้วยเพลงจูงฉายและเพลงแม่ศรี ซึ่งรายละเอียดจะกล่าวต่อไปนี้

5.3 ความหมายของ คำว่า “จูงฉาย”

การรำจูงฉาย จัดเป็นประเภทการรำเดี่ยว มักจะนำเอาเนื้อความเหตุการณ์บางตอน จากวรรณคดีมาประพันธ์คำร้องขึ้นใหม่ แล้วบรรจุนำรำ (ตีบท) ลงไป ศิลปะการรำจูงฉาย จะมุ่งเน้นให้เห็นความงามของท่ารำ การแต่งกาย คำร้องและดนตรี ตลอดจนการแสดงความรู้สึก สีสหน้า ท่าทางการเคลื่อนไหวทุกส่วนของตัวละคร

คำว่า จูงฉาย มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2538 หน้า, 249) ได้อธิบายความหมายไว้ว่า จูงฉาย เป็นคำนาม หมายถึง เพลงร้องและท่ารำชนิดหนึ่ง ถ้าเป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง กรีดกราย

ธนิต อนุโพธิ์ (2494, หน้า 88) กล่าวถึง การรำจูงฉายว่าเป็นการแสดงภาษานาฏศิลป์ไทย ที่มีคุณค่าทางศิลปะเป็นอย่างเลิศ นิยมกันว่าตัวละครสามารถแสดงอารมณ์ภาคภูมิใจออกมาทางท่ารำได้ดีกว่าที่จะพูดออกทางปาก จะใช้รำในตอนที่ตัวละครแสดงความภาคภูมิใจในเมื่อเห็นว่ แต่งตัวได้อย่างสวยงาม หรือใช้แสดงในเมื่อสมมุติว่า ตัวละครแปลงกายที่ไม่สวยให้สวยงาม และเมื่อเห็นว่าตนแปลงกายให้สวยงามเป็นที่พอใจแล้วก็รำจูงฉายแสดงความรู้สึกออกมา

วิมลศรี อุปรมัย (2524, หน้า 62) อธิบายว่า จูงฉายคือ ประเภทการแสดงนาฏศิลป์ไทยอย่างหนึ่งที่มีลีลาเชื่องกราย มักใช้ในการรำรำ แสดงถึงอุปนิสัยของตัวละคร โดยเน้นลักษณะบุคลิกภาพเฉพาะอย่างและบทขับร้อง ในการแสดงประเภทจูงฉาย จะพรรณนาถึงหน้าตา ท่าทาง และการแต่งองค์ทรงเครื่องที่ประณีตงดงาม

สุมิตร เทพวงษ์ (2534, หน้า 2) ได้อธิบายว่า จูงฉาย หมายถึง การรำรำ เมื่อตัวละครเกิดความภาคภูมิใจที่สามารถแปลงกายหรือแต่งตัวได้สวยงามงดงาม

เครือวัลย์ เรืองศรี (2542, หน้า 22) ได้นิยามว่า จูงฉายคือ การแสดงที่ใช้ภาษาท่า และลีลาท่าทางนาฏศิลป์ประกอบเข้ากับการรำรำ ที่แสดงออกด้วยฝีมือ และอวดโฉมอันงดงามของตัวละครที่รำรำด้วยความภาคภูมิใจที่สามารถแปลงกาย หรือแต่งกายได้สวยงามละเมียดละไม มีท่วงที่จรดกริยากรีดกรายในลักษณะต่าง ๆ เช่น เดินลอยชาย เจ้าผู้กรุ่มกริมตามบทขับร้อง โดยมีเป่าเป่าเลียนเสียงขับร้อง การรำจูงฉายมิได้ทั้งในการแสดง โขนและละคร ทั้งยังใช้ประกอบการแสดง

บทบาทของตัวละครได้ทุกประเภท คือ พระ นาง ยักษ์ ลิง พราหมณ์ เช่น จุจฉายพราหมณ์ จุจฉายเบญจกาย จุจฉายศูรปนา จุจฉายมานพ จุจฉายทศกัณฐ์ และจุจฉายฮเนา เป็นต้น

จากที่กล่าวมา พอสรุปได้ว่า การรำจุกฉาย หมายถึง การรำประเภทรำเดี่ยวชนิดหนึ่ง ที่คัดตอนเหตุการณ์จากวรรณคดี ตอนที่ตัวละครแปลงกายหรือแต่งตัวได้สวยงาม การรำรำจะมุ่งเน้นที่ฝีมือลีลากริยารายที่สวยงาม ซึ่งแสดงถึงการชมโฉมของตนเองตลอดทั้งสีหน้าท่าทาง ที่ผู้แสดงตีบทตามคำร้อง และมีเสียงปี่ในเป่าเลียนเสียงขับร้อง การรำจุกฉายมีทั้งในการแสดงโขนละครและอื่น ๆ ที่ชมถึงการแต่งกายหรือกิริยาที่สวยงาม ใช้รำประกอบบทบาทของตัวละครได้ ทั้งตัวพระนาง ยักษ์ ลิง และตัวอื่น ๆ เป็นต้น

5.4 ประวัติความเป็นมาของการรำจุกฉาย

ปัญญา นิตยสุวรรณ (2542, หน้า 5587-5589) กล่าวไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย พอสรุปได้ ดังนี้ รำจุกฉาย เป็นการรำอยู่ในการแสดงโขนและละครในตอนที่ตัวละครในเรื่องแปลงกายหรือแต่งตัวได้สวยงาม ในสมัยโบราณการรำจุกฉายยังไม่มีบทร้อง ตัวละครรำรำไปตามทำนองเพลงจุกฉาย ดังหลักฐานที่พบในบทละครเรื่อง รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เมื่อดำเนินเรื่องถึงตอนที่ตัวละครแปลงกายจะมีหน้าพาทย์จุกฉายกำหนดไว้ให้รำโดยไม่มีบทร้อง

เพลงจุกฉายเป็นเพลงไทยอัตราจังหวะ 2 ชั้น มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ใช้บรรเลงให้ตัวละครรำในตอนแปลงกายหรือแต่งตัวได้สวยงาม ต่อมาผู้แต่งบทร้อง สำหรับร้องเพลงจุกฉาย ซึ่งยังไม่มีเพลงแม่ศรีต่อท้าย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงอธิบายว่า การร้องเพลงจุกฉายคือ ร้องเพลงช้า ส่วนร้องแม่ศรี คือ ร้องเพลงเร็ว แทนหน้าพาทย์ จากหลักฐานพบว่า มีบทร้องจุกฉาย ในการแสดงโขน อยู่ 3 บท คือ จุกฉายทศกัณฐ์ลงสวน จุกฉายหนุมานแปลงเป็นทศกัณฐ์ และจุกฉายหนุมานแปลงเป็นมานพ จะมีเฉพาะบทร้องจุกฉาย อาจารย์ ดร. มนตรี ตราโมท (ศิลปินแห่งชาติ) เป็นผู้แต่งบทร้องเพลงแม่ศรีเพิ่มจนสมบูรณ์ และใช้ขับร้องประกอบ การแสดงโขนสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้

การแต่งเพลงแม่ศรีประกอบตอนท้ายเพลงจุกฉายนั้น เข้าใจว่า เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้แต่งบทร้องขึ้นเป็นคนแรก แล้วจะต่อด้วยการรำหน้าพาทย์เพลงเร็ว และจบด้วยเพลงลา แล้วจึงมีผู้นำมาใช้เป็นหลัก ในการแต่งเพลงประกอบรำจุกฉาย ชนิดต่าง ๆ ขึ้นอีกมากมาย ซึ่งถือได้ว่าเป็นการพัฒนาการรำจุกฉายอีกขั้นหนึ่ง

สรุปได้ว่า เพลงจุกฉายมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมเป็นเพลงหน้าพาทย์ อัตราจังหวะ 2 ชั้น ใช้ประกอบรำตอนที่ตัวละครแปลงกายและแต่งตัวได้สวยงาม ผู้แต่งคำร้องประกอบ

เป็นคนแรกคือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และอาจารย์มนตรี ตราโมท เป็นผู้สืบทอดมาในภายหลัง

5.5 จุดมุ่งหมายของการรำจูลาย

เครือวัลย์ เรื่องศรี (2542, หน้า 24-25) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการรำจูลายไว้ว่า เนื่องจากการรำจูลาย มีที่มาจากวรรณคดีอันหลากหลาย จึงเป็นเหตุให้มีการรำจูลายหลายประเภท โดยมีจุดมุ่งหมาย ดังนี้

1. เพื่อแสดงความสามารถในการใช้ศิลปะการรำรำชั้นสูงของผู้แสดง
2. เพื่อพรรณนาถึงความงดงามของตัวละครที่แปลงกายได้สวยงามตามจินตนาการ และตามแบบแผนของตัวละคร เช่น นางเบญจกาย แปลงกายเป็นนางสีดา เป็นต้น
3. เพื่อพรรณนาความงดงามของตัวละครที่แต่งกายได้สวยงามตามแบบแผนของตัวละครในการแสดงโขนและละคร เช่น ทศกัณฐ์แต่งกายจะไปหานางสีดา
4. เพื่อแสดงถึงความสามารถของผู้ขับร้องเพลงจูลายในการสอดแทรกอารมณ์ และความรู้สึกตามบทกลอนที่เรียกว่า “กลอนจูลาย”
5. เพื่อแสดงความสามารถของนักดนตรีผู้เป่าปี่ในเสียงของเสียงของผู้ขับร้อง
6. เพื่อดำรงไว้ซึ่งศิลปะของชาติ
7. เพื่ออนุรักษ์แบบแผนการรำจูลายไว้มิให้เสื่อมสูญไป

5.6 ประเภทของการรำจูลาย

สุมิตร เทพวงษ์ (2534, หน้า 5-6) ได้แบ่งประเภทของการรำจูลาย ออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

5.6.1 การรำจูลาย ที่ตัดตอนมาจากการแสดงโขน ได้แก่

- 5.6.1.1 จูลายเบญจกายแปลง
- 5.6.1.2 จูลายสุรปंनाแปลง
- 5.6.1.3 จูลายหนุมานแปลง (เป็นทศกัณฐ์)
- 5.6.1.4 จูลายหนุมานทรงเครื่อง
- 5.6.1.5 จูลายมานพ (หนุมานแปลงเป็นเทพบุตร)
- 5.6.1.6 จูลายอินทรชิตแปลง (เป็นพระอินทร์)
- 5.6.1.7 จูลายสุชาจาร (แปลงเป็นนางสีดา)
- 5.6.1.8 จูลายทศกัณฐ์ลงสวน

5.6.2 การรำจูลายที่ตัดตอนมาจากการแสดงละครเรื่องต่าง ๆ ได้แก่

- 5.6.2.1 จูลายพราหมณ์ในละครชุดเบ็ทก์โรงพระคณศร์เสีงา

5.6.2.2 ุยฉายขอพระกลืนในละครศึกคำบรรพ์ เรื่อง มณีพิชัย

5.6.2.3 ุยฉายวันทองในละครเสภา เรื่อง ขุนช้าง-ขุนแผน

5.6.2.4 ุยฉายนางแมวในละครนอก เรื่อง ไชยเชษฐ (เป็นการร่ายรำของนาง

วิฬาร์หรือนางแมว)

5.6.2.5 ุยฉายวิมาลา ในละครนอก เรื่อง ไกรทอง

5.6.2.6 ุยฉายพราหมณ์ (เล็ก – พราหมณ์โต) ในละครนอก เรื่อง สุวรรณหงส์ (สุมิตร เทพวงษ์, 2534, หน้า 37-38)

5.6.2.7 ุยฉายมณีรัตนา ในละครนอก เรื่อง แก้วหน้าม้า (สุมิตร เทพวงษ์, 2534, หน้า 37-38)

5.6.2.8 ุยฉายมานพ (พญาครุฑแปลง) ในละครเรื่องกาگی

5.6.2.9 ุยฉายสเนา ในละครพันทาง เรื่อง เงาะป่า

5.6.3 การรำอุยฉายที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ เพื่อใช้ประกอบการแสดงอื่น ๆ หรือใช้แสดงในโอกาสต่าง ๆ ได้แก่

5.6.3.1 ุยฉายกิ่งไม้เงิน-ทอง

5.6.3.2 ุยฉายแม่บท

5.6.3.3 ุยฉายเงาะ

5.6.3.4 ุยฉายอวยพร

5.6.3.5 อวยพรชุมนุมอุยฉาย

5.6.3.6 ุยฉายศรีอยุธยา

5.6.3.7 ุยฉายสุนันทา

5.6.3.8 ชุมนุมอุยฉาย

5.6.3.9 ุยฉายนาฏศิลป์

5.6.3.10 ุยฉายละครใน

5.6.3.11 ุยฉายเพลงปี่

5.6.3.12 ุยฉายราชภัฏฯ

อุยฉาย 2 ประเภท จัดเป็นการรำเดี่ยว ส่วนประเภทที่ 3 จะแสดงได้ทั้งรำเดี่ยว รำคู่ หรือรำหมู่ จะมีทั้งที่เป็นบทร้องอุยฉายที่มีมานานแล้ว และที่แต่งขึ้นมาใหม่

5.7 องค์ประกอบของการรำถวาย

การรำถวายแต่เดิมจัดเป็นการรำประเภทรำเดี่ยวมาก่อน จุดประสงค์ก็คือ ต้องการจะ หนองเรื่องไม่ให้การแสดงดำเนินเรื่องไปอย่างรวดเร็วจนเกินไป ก็เพราะว่าการแสดงละครรำ แบบดั้งเดิม (สมัยโบราณ) จะดำเนินเรื่องช้า และจุดประสงค์รองลงมาก็คือ ต้องการอวดศิลปะ ของการรำรำ หรือฝีมือการรำของตัวละครที่รำตีบทตามคำร้องและเสียงปี่ในที่เป่าเลียนเสียง ขับร้องได้อย่างไพเราะมากน้อยเพียงใด ดังนั้นเพื่อให้เห็นความชัดเจนของการรำถวาย ผู้วิจัย จะจำแนกองค์ประกอบของการรำถวายออกเป็นข้อ ๆ ดังนี้

5.7.1 ที่มาของเนื้อหา

5.7.2 เพลงและดนตรี

5.7.3 ผู้แสดง

5.7.4 การแต่งกาย

5.7.5 ท่ารำ

5.7.6 อุปกรณ์การแสดง

5.7.1 ที่มาของเนื้อหา

จากการศึกษาบทเพลงร้องถวายแบบดั้งเดิม (โบราณ) นั้นจะพบว่าหลังชื่อชุด การรำ และทำนองเพลง (ถวาย) จะเป็นชื่อตัวละครต่าง ๆ ที่นำมาจากวรรณคดีไทยเสมอ แต่ ปัจจุบันการรำถวายได้พัฒนาขึ้นเพื่อใช้แสดงในโอกาสอื่น ๆ อีกมากมายจึงมีผู้ประดิษฐ์รำถวาย ชนิดอื่น มากมาย (แต่จะไม่กล่าวไว้ในที่นี้) ดังนั้นการสร้างสรรคผลงานการรำถวาย จะต้องศึกษา เนื้อหาจากวรรณกรรม (ไทยและท้องถิ่น) เสียก่อน เพื่อจะได้โครงเรื่องเนื้อหาหรือเหตุการณ์ โดยย่อ แต่จะต้องเป็นตอนที่มีเหตุการณ์กล่าวถึงการเปล่งกายหรือแต่งกายของตัวละครในเรื่อง ให้สวยงาม เท่านั้น

5.7.2 เพลงและดนตรี

เพลงและดนตรีจัดเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของการแสดงนาฏศิลป์ไทย จะมีระเบียบวิธีการใช้เพลงขับร้องและการบรรเลง ประกอบการแสดงซึ่งมีขนบเฉพาะ ดังนั้น จึงจำเป็นจะต้องศึกษาให้เข้าใจเสียก่อน

เครือวัลย์ เรื่องศรี (2542, หน้า 39-43) กล่าวเอาไว้พอสรุปได้ ดังนี้

1. ดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการรำถวาย จะนิยมใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้า เพราะมีเครื่องดนตรีครบตามหลักการผสมวงและมีจำนวนไม่มาก สามารถบรรเลงได้ชัดเจนดี และสามารถขับปี่ในเป่าเลียนเสียงขับร้องได้ วงปี่พาทย์เครื่องห้าประกอบด้วยเครื่องดนตรี ดังต่อไปนี้

- 1.1 ปี่ใน
- 1.2 ระนาดเอก
- 1.3 ซออvertureใหญ่
- 1.4 ตะโพน
- 1.5 กลองทัด
- 1.6 ฉิ่ง

2. เพลงหรือบทเพลงจะเรียกว่า “กลอนฉุยฉาย” เพลงที่ใช้ประกอบการรำฉุยฉาย จะประกอบด้วยเพลงหน้าพาทย์และเพลงขับร้อง ซึ่งประกอบด้วยเพลง ดังต่อไปนี้

2.1 เพลงร่ำ เป็นเพลงหน้าพาทย์เบื้องต้นใช้สำหรับการแสดงฤทธิ์เดชหรือการแสดงปรากฏการณ์อัศจรรย์ ดังนั้น จึงนิยมนำมาใช้ตอนที่ส่งตัวละครออก (ในการรำฉุยฉาย)

2.2 เพลงฉุยฉาย เป็นเพลงขับร้อง มีทำนองเฉพาะและค่อนข้างช้าเนื่องจากมีคำขึ้นต้นของเพลงร้องว่า “ฉุยฉายเอ๋ย” ดังนั้นจึงถูกเรียกชื่อตามคำร้องว่า “เพลงฉุยฉาย” ต่อมาจึงมีการเปลี่ยนคำขึ้นต้นในวรรคแรกเสียใหม่แต่ก็ยังเรียกชื่อเช่นเดิม เพราะฉุยฉายจะนิยมใช้แสดงประกอบกิริยาความภาคภูมิใจในความงามหรือการแต่งกายของตัวละคร

2.3 เพลงแม่ศรี เป็นเพลงขับร้อง แต่มีจังหวะกระชับกว่าเล็กน้อย คำร้องในวรรคแรกจะร้องว่า “แม่ศรีเอ๋ย” เช่นเดียวกันจึงถูกเรียกชื่อว่า “เพลงแม่ศรี” ลักษณะวิธีการใช้ก็จะเป็นแบบเดียวกับเพลงฉุยฉาย (แต่เดิม 2 เพลงนี้จัดเป็นเพลงหน้าพาทย์) ดังนั้นการร้องหรือรำเพลงฉุยฉายจะนิยมร้องเพลง 2 ทำนองนี้ ต่อเนื่องกันไม่ว่าจะเป็นแบบเต็มหรือแบบตัด (มาตรฐานก็คือร้องฉุยฉาย 2 ครั้ง คนละเนื้อร้องและร้องแม่ศรี 2 ครั้งคนละเนื้อร้อง ถ้าร้องแบบตัดจะร้องเพียงครั้งเดียว) ยกเว้น บทร้องฉุยฉายสนทนา และฉุยฉายขอพระกลืน

2.4 เพลงเร็ว เป็นเพลงหน้าพาทย์ ใช้ประกอบกิริยาการเดินอย่างนวนายกเบิกบานใจ เช่น ใช้เดินชมสวน ดังนั้น การรำฉุยฉายจึงนิยมนำมาใช้เพราะเป็นการรำชมความสวยงามหรือเบิกบานใจ เมื่อแต่งกายได้สวยงาม

2.5 เพลงตา เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่นิยมนำมาบรรเลงต่อท้ายเพลงเร็ว เมื่อจะจบ การรำชุดใดชุดหนึ่งเสมอ ดังนั้นการรำฉุยฉายจึงนิยมนำเอาเพลงตามาใช้ส่งตัวละครเพื่อเข้าโรง หรือขึ้นฝ้า เป็นต้น

5.7.3 ผู้แสดง

ผู้แสดง หมายถึง ผู้ถูกสมมุติบทบาทเป็นตัวละครนั้น ๆ ในเรื่องซึ่งจะต้องแสดงท่าทาง สีหน้า อารมณ์ (ตีบท) ไปตามบทหรือว่าเราได้ถูกต้องสวยงามตามหลักนาฏศิลป์ไทยเพียงใด

จากการศึกษาพอสรุปได้ว่าผู้แสดงหรือตัวละครที่รำจួយฉายจะไม่จำกัดเพศและฐานันดรศักดิ์ของตัวละครตัวใดตัวหนึ่ง ซึ่งสามารถแบ่งตามบุคลิกและเพศ ดังนี้

- 3.1 ตัวพระ เช่น รุยฉายมานพ
- 3.2 ตัวนาง เช่น รุยฉายเบญจกาย
- 3.3 ตัวยักษ์ เช่น รุยฉายทศกัณฐ์ลงสวน
- 3.4 ตัวลิง เช่น รุยฉายหนุมานทรงเครื่อง
- 3.5 ตัวละครอื่น ๆ เช่น รุยฉายพราหมณ์เล็ก-พราหมณ์โต และรุยฉายชเนนา

เป็นต้น

5.7.4 การแต่งกาย

จัดเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของการแสดงนาฏศิลป์ เพราะการแสดงต้องการจะอวดความสวยงามและความสมจริง จากการศึกษาพบว่าวิธีการแต่งกายรำจួយฉายจะต้องคำนึงถึงหลักคั้งนี้คือ เพศของตัวละคร ฐานะของตัวละคร ชนิดของวรรณคดีที่เคยแสดงละครแบบใดมาก่อน และโอกาสที่ใช้แสดงเข้าร่วมด้วย และนอกจากนี้จะต้องยึดขนบธรรมเนียมที่เคยมีมา เช่น สีเสื้อผ้า สไบ ศิราภรณ์ เครื่องประดับ อุปกรณ์การแสดง เช่น

1. การแต่งกายตามเพศ คือ ตัวพระ ตัวนาง ตัวยักษ์ ตัวลิง และตัวเบ็ดเตล็ด
2. การแต่งกายตามฐานันดรศักดิ์ เช่น ตัวกษัตริย์ นางกษัตริย์ เสนาอำมาตย์

นายทหาร สาวชาวบ้าน นางกำนัล

3. การแต่งกายตามชนิดละคร เช่น ละครรำแบบมาตรฐาน ละครรำแบบ

ปรับปรุง

4. การแต่งกายตามชนิดของวรรณคดีที่เคยแสดงละครแบบใดมาก่อน เช่น

รามเกียรติ์ (โจน ละครใน หน้าใหญ่) อิเหนา (ละครใน) ขุนช้าง – ขุนแผน (เสภา)

5. การแต่งกายตามโอกาสที่ใช้แสดง หมายถึง ชุดรำจួយฉายที่ประดิษฐ์ขึ้น

ใหม่เพื่อใช้ในโอกาสต่าง ๆ ตามจุดประสงค์ของงาน เช่น รุยฉายเพลงปี และรุยฉายราชภัฏ

เป็นต้น

5.7.5 ทำรำ

การรำอุบายส่วนใหญ่นิยมนำมาแสดงเป็นเอกเทศเฉพาะงานที่เหมาะสม ตามลักษณะงาน จึงมิได้มุ่งนำไปแสดงเป็นเรื่องราวแบบโขนและละคร ดังนั้นจึงมีปรากฏให้ชมในงานทั่วไปที่ใช้เวลาเพียงเล็กน้อย เพื่อเปิดงาน สลับรายการ และงานศพ เป็นต้น จึงพบว่า ผู้แสดง (รำ) บางคนก็เป็นผู้ที่มีฝีมือดี แต่บางคนก็พอทำได้ แต่เจตนาที่เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้เป็นเจ้าของงาน ดังนั้นความประณีตสวยงามจึงแตกต่างกันด้วยการนำไปใช้ และทักษะของผู้แสดงเอง

จากการตั้งข้อสังเกตจะพบหลักการบรรจุทำรำอยู่ 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ ทำรำที่เป็นแบบมาตรฐาน (ทั้งรำหน้าพาทย์และรำตีบท) ส่วนลักษณะที่ 2 คือ เป็นทำรำประยุกต์หรือถูกดัดแปลงตามบุคลิกตัวละครในเรื่อง โดยเฉพาะทำรำเพลงลาจะมีทั้งแบบลาปกติ ตัวพระ ตัวนาง แต่จะมีลาแปลงมาร่วมด้วย เช่น ลานารายณ์ (อุบายพราหมณ์) เป็นต้น

ส่วนการรำในคำร้องเพลงอุบายและเพลงแม่ศรีนั้นจะบรรจุทำรำจะใช้วิธีการรำใช้บท หรือตีบททั้งสิ้น ความวิจิตรงดงามขึ้นอยู่กับการบรรจุทำรำผู้รำจะเลือกสรรทำรำลีลาอันประกอบด้วย ท่านิ่ง และท่าเชื่อม ท่าทาง การวางแขน ขา การใช้เท้า ตลอดจนการวางสีหน้า อารมณ์ ให้ถูกต้อง ตามหลักของนาฏศิลป์ไทยด้วย

5.7.6 อุปกรณ์การแสดง

การใช้อุปกรณ์การแสดงประกอบการรำอุบายนั้นมีน้อยชุกมาก เท่าที่ปรากฏ เช่น รำอุบายทศกัณฐ์ลงสวนจะถือพัดญี่ปุ่นด้วย และรำอุบายกึ่งไม้เงิน-ทอง จะถือกึ่งไม้เงิน-ทอง ประกอบรำ การใช้อุปกรณ์การแสดงผู้แสดงหรือผู้กำกับการแสดง และการแต่งกาย จะต้องจัดไว้ให้พร้อม เช่น ขณะฝึกซ้อมจะต้องใช้ให้ชำนาญเพื่อจะได้ไม่หลงลืมหรือใช้ไม่คล่อง ไม่นัดทำให้ แลดูเก้งก้าง ขัดตา ดูไม่สวยงาม

สรุปได้ว่า การศึกษาความรู้เบื้องต้นของการรำอุบาย จำเป็นต้องรู้ความหมาย การรำไทย ประเภทของการรำและการรำอุบาย ความหมายของ คำว่า “อุบาย” ที่มาของการรำอุบาย จุดประสงค์ของการรำ ประเภทของการรำอุบาย และองค์ประกอบของการรำอุบาย

5.8 ลักษณะฉันทลักษณ์กลอนอุบาย และกลอนแม่ศรี

กลอนอุบายจัดเป็นประเภทกลอนขับร้อง คำว่า “อุบายและแม่ศรี” จัดเป็นประเภทเพลงบรรเลงหรือเพลงหน้าพาทย์ ที่ใช้ประกอบการแสดงโขนละคร ในบทที่ตัวละครแปลงกาย หรือแต่งตัวได้สวยงามเป็นการรำชมความงามของตัวละคร และอวดลีลาทำรำของผู้แสดงว่ารำได้ถูกต้องงดงามหรือไม่เพียงใด จากการศึกษาเบื้องต้น ผู้วิจัยได้เขียนขึ้นจากการฟังเทคนิค การร้อง และศึกษาลักษณะของบทร้องอุบายที่ได้กล่าวไว้เบื้องต้นนั้นว่า บทหนึ่งมีก็บาท บาทหนึ่งมี

ที่วรรค การสัมผัสจะสัมผัสตรงไหน และวิธีการจะสอดแทรกเนื้อหาสาระอย่างไร แต่ส่วนใหญ่ จะต้องชมความงามเสมอ

เพื่อความเข้าใจให้ตรงกัน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์โครงสร้างบทกลอนนุญาที่คีตกวีไทย ในอดีตสร้างสรรค์มาก่อนเป็นหลัก แล้วแบ่งออกเป็นวรรคและจังหวะของการอ่านหรือขับร้อง ซึ่งบางครั้งในหนึ่งวรรคอาจจะมีจำนวนคำมากน้อยต่างกัน ผู้อ่านและผู้ขับร้องจะต้องรู้เทคนิค ในการรวบคำ และขยายช่วงจังหวะให้พอดีกับท่วงทำนองเพลง จากที่พบจะมีบางบทจะมีสัมผัส ไม่เหมือนกับที่ผู้วิจัยกล่าวมา ดังมีลักษณะดังนี้

ตัวอย่างบทกลอนเพลงนุญาอินทรีดัดแปลง

ปี่พาทย์ทำเพลงรัว

ร้องเพลงนุญา

นุญาเอย	ช่างเบือนบิดนิมิตกาย
เยื้องยาตราครกราย	งามเจิดฉายเป็นหน้าหนา
เหมือนราวกับรูปที่ช่างแกะ	งามจริงเทียวแหละเหมือนเจ้าเทวา (รับ)
นุญาเอย	ช่างบิดเบือนได้เหมือนหมาย
โฉมเจิดเจิดโฉมชาย	รูปยัคน์หายไปจนหมด
อรชรอ่อนแอ้นแอกกลม	ดูช่างน่าชมสมเกียรติยศ (รับ)

ร้องเพลงแม่ศรี

ยักมีเอย	ยักมีจำแลง
รูปร่างกลิ้งแกลิ่ง	ดูน่าดูชม
ใครเห็นถูกจิต	ต้องคิดอารมณ์
วงยงหลงงม	ชมยักมีเอย (รับ)
ยักมีเอย	ยักมีแสนสวย
เอวอ่อนระทวย	สำรวจทั่วตน
ช่างเหมือนอมรินทร์	ปิ่นฟ้าเวหน
ชะช่างทำกล	จริงยักมีเอย (รับ)

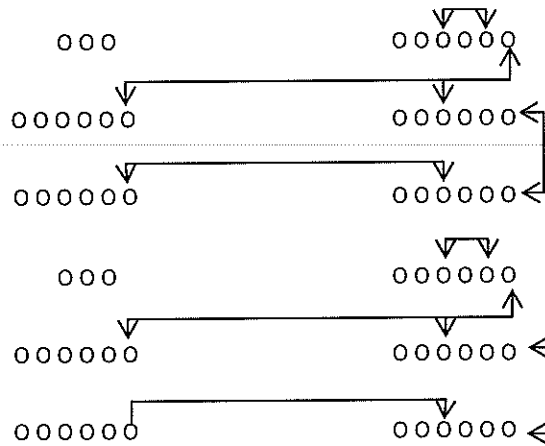
ปี่พาทย์บรรเลงเพลงเร็ว-ลา

(สุมิตร เทพวงษ์, 2534, หน้า 21)

ลักษณะแผนผังคำกลอนนุญา

จากการวิเคราะห์บทร้องนุญาอินทรีดัดแปลง จะมีลักษณะโครงสร้างการสัมผัส ดังนี้

(ดูบทร้องประกอบ หน้า 66)

แผนผังที่ 2.6 ลักษณะคำกลอนนุญฉาย (จากบทนุญฉายอินทรีชิต)

คำอธิบาย

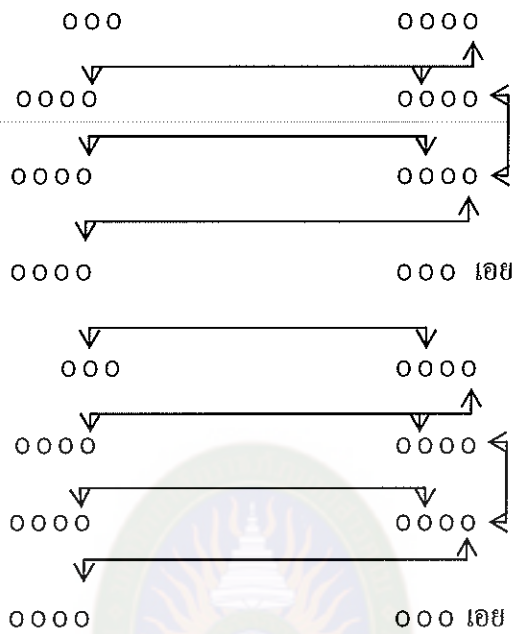
1. บทหนึ่ง มี 3 บท หรือคำ และมี 6 วรรค
2. วรรคแรก มี 3 คำ หรือพยางค์ แต่จะขึ้นต้นว่า “นุญฉายเออ” หรือคำอื่น แต่ไม่ต้องส่งสัมผัสกับ วรรคที่ 2 หรือวรรคต่อไป
3. วรรคที่ 2 จะมีตั้งแต่ 5-9 คำ (หรือพยางค์) ในวรรคนี้จะต้องสัมผัสในก่อน เพราะการแบ่งวรรคอ่านของกลอนนุญฉายมักจะแบ่งเป็น 2 ครั้ง เวลาขับร้อง เช่น 3/3 หรือ 4/4
4. คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรค 3 และคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 จะส่งสัมผัสไปยังคำที่ 3-4 ของวรรคที่ 4
5. คำสุดท้ายของวรรคที่ 4 จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 6
6. คำสุดท้ายของวรรคที่ 5 จะส่งสัมผัสไปยังคำที่ 3-4 ของวรรคที่ 6

หมายเหตุ:

กลอนนุญฉายจบแต่ละบทแล้วจะไม่มี การแต่งสัมผัสระหว่างบทเลย และนิยมร้อง 2 บท เรียกว่า “นุญฉายเต็ม” ถ้าร้องบทเดียวเรียกว่า “นุญฉายตัด” (เป็นภาษาเฉพาะกลุ่มคีตศิลป์) ยกเว้น นุญฉายชเนา และนุญฉายขอพระกลิ่น

ลักษณะแผนผังคำกลอนแม่ศรี

จากการวิเคราะห์ห้องเพลงแม่ศรี (อินทรีชิต) จะมีลักษณะ โครงสร้างการสัมผัส ดังนี้ (ดูพร้อมประกอบ หน้า 66)

แผนผังที่ 2.7 ลักษณะคำกลอนแม่ศรี (จากบทพหุฉายอินทรี)

คำอธิบาย

บทกลอนแม่ศรี มีลักษณะเป็นกลอน 4 มี 1 บท แบ่งออกได้เป็น 4 บาท หรือ 8 วรรค คล้ายกลอนคอกสร้อยและกลอนสัควา แต่จำนวนคำและการจบบทไม่เหมือนกัน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. วรรคแรก มี 3 คำ (หรือพยางค์) นิยมขึ้นต้นว่าแม่ศรีเอ๋ย หรือคำอื่นที่เห็นสมควร
2. จากวรรคที่ 2-8 จะมี 4 คำ (หรือพยางค์แต่อาจมากกว่าได้เล็กน้อย)
3. คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 จะสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 และคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 แล้วจะสัมผัสกับคำที่ 2 ของวรรคที่ 4
4. คำสุดท้ายของวรรคที่ 4 จะสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 6
5. คำสุดท้ายของวรรคที่ 5 จะสัมผัสกับคำที่ 2 ของวรรคที่ 6
6. คำสุดท้ายของวรรคที่ 6 จะสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 7
7. คำสุดท้ายของวรรคที่ 8 จะนิยมจบด้วยคำว่า “เอ๋ย”

หมายเหตุ:

บทร้องเพลงแม่ศรี แต่ละวรรคจะมีประมาณ 4 คำ เน้นสัมผัสนอก ส่วนวรรคที่ 8 จะไม่รับสัมผัสกับวรรคใด และไม่สัมผัสระหว่างบท จำนวนบทร้องแม่ศรีจะเต็มหรือตัดขึ้นอยู่กับบทร้องพหุฉาย

จากการศึกษาเบื้องต้นพอสรุปได้ว่า

วรรณกรรม หมายถึง งานเขียนทุกชนิดที่เขียนขึ้นเพื่อให้ความรู้ด้านต่าง ๆ ให้ความบันเทิงใจและคติสอนใจ เป็นต้น วรรณกรรมมีการแบ่งออกหลายชนิดทั้งแบบของคำประพันธ์แบ่งตามประโยชน์ แบ่งตามความคิด เป็นต้น

ฉันทลักษณ์ หมายถึง ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่ใช้ในการร้อยกรอง ฉันทลักษณ์ของไทย ประกอบด้วย โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย

กลอน เป็นคำประพันธ์ของไทยแท้ที่มีมาแต่โบราณ เน้นเรื่องการสัมผัส โดยเฉพาะสัมผัสนอก (สัมผัสเสียงสระ) ประเภทของกลอนแบ่งออกได้เป็น 2 ชนิด ชนิดที่ 1 คือ กลอนขับร้อง ได้แก่ กลอนสุภาพ กลอนสักวา กลอนเสภา กลอนดอกสร้อย และกลอนบทละคร ชนิดที่ 2 คือ กลอนเพลง ได้แก่ กลอนเพลงยาว กลอนนิราศ กลอนหก และกลอนแปด

ลักษณะฉันทลักษณ์กลอนจตุรบาท พอสรุปได้ดังนี้ คือ 1 บท มี 3 บาท แต่ละบาทแบ่งได้ 2 วรรค รวมทั้งหมด 6 วรรค วรรคแรกมี 3 คำ หรือพยางค์ (จตุรบาทเอย) ขึ้นต้นคล้ายกับกลอนดอกสร้อย แต่คำน้อยกว่า ไม่ค่อยมีส่งสัมผัสวรรคที่ 2 ในวรรคที่ 2 (อาจจะสัมผัสใน) คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 และส่งสัมผัสต่อไปยังคำที่ 1-3-5 ของวรรคที่ 4 และคำสุดท้ายของวรรคที่ 4 จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 6 เลย แต่ถ้าเพิ่มอีกบทก็ไม่จำเป็นต้องสัมผัสระหว่างบท แต่จะเน้นที่เนื้อหาเป็นเรื่องเดียวกัน ส่วนคำสุดท้ายของวรรคที่ 5 จะสัมผัสมายังคำที่ 1-3-5 ของวรรคที่ 6 (คล้ายคลึงกับสัมผัสกลอนหก และกลอนแปด) แต่ละวรรคของจตุรบาทตั้งแต่วรรคที่ 2 เป็นต้นไป จะมีประมาณ 6 คำขึ้นไป จะมีจำนวนคำไม่แน่นอน กลอนเพลงแม่ศรีมีลักษณะ เป็นกลอนสี่ (คล้ายกลอนแปด) วิธีสัมผัสเหมือนกลอนแปดทุกประการ ยกเว้นวรรคแรกมี 3 คำ คือแม่ศรีเอย วรรคต่อไปจะมี 4-6 คำ (พยางค์) ส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่าง 4-6 คำ จะพอดีกับการร้อง

ผลจากการศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมและฉันทลักษณ์ไทยดังที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจะนำไปใช้ในการประพันธ์บทเพลงจตุรบาทมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

6. แนวคิดเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์

6.1 ความหมายของความคิดสร้างสรรค์

นักการศึกษาและนักจิตวิทยาได้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ดังนี้
 ประสาท อิศรปรีดา (2530, หน้า 177) ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถในการคิดสิ่งแปลกใหม่ (Novelty) ในแง่มุมต่าง ๆ และเป็นความคิดที่มีประโยชน์และมีคุณค่า
 ขวัญฟ้า รังสิยานนท์ (2532, หน้า 17) ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการแสดงออกทางความคิดหรือการกระทำซึ่งแปลกใหม่เป็นแบบฉบับของตนโดยมีประสบการณ์เดิมและสิ่งเร้าเป็นองค์ประกอบสำคัญ

สังคม ภูมิพันธ์ (2533, หน้า 177) ความคิดสร้างสรรค์เป็นการคิดเมื่อพบความสัมพันธ์ใหม่ ของสิ่งต่าง ๆ ที่มีคุณค่าประโยชน์และแปลกใหม่กว่าเดิม มีลักษณะและแนวใหม่ การประดิษฐ์สิ่งแปลกใหม่ วิธีใหม่ขึ้นมาหรือปรับปรุงวิธีที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น ง่ายขึ้น หรือสะดวกขึ้น อาจเป็นการคิดโครงสร้างหรืองานใหม่ขึ้นมาก็ได้

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2543, หน้า 2) ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถในการมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ โดยมีสิ่งเร้าเป็นตัวกระตุ้นทำให้เกิดความคิดใหม่ต่อเนื่องกันและความคิดสร้างสรรค์นี้ประกอบด้วย ความคิดคล่อง ความคิดยืดหยุ่น และความคิดที่เป็นของตนเอง โดยเฉพาะหรือความคิดริเริ่ม

พรรณทิวา รุจิพร (2536, หน้า 18) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ คือ การมีแนวความคิดใหม่ ที่คนคนนั้นไม่เคยคิดมาก่อนอาจเป็นความคิดในการแก้ปัญหาหรือความคิดประดิษฐ์อะไรขึ้นมาได้เป็นสิ่งแปลกใหม่

อารี พันธุ์ณี (2540, หน้า 20) ได้ให้ความหมายความคิดสร้างสรรค์ว่าเป็นความสามารถของมนุษย์ที่จะนำไปสู่สิ่งใหม่ ๆ ทางเทคโนโลยี รวมทั้งความสามารถในการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งแปลกใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชาวโลก

Guilford (1959, หน้า 115) ได้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ว่า เป็นความสามารถทางสมองที่สามารถ “คิดได้หลายทิศทาง” หรือ “คิดแบบบอนเนกนีย์” และความคิดสร้างสรรค์นี้ประกอบด้วยความคล่องในการคิด ความคิดยืดหยุ่น และความคิดที่เป็นของตัวเอง โดยเฉพาะคนที่มีความดังกล่าวดังกล่าวต้องเป็นคนที่กล้าคิด ไม่กลัวถูกวิพากษ์วิจารณ์ และมีอิสระในการคิดด้วย

Torrance (1962, หน้า 85-89) ได้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ว่า เป็นความสามารถของบุคคลในการคิดสร้างสรรค์ หรือผลิตสิ่งแปลกใหม่ที่ไม่มีการทำมาก่อน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้อาจเกิดจากการรวบรวมเอาความรู้ต่าง ๆ ที่ได้จากประสบการณ์แล้วเชื่อมโยงกับ

สถานการณ์ใหม่ ๆ สิ่งที่เกิดขึ้นไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่มีสมบูรณอย่างแท้จริง อาจออกมาในรูปของผลผลิตทางศิลปะ วรรณคดี วิทยาศาสตร์หรืออาจเป็นเพียงกระบวนการเท่านั้น ซึ่งกระบวนการนั้นเป็นกระบวนการของความรู้สึกไวต่อปัญหาหรือสิ่งบกพร่องขาดหายไป และรวบรวมความคิดหรือตั้งเป็นสมมติฐานทำการทดลองสมมติฐาน และเผยแพร่ผลที่ได้พบจากการทดสอบสมมติฐานนั้น

พัชรี มีสุคนธ์ (2543, หน้า 90) ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง กระบวนการทางสมองที่คิดได้รวดเร็ว หลายแง่มุม เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ โดยมีสิ่งเร้าเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความคิด ค้นพบสิ่งแปลกใหม่ด้วยการคิดปรุงแต่งความคิดเดิม ผสมผสานให้เกิดสิ่งใหม่ การประดิษฐ์คิดค้นให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนวิธีการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ก็คือ ความคิดอเนกนัยนั่นเอง อันประกอบด้วยความคิดคล่องแคล่ว ความคิดยืดหยุ่น ความคิดริเริ่ม และความคิด ละเอียดลออ ความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวบุคคลทุกคนสามารถพัฒนาให้สูงขึ้นได้โดย การจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม

อุษณีย์ โพธิสุข และคณะ (2544, หน้า 44-48) ได้ให้ความหมายความคิดสร้างสรรค์ว่า หมายถึง กระบวนการทางปัญญาระดับสูงที่ใช้กระบวนการทางความคิดหลาย ๆ อย่างมารวมกันเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ หรือแก้ปัญหาที่มีอยู่ให้ดีขึ้น ความคิดสร้างสรรค์จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้สร้างสรรค์มีอิสระทางความคิด

ศศิธร เวียงอินทร์ (2547, หน้า 99-102) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) หมายถึง ความสามารถทางสมองในการแสดงความคิดหลายแง่มุม และหลายทิศทาง คิดได้กว้างไกลอันจะนำไปสู่สิ่งประดิษฐ์แปลก ๆ ใหม่ ๆ หรือคิดปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งของที่มีอยู่เดิม ให้มีรูปแบบใหม่ไม่ซ้ำผู้อื่น

สุวิทย์ มูลคำ (2546, หน้า 135) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ถือว่าเป็นกระบวนการความคิดที่มีความสำคัญต่อเด็ก ทำให้เด็กสามารถสร้างความคิด สร้างจินตนาการ ไม่จนต่อสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมที่กำหนดไว้ ความคิดสร้างสรรค์คือพลังความคิดที่เด็ก ๆ ทุกคนมีมาแต่กำเนิด หากได้รับการกระตุ้น การพัฒนาพลังแห่งการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ได้เสมอ ดังนั้น การสอนความคิดสร้างสรรค์และการฝึกฝนให้นักเรียนคิดอย่างสร้างสรรค์ จึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยกระตุ้นคุณภาพในตัวของเด็กให้มั่นใจในตนเองและเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่าคนที่ความคิดสร้างสรรค์เป็นคนที่มีความคิดเป็นของตัวเอง มีความมุ่งมั่น มีความคิดอิสระไม่ขึ้นต่อกลุ่ม สามารถคิด ประดิษฐ์หรือดัดแปลงสิ่งของที่มีอยู่เดิมให้เกิดเอกลักษณ์ใหม่ ที่ไม่เหมือนของใคร

6.2 ประเภทของความคิดสร้างสรรค์

จากการศึกษาประเภทความคิดสร้างสรรค์หลาย ๆ ทักษะแล้วสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์ได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์อาจแบ่งออกเป็น 4 ประเภทด้วยกัน ซึ่ง อุษณีย์ โพธิสุข และคณะ (2544, หน้า 145) กล่าวไว้สรุปได้ว่า

6.2.1 ความคิดสร้างสรรค์ประเภทเปลี่ยนแปลง (Innovation) คือ แนวคิดที่เป็น การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ขึ้น เช่น ทฤษฎีใหม่ขึ้น เช่น ทฤษฎีใหม่การประดิษฐ์ใหม่ เป็นต้น เป็นการคิดโดยภาพรวมมากกว่าแยกเป็นส่วนย่อย บางครั้งเรียกว่า “นวัตกรรม” ที่เป็นการนำเอาสิ่งประดิษฐ์ใหม่มาเพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่น การใช้ e-Learning การใช้นาโนเทคโนโลยี เป็นต้น

6.2.2 ความคิดสร้างสรรค์ประเภทการสังเคราะห์ (Synthesis) คือ การผสมผสานแนวคิดจากแหล่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน แล้วก่อให้เกิดแนวความคิดใหม่ที่มีคุณค่า เช่น การนำความรู้ทางคณิตศาสตร์ไปใช้ในการแก้ปัญหาทางจรรยา การใช้หลักการจิตคณิตและหลักทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์มาผสมผสานเป็นคอมพิวเตอร์ซึ่งกลายเป็นศาสตร์อีกสาขาหนึ่ง

6.2.3 ความคิดสร้างสรรค์ประเภทต่อเนื่อง (Extension) เป็นการผสมผสานกันระหว่างความคิดสร้างสรรค์ประเภทเปลี่ยนแปลงกับความคิดสร้างสรรค์ประเภทสังเคราะห์ คือ เป็นโครงสร้างหรือกรอบที่กำหนดไว้อย่างกว้าง ๆ แต่ความต่อเนื่องเป็นรายละเอียดที่จำเป็นในการปฏิบัติ นั้น เช่น การสร้างหุ่นยนต์ หุ่นยนต์ คอมพิวเตอร์ กล้องถ่ายรูป โทรศัพท์มือถือ เป็นต้น จะเป็นการปรับปรุงต่อเนื่องจากต้นแบบเดิม

6.2.4 ความคิดสร้างสรรค์ประเภทล้อเลียน (Duplication) เป็น ลักษณะของการจำลองหรือลอกเลียนแบบจากความสำเร็จอื่น ๆ โดยอาจจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้แปลกไปจากเดิมเพียงเล็กน้อยแต่ส่วนใหญ่ยังคงแบบเดิมอยู่ เช่น เครื่องแต่งกาย บทเพลง ภาพยนตร์ การ์ตูน เครื่องประดับ เป็นต้น

6.3 องค์ประกอบที่สำคัญของความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์จัดเป็นความสามารถทางสมองที่คิดได้กว้างไกลหลายทิศทาง ซึ่งจะประกอบไปด้วยลักษณะของความคิด 4 อย่าง ตามแนวความคิดของ Guilford คือ (อารี พันธุ์ณี, 2540, หน้า 33-41)

6.3.1 ความคิดคล่องแคล่ว (Fluency) หมายถึงความสามารถในการคิดตอบสนองต่อสิ่งเร้าให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ หรือความสามารถคิดหาคำตอบที่เด่นชัดและตรงประเด็นมากที่สุด ซึ่งจะนับปริมาณความคิดที่ไม่ซ้ำกันในเรื่องเดียวกัน

6.3.2 ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility) หมายถึง ความสามารถในการปรับสภาพความคิด ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ความคิดยืดหยุ่นเน้นในเรื่องของปริมาณที่เป็นประเภทใหญ่ ๆ ของความคิดแบบคล่องแคล่วให้มากขึ้นด้วยการจัดเป็นหมวดหมู่และมีหลักเกณฑ์ยิ่งขึ้น

6.3.3 ความคิดริเริ่ม (Originality) หมายถึง ความสามารถคิดแปลกใหม่แตกต่างจากความคิดธรรมดาหรือความคิดง่าย ๆ ความคิดริเริ่มอาจเกิดจากการนำความรู้เดิมมาคิดค้นแปลงและประยุกต์ให้เกิดเป็นสิ่งใหม่ขึ้น

6.3.4 ความคิดละเอียดลออ (Elaboration) หมายถึง ความสามารถในการมองเห็นรายละเอียด ในสิ่งที่คนอื่นมองไม่เห็น และยังคงรวมถึงการเชื่อมโยงสัมพันธ์สิ่งต่าง ๆ อย่างมีความหมาย

6.4 บุคลิกลักษณะของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์เป็นศักยภาพของแต่ละบุคคล บุคคลที่ได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านนี้ จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ ฉะนั้นบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์จึงมีลักษณะที่แตกต่างไปจากบุคคลอื่น ๆ คือ (อุษณีย์ โพธิ์สุข และคณะ, 2544, หน้า 31-33)

1. ไม่ยอมร่วมมือถ้าไม่เห็นด้วย
2. ไม่รวมกิจกรรมที่ไม่ชอบ
3. ชอบทำงานคนเดียวเป็นเวลานาน
4. มีความสนใจอย่างกว้างขวางในเรื่องต่าง ๆ
5. ชอบซักถาม
6. ชอบพูดเกี่ยวกับสิ่งประดิษฐ์หรือวิธีการคิดแบบใหม่
7. เบื่อหน่ายความซ้ำซากจำเจ
8. กล้าทดลองทำเพื่อพิสูจน์ความคิดของตนเองถึงแม้จะไม่แน่ใจในผลที่เกิดขึ้น
9. มีอารมณ์ขันอยู่เนืองนิตย์
10. มีอารมณ์อ่อนไหวง่าย
11. ซาบซึ้งกับสุนทรียภาพ เช่น ซาบซึ้งในดนตรีและศิลปะต่าง ๆ เป็นต้น
12. ไม่หงุดหงิดกับความไร้ระเบียบหรือความยุ่งเหยิงที่คนอื่นทนไม่ได้
13. ไม่สนใจว่าตนเองจะแปลกกว่าคนอื่น
14. มีปฏิกริยาโต้แย้งไม่เห็นด้วย
15. ช่างสังเกต ช่างจดช่างจำรายละเอียดสิ่งต่าง ๆ เป็นอย่างดี
16. ไม่ชอบการบังคับ กำหนดกฎเกณฑ์ ตีกรอบความคิดให้ทำตามกติกาต่าง ๆ
17. ถ้าเป็นสิ่งที่ตน ไม่สนใจหรือไม่เห็นด้วยจะหมดความสนใจง่าย ๆ

18. ชอบเหม่อลอยสร้างจินตนาการ
19. ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นได้ ถ้าอธิบายเหตุผล
20. มีความคิดเห็นที่เป็นอิสระ ไม่ชอบทำตามผู้อื่น
21. มีความคิดยืดหยุ่น คิดได้หลายทิศหลายทาง เช่น สามารถคิดแก้ปัญหาเดียวกันได้หลายวิธี เป็นต้น
22. สามารถคิดได้หลากหลายอย่างในเวลาเดียว
23. แสดงความคิดได้หลากหลายในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
24. ชอบสร้างแล้วรื้อ รื้อแล้วสร้างใหม่เพื่อความแปลกใหม่
25. ชอบมีคำถามแปลก ๆ ทำทนายให้คิด
26. ชอบคิดหรือริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ มากกว่าคนอื่น
27. ชอบเป็นคนแรกที่คิดหรือทำเรื่องใหม่
28. มีความรู้สึกรุนแรงเกี่ยวกับอิสระภาพและความคิดอิสระทางความคิด
29. ชอบหมกมุ่นอยู่กับความคิด
30. ในสายตาของคนทั่วไปดูว่าเป็นคน “แปลก” กว่าคนอื่น
31. เห็นความเชื่อมโยงเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่คนทั่วไปมองไม่เห็น
32. มีความวิจิตรพิสดารในการทำสิ่งต่าง ๆ
33. ช่างสังเกต สามารถเห็นรายละเอียดต่าง ๆ ที่คนอื่นมองไม่เห็น
34. สามารถผสมผสานและความคิดหรือสิ่งที่แตกต่างกันเข้าด้วยกัน โดยไม่มีใครคิดหรือทำมาก่อน

6.5 ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์

6.5.1 ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ตามแนวคิดของนักมนุษยวิทยา

มาสโลว์ (Maslow) และรอเจอร์ส (Rogere) นักจิตวิทยาของกลุ่มมนุษยนิยมได้ให้แนวคิดไว้ว่า ผู้มีความคิดสร้างสรรค์เป็นผู้ที่รู้จักตนเองตามสภาพที่เป็นจริง เข้าใจตนเองและยอมรับตนเองทั้งในส่วนที่บกพร่อง ส่วนที่ดี รู้ทั้งจุดอ่อนและจุดเน้น และตระหนักในความสามารถของตนเอง พึ่งตนเอง ริเริ่ม นำตนเองได้ สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ มีอิสระในการคิด ตัดสินใจเลือกทำสิ่งต่าง ๆ โดยไม่ให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน มองเห็นศักดิ์ศรีและคุณค่าของตนเอง สามารถสร้างสรรค์ตนเองและสังคมให้เกิดประโยชน์สุข (อารี รังสินนท์, 2535, หน้า 58)

การที่บุคคลจะสามารถพัฒนาไปถึงเป้าหมายดังกล่าวนั้น กลุ่มมนุษย์นิยมได้เน้น สถานการณ์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ว่า ต้องประกอบด้วย

1. ภาวะความปลอดภัยทางจิต กล่าวคือ

- 1.1 การยอมรับในค่าของตนเองและความเคารพในสิทธิและความคิดเห็น
- 1.2 ไม่มีการตีราคา ประเมินหรือเปรียบเทียบความคิดเห็นและผลงาน ทุก ผลงานด้วยความสบายใจ ไม่หวั่นวิตกและเกรงการลงโทษ ถูกตำหนิหรือตัดสินว่าไม่ดี
- 1.3 ความมั่นใจในตนเอง มีแนวโน้มที่จะตัดสินใจด้วยตนเอง และเต็มใจที่จะ รับผิดชอบในความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของตนเองได้

2. ภาวะที่มีเสรีภาพในการแสดงออก กล่าวคือ

- 2.1 มีจิตใจกว้างที่จะเปิดรับประสบการณ์ เต็มใจที่จะรับความรู้ความคิดมี ความสนใจต่อเหตุการณ์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลก รวมทั้งประเด็นข้อถกเถียง ที่ยังไม่ยุติ
- 2.2 ปรารถนาที่เล่นกับความคิดและสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ

6.5.2 ทฤษฎีโครงสร้างทางเซาว์ปัญญา (The Structure of intellect theory)

กิลฟอร์ด (Guilford, 1856 ; อ้างอิงใน อารี พันธุ์มณี, 2540, หน้า 30-35) ได้ อธิบายโครงสร้างของสมรรถภาพทางสมองไว้ 3 มิติ ดังนี้

มิติที่ 1 เนื้อหา (Content) หมายถึง เนื้อหา ข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่เป็นสื่อในการคิด ที่สมองรับเข้าไปคิด แบ่งออกได้ 4 ลักษณะ คือ

1. ภาพ (Figural เขียนย่อว่า F) หมายถึง ข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่เป็นรูปธรรม หรือรูปที่แน่นอน ซึ่งบุคคลที่สามารถรับรู้และทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดได้ เช่น ภาพ เป็นต้น
2. สัญลักษณ์ (Symbolic เขียนย่อว่า S) หมายถึง ข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่อยู่ในรูป ของถ้อยคำที่มีความหมายต่างๆ เช่น ตัวอักษร ตัวเลข โน้ตดนตรี รวมทั้งสัญลักษณ์ต่างๆ
3. ภาษา (Semantic เขียนย่อว่า M) หมายถึง ข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่อยู่ในรูปของ ถ้อยคำที่มีความหมายต่างๆ กัน สามารถใช้ติดต่อสื่อสารได้ เช่น พ่อแม่ เพื่อน ชอบ โกรธ ดีใจ เป็นต้น
4. พฤติกรรม (Behavior เขียนย่อว่า B) หมายถึง ข้อมูลที่เป็นการแสดงออก ภายนอก การกระทำที่สามารถสังเกตเห็นได้ รวมทั้งทัศนคติ การรับรู้ การคิด เช่น การยิ้ม การหัวเราะ การสิ้นศรัทธา การแสดงความคิดเห็น เป็นต้น

มิติที่ 2 การคิด (Operation) หมายถึง มิติที่แสดงถึงลักษณะกระบวนการปฏิบัติงาน ของสมอง แบ่งออกตามลำดับได้ 5 ลักษณะ คือ

1. การรู้การเข้าใจ (Cognition เขียนย่อว่า C) หมายถึง ความสามารถในการคิดของสมองเมื่อเห็นสิ่งเร้าแล้วเกิดการรับรู้ เข้าใจในสิ่งนั้นแล้วบอกได้ว่าเป็นอะไร เช่น เมื่อเห็นเด็กเล่นของเล่น รูปร่างกลม ทำด้วยยางพาราเรียบก็บอกได้ว่าเป็นลูกบอล

2. การจำ (Memory เขียนย่อว่า M) หมายถึง ความสามารถในการเก็บ สะสม ความรู้และข้อมูล ต่างๆ ไว้ได้ และสามารถระลึกได้เมื่อต้องการ เช่น การจำสูตรคูณ การจำหมายเลขประจำตัวการชี้ตัวคนร้ายได้

3. การคิดแบบอเนกนัยหรือการคิดแบบกระจาย (Divergent thinking เขียนย่อว่า D) หมายถึง ความสามารถในการคิดคำตอบต่อสิ่งเร้าได้หลายรูปแบบ หลายแง่หลายมุม แตกต่างกันไป เช่น หนังสือพิมพ์ใช้ทำอะไรได้บ้างให้บอกได้มากที่สุด ผู้ที่คิดได้มาก แปลก มีเหตุผล คือผู้ที่มีความคิดแบบอเนกนัย และกิลฟอร์ด ได้อธิบายความหมายของความคิดอเนกนัยว่าคือความคิดสร้างสรรค์ นั่นเอง

4. การคิดแบบอเนกนัยหรือความคิดรวม (Convergent thinking เขียนย่อว่า N) หมายถึง ความสามารถในการหาคำตอบที่ดีที่สุดจากข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่กำหนด และคำตอบที่ถูกต้องก็มีคำตอบเดียว

5. การประเมินค่า (Evaluation เขียนย่อว่า E) หมายถึง ความสามารถในการตีความ ข้อสรุป โดยอาศัยเกณฑ์ที่ดีที่สุด

มิติที่ 3 ผลของการคิด หมายถึง มิติที่แสดงผล (Product) ที่ได้จากการปฏิบัติงานของสมอง หรือกระบวนการคิดของสมอง หลังจากที่สมองได้รับข้อมูลหรือสิ่งเร้าจากมิติที่ 1 และตอบสนองต่อข้อมูล หรือสิ่งเร้าที่ได้รับในมิติที่ 2 แล้วส่งผลที่ได้ออกมาในมิติที่ 3 หรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า ผลของการคิดเกิดจากการทำงานของมิติที่ 1 และมิติที่ 2 นั่นเอง

6.5.3 ทฤษฎีความคิดสองลักษณะ

ทฤษฎีความคิดสองลักษณะ เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวกับการทำงานของสมองมนุษย์ โดยการเริ่มต้นและทดลองของนักจิตวิทยาคลินิก ซึ่งมีแนวคิดเบื้องต้นว่าค่าพังก์ชันของมนุษย์โลก สืบสายมาจนกระทั่งปัจจุบัน ได้เพราะมีสมองอันเชี่ยวชาญ เกิดจากการทำงานของสมองที่มีสองส่วน โดยการแบ่งหน้าที่กันทำงานในแต่ละส่วนและจากการค้นคว้าทดลองเกี่ยวกับการทำงานของสมองสองซีกของมนุษย์เราเป็นเวลา 15 ปีนักวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันจึงสรุปได้ว่ามนุษย์แต่ละคนมีสมองสองซีก คือ สมองซีกซ้าย และสมองซีกขวา ซึ่งทำหน้าที่ แตกต่างกันอย่างชัดเจน ต่อการรับรู้อย่างเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ

ความคิดสร้างสรรค์ เกิดจากการทำงานของสมองซีกขวาซึ่งทำหน้าที่คิดจินตนาการ คิดแปลก ๆ ใหม่ ๆ ความซบเซาซึ่งในคนตรี ศิลปะ วรรณคดี เป็นต้น ส่วนสมองซีกซ้าย เป็นส่วนที่ คิดและทำงานออกมาเป็นรูปธรรม เช่น การวิเคราะห์ การหาเหตุผล เป็นต้น ดังรายละเอียด ต่อไปนี้ (อารี รังสินันท์, 2535, หน้า 509)

<u>สมองซีกซ้าย</u>	<u>สมองซีกขวา</u>
สรรหาถ้อยคำ	ไม่มีถ้อยคำ
วิเคราะห์	สังเคราะห์
ให้เหตุผล	หยั่งรู้เอง
เชิงตรรกวิทยา	ความคิดเชิงสร้างสรรค์
ความแบ่งเบา	ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
มีกาลเวลา	ไม่มีกาลเวลา
โน้มเอียงเข้าหาเกณฑ์ทางคณิตศาสตร์	โน้มเอียงเข้าหาเกณฑ์ของคนตรี
วิทยาศาสตร์	และศิลปะ

ฉะนั้น ความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเกิดจากการทำงานของสมองซีกขวา สามารถแสดง หรือบอกให้ผู้อื่นทราบได้ต้องเกิดจากรวบรวม วิเคราะห์และหาถ้อยคำ และสมองซีกซ้ายเท่านั้น ดังนั้น หากสมองสองซีก คือซีกซ้ายและซีกขวา ได้มีการพัฒนาอย่างเหมาะสมทั้งสองซีกก็สามารถ ทำคุณประโยชน์ต่าง ๆ แก่มนุษยชาติอย่างมหาศาล

6.5.4 ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ ความคิดทฤษฎีสร้างสรรค์โอตา (The model aut)

แนวคิดของทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์โอตาเป็นแนวคิดสร้างสรรค์ที่เดวิส(Davis) และ ซัลลิแวน (Sullivan) คิดขึ้นในปี ค.ศ. 1980 โดยอธิบายว่าความคิดสร้างสรรค์สามารถส่งเสริม ให้พัฒนาขึ้นได้ด้วยการส่งเสริมกระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์และจัดลำดับการพัฒนา 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การตระหนักรู้ถึงความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์ (Awareness) เป็นขั้นตอนแรกที่จะทำให้บุคคลเพิ่มความสำนึกในเรื่องการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของแต่ละบุคคล เช่น การพัฒนาปรัชญาญาณการรู้จักและเข้าใจตนเองการมีสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ และการมีชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิมและเข้าใจนวัตกรรมต่าง ๆ ที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเจริญก้าวหน้า และวิธีการแก้ปัญหาในปัจจุบันและอนาคต

ขั้นตอนที่ 2 ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และแจ่มชัดในธรรมชาติของความคิดสร้างสรรค์ (Understanding) หมายถึง การที่บุคคลจะสนใจให้ความสำคัญต่อความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นก็ต่อเมื่อได้รับรู้เนื้อหาสาระเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ที่จัดให้บุคคลได้เรียนรู้ ได้แก่

1. บุคลิกภาพของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์
2. ลักษณะกระบวนการคิดสร้างสรรค์
3. ความสามารถสร้างสรรค์ด้านต่าง ๆ
4. ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์
5. แบบสอบถาม และ แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์
6. เทคนิควิธีการฝึกวิธีคิดความคิดสร้างสรรค์
7. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดสร้างสรรค์

ขั้นตอนที่ 3 เทคนิควิธีการส่งเสริมและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ (Techniques) หมายถึง กลยุทธ์ในการฝึกกระบวนการความคิดสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ให้เกิดผลผลิตสร้างสรรค์ ซึ่งรวมเทคนิคและวิธีการดังต่อไปนี้ด้วยคือ

1. การระดมพลังสมอง (Brainstorming)
2. การคิดเชิงเปรียบเทียบ (Metaphoric thinking)
3. การฝึกจินตนาการ (Imagery trading)

ขั้นตอนที่ 4 การตระหนักในความจริงของสิ่งต่างๆ (Actualization) หมายถึง การเพิ่มูนศักยภาพในการเป็นมนุษย์ของแต่ละบุคคลอย่างแท้จริงการพัฒนาบุคคลไปสู่การรู้จักตนเองตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด กล่าวคือ บุคคลสามารถดึงศักยภาพความสามารถและความถนัดของแต่ละบุคคลมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมอย่างเต็มที่ ซึ่งการตระหนักตนเองตามสภาพ ที่เป็นจริงประกอบด้วยคุณลักษณะดังนี้

1. เป็นผู้เปิดรับประสบการณ์ต่างๆ มาปรับเข้ากับตนได้ดี
2. สนใจศึกษาเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมนุษย์
3. มีความคิดริเริ่มในการนำตนเองและริเริ่มผลิตสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง
4. มีความสามารถในการคิดยืดหยุ่นเพื่อปรับปรุงและเปลี่ยนแนวทางในการ

ดำเนินชีวิตให้เหมาะสมได้

5.5 ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic theory) ของฟรอยด์

เชื่อว่าความขัดแย้งเป็นต้นเหตุทำให้บุคคลคิดอย่างสร้างสรรค์ขณะที่บุคคลมีความขัดแย้งเกิดขึ้นจะตกอยู่ในสภาพวิตกกังวลเพื่อต้องการเอาชนะความขัดแย้งและการผ่อนคลาย

ความวิตกกังวลนั้นจะเกิดความคิดต่าง ๆ ขึ้นอย่างมากมาย ความคิดต่าง ๆ เหล่านี้ คือ ความคิดสร้างสรรค์

6.5.6 ทฤษฎีของเทลเลอร์ (Tayler theory)

เทลเลอร์ ได้ให้ข้อคิดของทฤษฎีอย่างน่าสนใจว่า ผลงานของความคิดสร้างสรรค์ของคนนั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นขั้นสูงสุดเสมอไป คือ ไม่จำเป็นต้องคิดค้นคว้าประดิษฐ์ของใหม่ ๆ ที่ยังไม่มีผู้ใดคิดมาก่อนเลย หรือ สร้างทฤษฎีที่ต้องใช้ความคิดด้านนามธรรมอย่างสูงยิ่ง แต่ความคิดสร้างสรรค์ของคนนั้นอาจจะเป็นขั้นหนึ่งใน 6 ขั้น ต่อไปนี้ คือ (สิทธิพล อาจอินทร์, 2539, หน้า 10)

ขั้นที่หนึ่ง เป็นความคิดสร้างสรรค์ขั้นต้นที่สุด เป็นสิ่งธรรมดาสามัญคือ เป็นพฤติกรรมหรือการแสดงออกของคนอย่างอิสระซึ่งพฤติกรรมนั้นตนไม่จำเป็นต้องอาศัยความคิดริเริ่มและทักษะแต่อย่างใด คือ เป็นเพียงให้กล้าแสดงออกอย่างอิสระเท่านั้น

ขั้นที่สอง เป็นงานที่ผลิตออกมาโดยผลงานนั้นจำเป็นต้องอาศัยทักษะบางประการ แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งใหม่สำหรับบุคคลทั่วไปแต่ใหม่สำหรับตนเอง

ขั้นที่สาม ขั้นสร้างสรรค์เป็นขั้นที่แสดงความคิดใหม่ของบุคคล ไม่ได้เลียนแบบจากใคร แม้ว่าความคิดนั้นอาจจะมีคนอื่นคิดไว้แล้วก็ตาม

ขั้นที่สี่ เป็นขั้นสร้างความสร้างสรรค์ ขั้นประดิษฐ์สิ่งใหม่โดยไม่ซ้ำแบบใคร เป็นขั้นที่ผู้กระทำได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถที่แตกต่างไปจากผู้อื่น

ขั้นที่ห้า เป็นขั้นการพัฒนาปรับปรุงผลงานในขั้นที่สี่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ขั้นที่หก เป็นขั้นความคิดสร้างสรรค์สุดยอด สามารถคิดสิ่งที่เป็นนามธรรมขั้นสูงสุดได้ เช่น ชาร์ล ดาร์วิน คิดตั้งทฤษฎีวิวัฒนาการขึ้น เป็นต้น

6.5.7 ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ในรูปของการโยงความสัมพันธ์ (Associative Theory)

ความคิดสร้างสรรค์ ประกอบด้วยการสร้างแนวคิดใหม่โดยการรวมสิ่งที่สัมพันธ์กันเข้าด้วยกัน ซึ่งการรวมกันนี้จะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขเฉพาะอย่างหรือรวมกันแล้วต้องเกิดประโยชน์ในทางใดทางหนึ่ง หรือเมื่อระลึกสิ่งใดได้ก็เป็นแนวทางให้ระลึกสิ่งอื่น ๆ ต่อกัน ไปสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ เช่น เมื่อเห็น โต๊ะทำให้นึกถึงเก้าอี้ เป็นต้น ซึ่งคำที่ระลึกออกมาต่างก็มีความสัมพันธ์กัน และเก็บสะสมอยู่ในสมองของตนเมื่อมีสิ่งเร้ามากระตุ้นมักจะตอบสนองออกมา (สิทธิพล อาจอินทร์, 2539, หน้า 11)

6.5.8 ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ของทอร์เรนซ์

ทอร์เรนซ์ (Torrance. 1962 ; อ้างถึงใน วรวัลย์ อินทรรัตน์, 2540, หน้า 19) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์จะแสดงออกตลอดกระบวนการของความรู้สึก หรือการเห็นปัญหา การรวบรวมความคิดเพื่อตั้งเป็นสมมติฐาน การสอนและการตัดแปลงสมมติฐาน ตลอดจนวิธีการเผยแพร่ผลสรุปที่ได้รับ ทฤษฎีของทอร์เรนซ์นี้อาจขยายความได้ว่า ผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เมื่อเห็นและเข้าใจปัญหาจะรวบรวมประสบการณ์และข้อสนเทศต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อแสวงหาวิธีใหม่ในการเผชิญหรือแก้ปัญหา

6.5.9 ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์แบบคิดนอกกรอบของ เดอโบโน

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2543, หน้า 122) ได้เสนอ ว่าความคิดสร้างสรรค์ เป็นความสามารถในการที่คิดนอกกรอบความคิดเดิม ซึ่งปิดกั้น (Block) แนวคิดอยู่ก่อให้เกิดแนวคิด อย่างอื่น ๆ ที่ถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่จะนำมาพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาที่ต้องการได้ และความคิดเป็นสิ่งที่สามารถเรียนรู้ฝึกหัดและสอนกันได้เหมือนกับทักษะอื่น เช่น การเรียนบวกเลขเร็ว ทักษะกีฬา เดอโบโนเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงของโลกและความก้าวหน้าของศิลปะวิทยาการด้านต่าง ๆ เป็นผลมาจากความคิดของคน โดยเขาได้ตั้งศัพท์และจำแนกการคิดออกเป็น 2 ชนิด ที่สำคัญ คือ

1. การคิดในกรอบ (Vertical thinking) เป็นการคิดเชิงตรรก (Logical thinking) การคิดวิพากษ์วิจารณ์ (Critical thinking) ระเบียบวิธีวิทยาศาสตร์ (Scientific method)
2. การคิดนอกกรอบ (Lateral thinking) เป็นการคิดออกไปจากกรอบความคิดเดิมที่ครอบงำอยู่ทำให้เกิดความคิดใหม่ ๆ ขึ้น การคิดแบบนี้ทำให้มนุษย์สร้างสรรค์สิ่งใหม่ต่าง ๆ ขึ้นมาได้

ในทัศนะของเดอโบโนบรรดานักวิทยาศาสตร์ นักประดิษฐ์ จิตรกร คีตกวี นักประพันธ์ มีความสามารถในการคิดนอกกรอบแบบนี้จึงสามารถสร้างสรรค์ผลงาน (Product) ต่าง ๆ อาทิ ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ ภาพวาด บทเพลง วรรณกรรมเทคโนโลยีต่าง ๆ แต่เดอโบโนเห็นว่าความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานในด้านต่าง ๆ เช่น ทางศิลปะ ดนตรี และวิทยาศาสตร์ เป็นลักษณะพิเศษของแต่ละบุคคลที่มีความคิดคำอธิบายลักษณะเช่นนี้ในมโนทัศน์พรสวรรค์ (Genius) อัจฉริยะ (Genius) เป็นต้น แต่การพยายามอธิบายความสามารถในการที่จะสร้างสรรค์ผลงานแนวนี้มันไม่ผู้มิประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพ (Potentiality) ของมนุษย์

Torrance (1962, หน้า 114) พบว่า วิธีการคิดริเริ่มของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ ชอบการริเริ่มโดยการตั้งคำถาม ชักถามและแสวงหา ทดลอง พยายามที่จะค้นพบความจริงหรือคำตอบด้วยตนเอง

Guilford (1967, หน้า 90-101) ได้ให้ทัศนคติเกี่ยวกับบุคลิกภาพของคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ว่า จะต้องมีความฉับไวที่จะรับรู้ปัญหา มองเห็นปัญหา มีความไว้วางใจสามารถเปลี่ยนแปลงความคิดใหม่ ๆ ได้ง่าย สามารถสร้างหรือแสดงความคิดเห็นใหม่ ๆ และปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

ประเทิน มหาจันทร์ (2542, หน้า 95) กล่าวว่า ความคิดหรือการกระทำที่แสดง ความแปลกใหม่ ไม่ซ้ำกับของเดิมเป็นไปในทางที่ถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปในทิศทางที่ดึงดูด การที่พ่อแม่ ผู้ปกครองหรือครูอาจารย์ ได้ทราบ ว่า เด็กคนใดมีความคิดสร้างสรรค์หรือไม่ จำเป็นต้องสังเกตพฤติกรรมของเด็ก พฤติกรรมที่แสดงว่าเด็กมีความคิดสร้างสรรค์สูง มีดังนี้

1. มีความคิดสร้างสรรค์สูงมักเข้ากับเพื่อน ไม่ได้ โดยปกติเด็กที่อยู่ในวัยเดียวกัน จะมีความคิดคล้ายกัน ไม่แตกต่างกันมากนัก ส่วนเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงจะมีแนวคิดและการกระทำเป็นของตนเอง มีความคิดเห็นแตกต่างไปจากผู้อื่น จึงเข้ากับคนอื่นได้ยาก ทั้งนี้เป็นเพราะตัวเด็กเองไม่มีความสุข ความพอใจที่จะคบหากับเด็กคนอื่น ๆ หรืออาจถูกรังเกียจด้วยความคิดว่ามีความคิดเห็นและพฤติกรรมที่แตกต่างไปจากพวกตน

2. มีความคิดสร้างสรรค์สูงไม่ไขว่คว้าหาความสำเร็จสูงทุกเรื่องไป เพราะเมื่อเด็ก สนใจในเรื่องใดแล้วจะทุ่มเทความสนใจเรื่องนั้น ๆ อย่างจริงจัง จนทำให้ความรู้ความสามารถในเรื่องนั้น ๆ ลึกซึ้ง ส่วนเรื่องใดที่ไม่สนใจก็จะไม่สนใจ ทำให้ไม่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่อง นั้น

3. เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงมีวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง เด็กส่วนใหญ่มีวิธีการ เรียนรู้คล้ายคลึงกันมีวิธีคิดไม่แตกต่างกันมากแต่เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงจะมีวิธีการเรียนรู้ เป็นของตนเองที่แตกต่างไปจากคนอื่น ๆ โดยทั่วไป ทั้งนี้อาจเป็นด้วยเด็กมีความคิดเป็นตัวของตัวเอง มีวิธีการมองและทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว

4. เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงมักชอบทำงานที่ยาก เด็กส่วนใหญ่เมื่อต้อง ทำงานที่ยากหรือต้องเผชิญปัญหาที่มีความซับซ้อนมักจะไม่มีความท้อถอยหรือยอมแพ้โดยง่ายไม่คิด ทำต่อให้แล้วเสร็จแต่เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงเป็นผู้ที่ชอบทำงานใช้ความคิด ชอบทำงานที่ยาก เพราะเป็นการท้าทายเด็กพวกนี้มีความมุ่งมั่นสูงในอันที่จะทำงานให้ประสบผลสำเร็จ

5. เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงชอบทำงานที่เสี่ยงและมีความซับซ้อน โดยเฉพาะ งานที่ท้าทายก่อให้เกิดความตื่นเต้นเร้าใจตลอดเวลา ต้องใช้ความรู้ความสามารถค่อนข้างสูง

6. เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงทำงานอย่างมีเป้าหมายที่ชัดเจนและจะยึด เป้าหมายในการทำงานอย่างแน่วแน่ งานจึงประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ

7. เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงทำงานแล้วไม่อยากพูด เพราะต้องการพบสิ่งใหม่ อยู่เสมอ ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ทำงานค้นคว้าทดลองสมตามความปรารถนาพฤติกรรมของผู้เรียนที่แสดงถึงระดับความคิดสร้างสรรค์

สรุปได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถในการคิดและการกระทำของบุคคลในการคิดได้กว้างไกลหลายทิศทางแปลกใหม่และมีคุณค่า โดยสามารถคิดค้นแปลงปรุงแต่ง ผสมผสานความคิดเดิมให้เป็นสิ่งแปลกใหม่ไม่เหมือนใคร รวมถึงวิธีการคิดและการแก้ปัญหาได้สำเร็จในวิชาการงานอาชีพและเทคโนโลยี

จากความรู้เกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ ผู้วิจัยจะนำมาใช้เป็นแนวทางเพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญด้านสาขาอนุศิลป์และการละคร ประเมินผลถึงคุณภาพผลงานสร้างสรรค์ ที่สามารถก่อให้เกิดสุนทรียรส ที่สามารถนำไปแสดงและใช้ประกอบการเรียน การสอน ในหลักสูตรรายวิชา ญชย (2053201) ได้หรือไม่อย่างไร

7. แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ

การสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะมักจะประเมินผลในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านความพึงพอใจเป็นส่วนหนึ่งของความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ จะมีทั้งดีและไม่ดี มีลักษณะคล้ายคลึงกับหลักการที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์ วิจารณ์ และการประเมินผล ในที่นี้จะนำเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ ไว้ดังนี้

7.1 ความหมายของความพึงพอใจ

นักการศึกษาได้กล่าวถึงความหมายของความพึงพอใจไว้ ดังนี้

มนตรี เียบแหลม (2544, หน้า 7) ได้กล่าวถึงความหมายของความพึงพอใจ ไว้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกมีความสุขเมื่อได้รับผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายความต้องการหรือแรงจูงใจ

สลใจ วิบูลย์กิจ (2544, หน้า 42) ได้กล่าวถึงความหมายของความพึงพอใจไว้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง สภาพของอารมณ์บุคคลที่มีต่อองค์ประกอบของงานและสภาพแวดล้อมในการทำงานที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของบุคคลนั้น ๆ

สุภสิริ โสมาเกตู (2544, หน้า 49) ได้กล่าวถึงความหมายของความพึงพอใจไว้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง เป็นความรู้สึกส่วนตัวของบุคคลในการปฏิบัติงานซึ่งมีความหมายกว้าง รวมไปถึงความพึงพอใจในสภาพแวดล้อมทางกายภาพด้วยการมีความสุขที่ได้ทำงานร่วมกับผู้อื่นที่เข้าได้ในทัศนคติที่ดีต่องานด้วย

เด่นศักดิ์ อิงอาจ (2547, หน้า 35) ได้กล่าวถึงความหมายของความพึงพอใจไว้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง อารมณ์ความรู้สึกที่เต็มไปด้วยความยินดีหรือเจตคติที่ดีต่อการทำงาน ต่อบุคคลต่อองค์กรหรือต่อสิ่งอื่นๆ ที่พอใจและทำให้มีผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานบรรลุวัตถุประสงค์ในสิ่งที่ได้ปฏิบัติตามแนวทางที่ตั้งไว้ในทางบวก

พรช แก้วกาหลง (2548, หน้า 55) ได้กล่าวถึงความหมายของความพึงพอใจไว้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งต่างๆ ในทางบวกและเป็นความรู้สึกที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้เมื่อเวลาหรือสถานการณ์เปลี่ยนไป ดังนั้นความรู้สึกพึงพอใจในการเรียนรู้จึงหมายถึง ความรู้สึกพอใจที่มีต่อการศึกษาที่เข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนจนบรรลุผล หรือ เป้าหมายในการเรียนรู้

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกชอบส่วนตัวของบุคคลต่อการปฏิบัติกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่ได้รับผลสำเร็จตามจุดหมาย ความต้องการ รวมทั้งความพึงพอใจในสภาพแวดล้อมทางกายภาพต่องานหรือการเรียนรู้

7.2 แนวคิดของความพึงพอใจ

นักการศึกษาได้กล่าวถึงแนวคิดของความพึงพอใจไว้ ดังนี้

เสริญ กิจระการ (2544, หน้า 44-51) ได้กล่าวถึงแนวคิดของความพึงพอใจไว้ว่า แนวคิดของแฮทฟิลด์ และฮิวส์แมนที่ได้ทำการพัฒนาแนวคิดของนักวิจัยต่างๆ มาเป็นเครื่องมือวัดความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน พบว่า องค์ประกอบที่ส่งผลกระทบต่อความพึงพอใจซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลายในปัจจุบันประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ประการ ดังนี้

ตัวแปรที่ 1 องค์ประกอบที่เกี่ยวกับงานปัจจุบัน แบ่งเป็น

1. ความตื่นเต้น / นำเบื่อ
2. ความสนุกสนาน / ความไม่สนุกสนาน
3. ความโล่ง / ความสลับ
4. ความท้าทาย / ความไม่ท้าทาย
5. มีความพึงพอใจ / ความไม่พึงพอใจ

ตัวแปรที่ 2 องค์ประกอบทางด้านค่าจ้าง ประกอบด้วย

1. ถือว่าเป็นรางวัล / ไม่เป็นรางวัล
2. มาก / น้อย
3. ยุติธรรม / ไม่ยุติธรรม
4. เป็นทางบวก / เป็นทางลบ

ตัวแปรที่ 3 องค์ประกอบทางด้านตำแหน่ง

1. ยุติธรรม / ไม่ยุติธรรม
2. เชื่อถือได้ / เชื่อถือไม่ได้
3. เป็นเชิงบวก / เป็นเชิงลบ
4. เป็นเหตุผล / ไม่เป็นเหตุผล

ตัวแปรที่ 4 องค์ประกอบทางด้านผู้บังคับบัญชา

1. อยู่ใกล้ / อยู่ไกล
2. ยุติธรรมแบบจริงจัง / ไม่ยุติธรรมผู้บังคับบัญชา
3. เป็นมิตร / ค่อนข้างไม่เป็นมิตร
4. เหมาะสมทางคุณสมบัติ / ไม่เหมาะสมทางคุณสมบัติ

ตัวแปรที่ 5 องค์ประกอบทางเพื่อนร่วมงาน

1. เป็นระเบียบเรียบร้อย / ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย
2. จงรักภักดีต่อที่ทำงาน / ไม่จงรักภักดีต่อที่ทำงานและเพื่อนร่วมงาน
3. สนุกสนานร่าเริง / ดูไม่มีชีวิตชีวา
4. คุ้นเคยใจเอาจริงเอาจัง / คุ้นเคยใจหน้า

สก๊อต (Scott, 1970, หน้า 124) ได้เสนอแนวคิดในการสร้างแรงจูงใจให้เกิดความพึงพอใจต่อการทำงานที่จะทำงานที่จะให้ผลเชิงปฏิบัติมีลักษณะ ดังนี้

1. งานควรมีความสัมพันธ์กับปรารถนาส่วนตัว งานจะมีความหมายต่อผู้ทำ
2. งานต้องมีการวางแผนและวัดความสำเร็จได้ โดยใช้ระบบการทำงานและการควบคุมที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ได้ผลในการสร้างสิ่งจูงใจภายในเป้าหมายของงานต้องมีลักษณะดังนี้ คือ มีความภูมิใจในการทำงานโดยตรง งานนั้นสามารถทำให้สำเร็จได้

เมื่อนำแนวคิดของ สก๊อต มาใช้กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อสร้างแรงจูงใจให้เกิดความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนการสอนมีแนว ดังนี้

1. ศึกษาความต้องการ ความสนใจของผู้เรียนและระดับความสามารถหรือพัฒนาการตามวัยของผู้เรียน
2. วางแผนการสอนอย่างเป็นกระบวนการและประเมินผลอย่างมีประสิทธิภาพ
3. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและกำหนดเป้าหมายในการทำงาน พร้อมทั้งสะท้อนผลและทำงานร่วมกันได้

สุโขทัยธรรมมาธิราช (2540, หน้า 139-144) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการจูงใจของนักการศึกษาต่างๆ ดังนี้

1. ทฤษฎีการจูงใจของ ERG ของแอลเดอร์เฟอร์ (Alderfer) กล่าวว่า ความต้องการของมนุษย์ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1.1 ความต้องการเพื่อดำรงชีวิตเป็นความต้องการทางด้านร่างกายและปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต

1.2 ความต้องการทางด้านความสัมพันธ์เป็นความต้องการที่จะมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ เช่น สมาชิกในครอบครัว เพื่อนร่วมงาน

1.3 ความต้องการความเจริญก้าวหน้าเป็นความต้องการที่จะพัฒนาตนเองตาม ศักยภาพ

2. ทฤษฎีการจูงใจของแมคเคลแลนด์ (McClelland) เชื่อว่าความต้องการเป็นการเรียนรู้จากการมีประสบการณ์และมีอิทธิพลต่อการรับรู้สถานการณ์และแรงจูงใจสู่เป้าหมายโดยแบ่งความต้องการออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

2.1 ความต้องการสัมฤทธิ์ผลเป็นพฤติกรรมที่จะกระทำการใดๆ เป็นผลสำเร็จเป็นแรงขับที่นำไปสู่ความเป็นเลิศ

2.2 ความปรารถนาที่จะสร้างมิตรภาพและความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น

2.3 ความต้องการอำนาจเป็นความต้องการควบคุมผู้อื่น มีอิทธิพลต่อผู้อื่น และต้องการควบคุมผู้อื่น

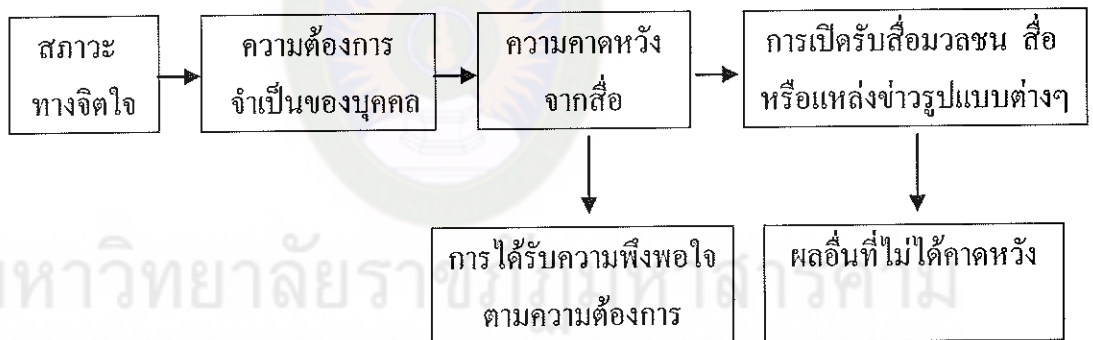
เด้นส์คีย์ อิงอาจ (2547, หน้า 38 - 41) ได้กล่าวถึงแนวคิดพื้นฐานของความพึงพอใจ ในการเรียนรู้ว่า ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ความพึงพอใจเป็นสิ่งสำคัญที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนทำงานที่ได้รับมอบหมายหรือที่ต้องปฏิบัติให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ ครูผู้สอนจึงต้องคำนึงถึงความพึงพอใจในการเรียนของผู้เรียน การทำให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจในการเรียน มีแนวคิดพื้นฐานที่ต่างกัน ดังนี้

1. ความพึงพอใจนำไปสู่การปฏิบัติงาน การตอบสนองความต้องการของผู้ปฏิบัติจนเกิดความพึงพอใจจะทำให้เกิดแรงจูงใจในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานที่สูงกว่าผู้ที่ไม่ได้รับการตอบสนอง

2. ผลของการปฏิบัติงานนำไปสู่ความพึงพอใจ ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจ และผลของการปฏิบัติงานที่ถูกเชื่อมโยงด้วยปัจจัยอื่นๆ ผลของการปฏิบัติงานที่ดีจะนำไปสู่ผลตอบแทนที่เหมาะสม ซึ่งในที่สุดจะนำไปสู่การตอบสนองความพึงพอใจ ผลการปฏิบัติงานย่อมได้รับการตอบสนองในรูปของรางวัลหรือผลตอบแทนซึ่งแบ่งออกเป็นผลตอบแทนภายใน (Intrinsic Rewards) และผลตอบแทนภายนอก (Extrinsic Rewards) โดยผ่านการรับรู้เกี่ยวกับความยุติธรรมของผลตอบแทน ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ปริมาณของผลตอบแทนที่ผู้ปฏิบัติงานได้รับ นั่นคือ

ความพึงพอใจในงานของผู้ปฏิบัติงานจะถูกกำหนดโดยความแตกต่างระหว่างผลตอบแทนที่เกิดขึ้นจริง และการรับรู้เรื่องเกี่ยวกับความยุติธรรมของผลตอบแทนที่รับรู้แล้วความพึงพอใจย่อมเกิดขึ้น

ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อเป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับผู้บริโภค หรือผู้รับสาร โดยผู้รับสารจะอยู่ในฐานะเป็นผู้กระทำการเลือกใช้สื่อซึ่งนับได้ว่าเป็นมุมมองที่แตกต่างไปจากทฤษฎีเดิมที่ไม่ให้ความสำคัญกับผู้รับสาร เพราะแต่เดิมผู้รับสารถูกมองว่าเป็นผู้ถูกกระทำ ดังนั้น สมมติฐานของทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจในการสื่อสาร ผู้ส่ง จึงไม่อาจคาดหมายความสัมพันธ์ระหว่างข่าวสารกับประสิทธิผลของการสื่อสาร เพราะท่ามกลางความสัมพันธ์ของตัวแปรทั้งสองมีปัจจัยด้านการใช้สื่อของผู้รับสารเข้ามาเป็นตัวแปรแทรกซ้อนของกระบวนการสื่อสาร แคมป์ได้ทำการศึกษาและอธิบายเรื่องการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจจากสื่อ ดังนี้

แผนผังที่ 2.8 การใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจจากสื่อ

ทั้งนี้ ปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับผู้รับสารซึ่งแคมป์และคณะให้ความสนใจ คือ

1. สภาพทางสังคมและลักษณะทางจิตวิทยาของผู้รับสาร
2. ความต้องการและความคาดหวังในการใช้สื่อของผู้รับสาร

ทั้งสองปัจจัยนำไปสู่พฤติกรรม的开รับของผู้รับสารที่แตกต่างกัน อันเป็นผลมาจากความพึงพอใจที่แตกต่างกัน และเนื่องจากทฤษฎีให้ความสนใจกับบทบาทของผู้รับสารว่าเป็นผู้เลือกใช้สื่อ ได้มีการศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสาร (เช่น รายได้ การศึกษา) โดยทั้งสองปัจจัยได้รับการพิจารณาว่านำมาซึ่งเวลาในการเปิดรับสื่อ ขณะเดียวกันสภาพทางสังคมและจิตใจที่แตกต่างกันก่อให้เกิดมนุษย์มีความต้องการที่แตกต่างกันไป ความต้องการที่แตกต่างกัน

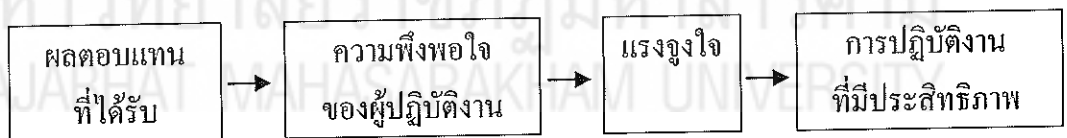
กันนี้ทำให้แต่ละคนคาดคะเนแนวสือแต่ละประเภทเพื่อสนองตอบความพึงพอใจได้แตกต่างกันไปด้วย

ทฤษฎีที่เป็นมูลเหตุที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ เรียกว่า The Motivation Hygiene Theory ทฤษฎีนี้ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความ พึงพอใจในการทำงาน 2 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยกระตุ้น เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับการงาน ซึ่งมีผลก่อให้เกิดความพึงพอใจในการทำงาน
2. ปัจจัยค้ำจุน เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในการทำงานและมีหน้าที่ให้บุคคลเกิดความพึงพอใจในการทำงาน

ความพึงพอใจที่นำไปสู่การปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพไว้ว่าในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ความพึงพอใจเป็นสิ่งสำคัญที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนทำงานที่ได้รับมอบหมายหรือต้องการปฏิบัติให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ครูผู้สอนซึ่งในสภาพปัจจุบันเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกหรือให้คำแนะนำปรึกษา จึงต้องคำนึงถึงความพึงพอใจในการเรียนรู้ การกระทำให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจในการเรียนรู้หรือปฏิบัติงานมีแนวคิดพื้นฐานที่ต่างกัน 2 ลักษณะ คือ

1. ความพึงพอใจนำไปสู่การปฏิบัติงานการตอบสนองความต้องการของการปฏิบัติงานจนเกิดความพึงพอใจ จะทำให้เกิดแรงจูงใจในการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานที่สูงกว่า ผู้ไม่ได้รับการตอบสนองที่สนองตามแนวความคิดดังกล่าวสามารถ แสดงด้วยผังแผนผัง

แผนผังที่ 2.9 ความพึงพอใจที่นำไปสู่การปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ

จากแนวคิดดังกล่าว ครูผู้สอนต้องการให้กิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบรรลุผลสำเร็จ ต้องคำนึงถึงการจัดบรรยากาศและสถานการณ์รวมทั้งสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอนที่เอื้ออำนวยต่อการเรียน เพื่อสนองความพึงพอใจของผู้เรียนให้มีแรงจูงใจในการทำกิจกรรมจนบรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

2. ผลของการปฏิบัติงานนำไปสู่ความพึงพอใจ ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจและผลการปฏิบัติงานจะถูกเชื่อมโยงโดยปัจจัยอื่นๆ ผลการปฏิบัติงานที่ดีจะนำไปสู่ผลตอบแทนที่เหมาะสม ซึ่งในที่สุดจะนำไปสู่การตอบสนองความพึงพอใจ ผลการปฏิบัติงานย่อมได้รับการตอบสนองในรูปของรางวัลหรือผลตอบแทน โดยผ่านการรับรู้เกี่ยวกับความยุติธรรมของ

ผลตอบแทน ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของปริมาณผลตอบแทนที่ผู้ปฏิบัติได้รับ นั่นคือ ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานจะถูกกำหนดโดยความแตกต่างระหว่างผลตอบแทนที่เกิดขึ้นจริงและการรับรู้เรื่องเกี่ยวกับความยุติธรรมของผลตอบแทนที่รับรู้แล้วความพึงพอใจย่อมเกิดขึ้น

จากแนวคิดพื้นฐานดังกล่าว เมื่อนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผลตอบแทนภายในหรือรางวัลภายใน เป็นผลด้านความรู้สึกของผู้เรียนที่เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียนเอง เช่น ความรู้สึกต่อความสำเร็จที่เกิดขึ้นเมื่อเอาชนะความยุ่งยากต่างๆ สามารถดำเนินงานภายใต้ความยุ่งยากทั้งหลายได้สำเร็จทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ความมั่นใจ ตลอดจนได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ส่วนผลตอบแทนภายนอกเป็นรางวัลที่ผู้อื่นจัดหาให้มากกว่าที่ตนเองให้ตนเอง เช่น การได้รับการยกย่องชมเชยจากครูผู้สอน พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือแม้แต่การได้คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับที่น่าพอใจ

มาสโลว์ (Maslow, 1970, หน้า 69) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการสร้างความพึงพอใจไว้ว่า ความพึงพอใจที่ได้รับการยอมรับและเชื่อถือที่สุด คือ ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of Need) ได้ตั้งทฤษฎีเกี่ยวกับการจูงใจมีข้อสมมติฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ 3 ประการ ดังนี้

1. คนทุกคนมีความต้องการและความต้องการมีอยู่ตลอดเวลาและไม่มีสิ้นสุด
 2. ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่ใช่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรม
- อีกต่อไป ความต้องการที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองเท่านั้นที่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรม
3. ความต้องการของคนจะมีลักษณะเป็นลำดับขั้นจากต่ำไปหาสูงตามลำดับความสำคัญ กล่าวคือ เมื่อความต้องการในระดับต่ำได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการระดับสูงก็จะเรียกร้องให้ตอบสนอง มาสโลว์ได้สรุปลักษณะของการจูงใจไว้ว่า การจูงใจจะเป็นไปอย่างมีระเบียบตามลำดับของความต้องการหรือทฤษฎีของมาสโลว์จะมีลักษณะลำดับจากต่ำไปหาสูง 5 ชั้น ดังนี้

3.1 ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Need) เป็นความต้องการเบื้องต้นเพื่อความอยู่รอด เช่น ความต้องการด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ความต้องการพักผ่อน ฯลฯ ความต้องการทางด้านร่างกายจะมี อิทธิพลต่อพฤติกรรมของคน ก็ต่อเมื่อความต้องการทางด้านร่างกายยังไม่ได้รับการตอบสนอง

3.2 ความต้องการด้านความปลอดภัยหรือความมั่นคง (Security of Safety Need) ถ้าหากความต้องการทางด้านร่างกายได้รับการตอบสนองตามสมควรแล้ว มนุษย์จะมีความต้องการในสิ่งที่สูงขึ้นต่อไป คือ ความต้องการความปลอดภัยหรือความมั่นคงต่าง ๆ ความต้องการ

ความปลอดภัยจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการป้องกัน เพื่อให้เกิดความปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับการดำรงชีพ เช่น ความมั่นคงในหน้าที่การงาน

3.3 ความต้องการทางด้านสังคม (Social or Belongingness) ภายหลังจากที่คนได้รับการตอบสนองในสองขั้นดังกล่าวแล้วจะมีความต้องการที่สูงขึ้นความต้องการทางด้านสังคม จะเริ่มเป็นสิ่งที่สำคัญต่อพฤติกรรมของคน ความต้องการทางด้านนี้จะเป็นความต้องการเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน การได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่นและความรู้สึกว่าตนเองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มทางสังคมอยู่เสมอ

3.4 ความต้องการที่จะมีฐานะเด่นในสังคม (Esteem or Status Need) ความต้องการขั้นต่อมาเป็นความต้องการที่ประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ ความมั่นใจ ในตนเองในเรื่องความสามารถ ความรู้ ความสำคัญของตนเองรวม ทั้งความต้องการที่จะมีฐานะเด่น เป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่นหรืออยากให้คนอื่นยกย่องสรรเสริญ การดำรงตำแหน่งที่สำคัญในองค์กร

3.5 ความต้องการที่จะได้รับความสำเร็จในชีวิต (Self-actualization or Self-realization) ลำดับความต้องการสูงสุดของมนุษย์ คือ ความต้องการที่จะสำเร็จในชีวิตตามความนึกคิดหรือความคาดหวัง ทะเยอทะยานใฝ่ฝันภายหลังที่มนุษย์ได้รับการตอบสนองความต้องการทั้ง 4 ขั้นอย่างครบถ้วนความต้องการในขั้นนี้จะเกิดขึ้นและมักเป็นความต้องการที่เป็นอิสระเฉพาะแต่ละคน ซึ่งต่างก็มีความนึกคิดใฝ่ฝันที่อยากได้รับความสำเร็จในสิ่งที่ตนคาดหวังไว้

สรุปได้ว่า แนวคิดในการสร้างแรงจูงใจให้เกิดความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นต้องศึกษาความต้องการ ความสนใจ ระดับความสามารถและพัฒนาการตามวัยของผู้เรียน มีการวางแผนการสอนอย่างเป็นกระบวนการและประเมินผลอย่างมีประสิทธิภาพ และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและสนองความต้องการของผู้เรียน

7.3 การสร้างแบบวัดความพึงพอใจ

นักการศึกษาได้กล่าวถึงการสร้างแบบวัดความพึงพอใจไว้ ดังนี้

บุญเรียง ขจรศิลป์ (2543, หน้า 87-108) ได้กล่าวถึงการสร้างแบบวัดความพึงพอใจไว้ว่า การใช้ความคิดเห็นเป็นตัวอย่างบ่งชี้ถึงความพึงพอใจของแต่ละบุคคลนั้นต้องยอมรับว่า อาจจะมีการคลาดเคลื่อนเกิดขึ้นถ้าบุคคลเหล่านั้นแสดงความคิดเห็นไม่ตรงกับความรู้สึกที่แท้จริง แต่อย่างไรก็ตามความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้นนี้ก็ป็นลักษณะธรรมชาติของการวัดทั่ว ๆ ไป ได้มีผู้เสนอแนะ วิธีการสร้างแบบวัดความพึงพอใจไว้หลายวิธีด้วยกัน วิธีที่เป็นที่นิยมใช้กันมีอยู่ 4 วิธี ดังนี้

1. แบบวัดความพึงพอใจโดยใช้เทคนิคของ ฮาร์สโตน (Thurstone Technique)

1.1 จุดเด่น

1.1.1 การพัฒนาแบบวัดความพึงพอใจของ ฮาร์ส โตน นั้นพัฒนามาบนพื้นฐานเบื้องต้นที่ว่า ประสิทธิภาพของความหมายของข้อความที่ใช้อาจจะเปลี่ยนแปลงจากกลุ่มหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มหนึ่ง ดังนั้นการที่ ฮาร์ส โตน ใช้ผู้ตัดสินเป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นตัวแทนมาจากกลุ่มที่ตั้งใจจะวัดมาเป็นผู้กำหนดค่าของข้อความแต่ละข้อนั้น จึงเป็นสิ่งที่เหมาะสมอย่างยิ่ง

1.1.2 ค่าประจำข้อความแต่ละข้อนั้นถูกกำหนดโดยผู้ตัดสินก่อนแล้วได้มีการตรวจสอบอีกครั้งก่อนที่จะนำไปใช้จริง ซึ่งจากการปฏิบัติดังนี้ทำให้แบบวัดของ Thurston นั้นดูเหมือนว่าจะเป็นแบบวัดที่มีประสิทธิภาพ

1.1.3 แบบวัดความพึงพอใจของ ฮาร์ส โตน นั้นประกอบด้วยข้อความจำนวนเท่าๆ กันในแต่ละช่วงของค่าของข้อความ ซึ่งจากลักษณะอย่างนี้จะช่วยให้สอบวัดลักษณะ การเปลี่ยนแปลงของลักษณะต่าง ๆ ได้

1.2 จุดค้อย

จุดค้อยแบบวัดความพึงพอใจโดยใช้เทคนิคของ ฮาร์ส โตน นั้นอยู่ที่ว่าจะต้องใช้เวลามากในการพัฒนาแบบวัดเนื่องจากการสร้างมีหลายขั้นตอน

2. แบบวัดความพึงพอใจโดยใช้เทคนิคของ ลิกิรท์ (Likert Technique)

2.1 จุดเด่น

2.1.1 สามารถใช้กับสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม สามารถที่จะตัดแปลงนำไปใช้วัดลักษณะต่างๆ ทางจิตพิสัย (Affective Domain) ได้

2.1.2 ใช้ง่าย

2.1.3 เปิดโอกาสให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็น ได้ทั้งทางบวกและลบพร้อมทั้งแสดงให้เห็นถึงระดับของความคิดเห็นได้ด้วย

2.2 จุดค้อย

การใช้แบบวัดของลิกิรท์นั้นเป็นไปได้ที่ผู้ตอบได้คะแนนรวมเท่าๆ กันทั้งที่ตอบไม่เหมือนกัน เช่น นาย ก. อาจจะได้ 25 คะแนน จากการที่แสดงความพึงพอใจในทางบวกต่อข้อความข้อ 1, 3, 5 และนาย ข. อาจจะได้คะแนน 5 จากการที่แสดงความพึงพอใจในทางบวกต่อข้อความ 2, 4, 6

3. แบบวัดความพึงพอใจโดยใช้เทคนิคนับจำแนกของออสกูต (Semantic Differential Technique)

3.1 จุดเด่น

3.1.1 สร้างง่าย ใช้ง่าย

3.1.2 สามารถใช้ในการเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ตอบหรือกลุ่มของผู้ตอบที่มีต่อเป้าหมายที่ต่างกัน เช่น ต้องการเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ตอบที่มีต่อการเรียนวิชาชีววิทยากับการเรียนวิชาเคมี โดยใช้แบบวัดชุดเดียวกันสามารถที่จะนำมาเปรียบเทียบกันได้

3.1.3 ผู้ตอบไม่มีความรู้สึกลำบากในการตอบ

3.2 จุดด้อย

3.2.1 ผู้ตอบต่างคนอาจจะแปลความหมายของคำศัพท์ที่คู่เดียวกันต่างกัน ความหมายของ “ดี” ของคนหนึ่งอาจจะต่างจาก “ดี” ของอีกคนหนึ่ง

3.2.2 ความหมายของคำศัพท์ เมื่อใช้กับเป้าหมายต่างกันจะมีความหมายต่างกัน เช่น คำว่า “ยาก” ถ้าใช้วัดความพึงพอใจต่ออาจารย์ใหญ่จะมีความหมายต่างกับคำว่า “ยาก” ในการวัดความพึงพอใจต่อวิชา “คณิตศาสตร์” ดังนั้น เมื่อต้องการเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ตอบคนเดียวหรือกลุ่มของผู้ตอบในกรณีที่มีความพึงพอใจต่อเป้าหมายต่างกัน โดยใช้แบบวัดชุดเดียวกันอาจจะทำให้เกิดปัญหา

3.2.3 ถ้าใช้วัดมโนคติหลายๆ ด้าน ผู้ตอบจะเกิดความเบื่อหน่ายและไม่ตั้งใจตอบในมโนคติด้านหลังๆ โดยเฉพาะถ้าวัดหลายๆ ด้าน แต่ละด้านใช้คำคุณศัพท์ตั้งแต่ 10 คู่ หรือมากกว่าจะก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายมาก

4. แบบวัดความพึงพอใจโดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale)

บุญชม ศรีสะอาด (2545, หน้า 72-74) ได้กล่าวถึง มาตราส่วนประมาณค่าไว้ว่า มาตราส่วนประมาณค่าเป็นมาตรวัดชนิดหนึ่ง ที่ใช้สร้างเป็นเครื่องมือแบบสอบถาม แบบวัดด้านจิตพิสัย เช่น เจตคติ แรงจูงใจ ใฝ่สัมฤทธิ์ ฯลฯ มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. มีระดับความเข้มข้นให้ผู้ตอบเลือกตอบตามความคิดเห็น เหตุผล สภาพความเป็นจริงตั้งแต่ 3 ระดับขึ้นไป

2. ระดับที่ให้เลือกอาจเป็นชนิดที่มีทั้งด้านบวกและด้านลบในข้อเดียวกัน หรือมีเฉพาะด้านบวกหรือมีเฉพาะด้านลบ โดยที่อีกด้านหนึ่งจะเป็นศูนย์หรือระดับน้อยมาก

3. บางข้อจะมีลักษณะเชิงนิมิต (Positive Scale) บางข้อมีลักษณะเชิงนิเสธ (Negative Scale)

4. สามารถแปลงผลการตอบเป็นคะแนนได้ ซึ่งขึ้นกับว่าจะเป็นข้อที่มีลักษณะนิมิตหรือเป็นลักษณะเชิงนิเสธ ข้อที่มีลักษณะเชิงนิมิต ถ้าตอบเห็นด้วยอย่างยิ่งจะได้ 5 คะแนน เห็นด้วยจะได้ 4 คะแนน ไม่แน่ใจจะได้ 3 คะแนน ไม่เห็นด้วยจะได้ 2 คะแนน ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งจะได้ 1 คะแนนหรือมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุดเมื่อแปลงผลการตอบออกมาเป็นคะแนนแล้วจึงสามารถวัดความเห็นคุณลักษณะด้านจิตพิสัยออกมาในเชิงปริมาณได้

สมนึก ภัททิยธนี (2545, หน้า 103) ได้กล่าวถึงแนวทางในการสร้างแบบวัดความพึงพอใจ ไว้ว่า แนวการสร้างแบบวัดความพึงพอใจมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยกำหนดระดับคะแนนของความพึงพอใจเป็น 5 ระดับ คือ 5 4 3 2 1 และกำหนดเกณฑ์ในการแปลความหมาย ดังนี้

4.51 – 5.00	หมายถึง	พึงพอใจมากที่สุด
3.51 – 4.50	หมายถึง	พึงพอใจมาก
2.15 – 3.50	หมายถึง	พึงพอใจปานกลาง
1.51 – 2.50	หมายถึง	พึงพอใจน้อย
1.00 – 1.50	หมายถึง	พึงพอใจน้อยมาก

สรุปได้ว่า การสร้างแบบวัดความพึงพอใจเกิดจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ครูจะต้องเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจเพื่อจะได้นำไปสู่เป้าหมาย เมื่อเกิดความพึงพอใจจะเกิดผลที่ดีต่อการเรียนรู้ผลที่ดีหรือนำพอใจ นำไปสู่ความพึงพอใจทำให้งานที่ทำประสบผลสำเร็จความพึงพอใจ คือ ความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งต่างๆ ในสิ่งที่ดีเกิดจากการได้รับตอบสนองในสิ่งที่ตนเองคาดหวังไว้จนทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ดียิ่งขึ้น

ผลจากการศึกษาความพึงพอใจนี้ ผู้วิจัยจะนำไปใช้เป็นส่วนหนึ่งของการประเมินผลนาฏยประดิษฐ์รำถวายมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ของผู้ชมทั่วไป และผู้เชี่ยวชาญด้านสาขานาฏศิลป์และการละคร อันที่จะนำไปสู่การนำไปใช้ในหลักสูตรรายวิชานาฏย (2053201)

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

8.1 งานวิจัยในประเทศ

จิรัชศักดิ์ ศรีรัตน์ (2544, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบระดับปัญหาและศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหาทางการเรียนการสอนวิชาดนตรีและนาฏศิลป์กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยในการสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 238 คน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสกลนคร ผลการศึกษา พบว่า

1. ครูโดยรวมของโรงเรียนขนาดกลาง และขนาดเล็กมีปัญหาในการเรียนการสอนวิชาดนตรีและนาฏศิลป์กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย โดยภาพรวมและอยู่ในระดับมาก และวิเคราะห์เป็นรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด คือ ด้านสื่อการเรียนการสอน ส่วนในระดับมากที่สุดคือด้านหลักสูตรและเนื้อหาด้านการวัดผลประเมินผล ปัญหาในระดับปานกลางได้แก่ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

และเมื่อดูตามขนาดของโรงเรียน พบว่าโรงเรียนขนาดใหญ่มีปัญหาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อดูเป็นรายด้าน มีปัญหาในระดับมากในด้านหลักสูตรและด้านสื่อการสอน ระดับปานกลางได้แก่ ด้านเนื้อหาวิชาและด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ส่วนระดับน้อย ได้แก่ ด้านการวัดผลและประเมินผล ในโรงเรียนขนาดกลางพบว่า มีปัญหาด้านหลักสูตรในระดับปานกลาง ส่วนโรงเรียนขนาดเล็ก มีปัญหาในระดับมากด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการสอน

2. ครูในโรงเรียนขนาดเล็กมีปัญหาในการเรียนการสอนวิชาคณิตศาสตร์และนาฏศิลป์ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยโดยรวมเป็นรายด้าน 4 ด้าน มากกว่าครูในโรงเรียนขนาดกลางและโรงเรียนขนาดใหญ่คือ ด้านหลักสูตร ด้านเนื้อหาวิชา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และมีปัญหาด้านการวัดผลประเมินผลมากกว่าครูโรงเรียนขนาดใหญ่ นอกจากนี้ครูในโรงเรียนขนาดกลาง มีปัญหาดังกล่าว โดยรวมเป็นรายด้าน 4 ด้าน มากกว่าครูในโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดเล็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 คือ ด้านเนื้อหาวิชา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการสอน ด้านการวัดผลประเมินผล

3. แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านหลักสูตร ควรจัดเอกสารเกี่ยวกับหลักสูตรให้เพียงพอ กับความต้องการของครู ส่วนด้านเนื้อหาวิชา ควรจัดให้มีการอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับทำรำเบื้องต้นให้ครูผู้สอนวิชานี้ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ควรจัดให้มีการฝึกอบรมการใช้สื่อต่าง ๆ ในวิชาคณิตศาสตร์และนาฏศิลป์ และด้านการวัดผลประเมินผล มีแนวทางแก้ไขคือ ศึกษาการวัดผลประเมินผล ให้เข้าใจ

ชนานันท์ สู่เสน (2541, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมการสอนนาฏศิลป์ไทย ในวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด พบว่า นักเรียน นักศึกษาเห็นว่าอาจารย์ให้จังหวะประกอบการรำด้วยการตบมือหรือนับจังหวะในระดับมาก สอนวิชานาฏศิลป์ให้สัมพันธ์กับวิชาอื่นระดับปานกลาง อาจารย์สาธิตการแสดงหรือรำรำระดับมาก ใช้วีดิทัศน์ประกอบการสอนระดับน้อย อาจารย์ทำให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของวิชาที่เรียนระดับมาก ส่งเสริมให้ผู้เรียนรำเป็นกลุ่มหลังจากการเรียนระดับมาก และจากการสังเกตพฤติกรรมหลังจากการสอน พบว่า การสอนภาคทฤษฎี พฤติกรรมที่มากกว่าร้อยละ 50 มี 5 ด้าน ด้านที่มากที่สุดคือ ด้านการสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน โดยให้ความเป็นกันเองกับผู้เรียน พฤติกรรมที่น้อยกว่าร้อยละ 50 มี 3 ด้าน ด้านที่น้อยที่สุดคือ ด้านการใช้อุปกรณ์ประกอบการสอน โดยนำเอาเอกสารและแบบเรียนมาประกอบการสอนเป็นประจำ สำหรับการสอนภาคปฏิบัติ พฤติกรรมที่มากกว่าร้อยละ 50 มี 7 ด้าน ด้านที่มากที่สุดคือ ด้านการสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน โดยให้ความสนใจและเอาใจใส่ผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ พฤติกรรมที่น้อยกว่าร้อยละ 50 มี 2 ด้าน ด้านที่น้อยที่สุดคือ ด้านการเตรียมการสอน โดยการเตรียมห้องเรียนกระจัดกระจายให้ผู้เรียนใช้ประกอบการเรียน

วันจันทร์ ฎุแป็ง (2542, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัญหาการกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ของครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 319 คน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดหนองบัวลำภู ในด้านหลักสูตรและเนื้อหา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียน การสอน ด้านการวัดผลประเมินผล พบว่าครูผู้สอน กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย มีปัญหาด้าน กิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการสอน และด้านการวัดผลประเมินผล ผลการศึกษา พบว่า ครูผู้สอน กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย มีปัญหาด้านกิจกรรมการเรียนการสอน โดยรวมเป็นรายด้าน 2 ด้าน ในระดับปานกลาง และมีปัญหาหลายด้านอีก 2 ด้าน อยู่ในระดับมาก คือ ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดผลประเมินผล และมีรายชื่อที่มีปัญหาระดับมาก 3 ลำดับแรก คือ ขาดอุปกรณ์ส่งเสริมความถนัดทางด้านดนตรีนาฏศิลป์ โรงเรียนไม่มีแบบทดสอบของแต่ละแขนง ที่ได้มาตรฐาน และขาดงบประมาณในการซ่อมแซมสื่อการเรียนการสอน

โมหี ศรีแสนยงค์ (2550, หน้า บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่องการสร้างบทเพลงประกอบรำ ชูคนางสุชาดาเสียงพวงมาลัย พบว่า วรรณกรรมที่นำมาศึกษาเป็นวรรณกรรมพื้นบ้าน ประเภท มุขปาฐะ (หมอลำ) โดยการตัดตอนเหตุการณ์ที่นางสุชาดาจะเลือกคู่ มาแต่งเป็นบทเพลง โดยใช้ ฉันทลักษณ์ประเภทกลอนบทละคร มีจำนวนทั้งสิ้น 14 คำกลอน หรือ 7 บท ใช้ผู้แสดงเป็นตัวพระ กับ ตัวนาง จัดเป็นรำคู่ ใช้วงดนตรีไทยประเภทวงปี่พาทย์เครื่องห้าบรรเลงประกอบ เพลงที่ขับร้อง มี 3 ทำนอง คือ เพลงลีลากระทุ่ม เพลงลมพัดชายเขา และ เพลงแห่เจ็ดฉิ่ง ส่วนเพลงบรรเลงหรือ เพลงหน้าพาทย์ มี 4 เพลง คือ เพลงทำยเพลงกลม เพลงเชิด เพลงเร็ว และ เพลงลา ใช้เสียงขับร้อง ผู้ชายในบทของตัวพระ ใช้เสียงขับร้องผู้หญิงในบทตัวนาง การแต่งกายแต่งแบบยืนเครื่อง อุปกรณ์การแสดง ตัวพระใช้ผ้าแพรสีดำคลุมไว้ที่ข้อมือ ส่วนตัวนางมีพวงมาลัย ลักษณะท่าจะใช้ หลักการรำตีบท แต่ยังไม่ได้รับรรจุท่ารำ ดังนั้น จึงยังไม่ได้นำออกแสดงเผยแพร่ เพียงแต่บันทึก เสียงขับร้องเท่านั้น และยังไม่ได้รับการประเมินผลครบถ้วนตามกระบวนการวิจัยให้สมบูรณ์

โมหี ศรีแสนยงค์ (2544, หน้า บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่องการศึกษาหัตถกรรมชาวบ้าน จังหวัดมหาสารคาม เพื่อสร้างเป็นนาฏยประดิษฐ์ชุดเชิงหัตถศิลป์ถิ่นมหาสารคาม พบว่า งาน หัตถกรรมชาวบ้านจังหวัดมหาสารคาม ที่เด่น มีชื่อเสียง เลือกลงศึกษา มี 3 ชนิด คือ การปั้นหม้อ การทอผ้า และ การจักสาน โดยเน้นเรื่องกระบวนการ ขั้นตอนการผลิตงานหัตถกรรมด้วยมือ จากเริ่มต้นจนผลงานสำเร็จ และศึกษาประวัติของชุมชนว่าเป็นชนเผ่าใด อพยพมาจากที่ใด จึงประดิษฐ์ท่ารำขึ้น โดยยึดองค์ประกอบของการแสดง ประเภทระบำ รำ ฟ้อนและเชิง ดังนี้ ที่มาของการแสดง มาจากขั้นตอนการผลิตงานหัตถกรรมของชาวบ้านด้วยมือ ทั้ง 3 ชนิด คนตรี ใช้วงดนตรีโปงลางอีสาน เพลง ใช้ 4 ทำนองหรือลาย ได้แก่ ลายเตี้ยโจง ลายผู้ไทยเลาะดูบลายกันตรึม และลายเตี้ยพม่า ใช้ผู้แสดงเป็นตัวนาง 6 คน หรือ 3 คู่ คู่ละ 1 ชุด ประดิษฐ์งาน

หัตถกรรม การแต่งกายแต่งแบบชนเผ่าอีสาน ที่มีประวัติเกี่ยวข้องกับชุมชน ทำไร่ทำนาทำ และทำประดิษฐ์เป็นสื่อให้ทราบวิธีการผลิตผลงานหัตถกรรม การแปรแถวมี 10 รูปแถว อุปกรณ์การแต่ง ได้แก่ หม้อ กระด้ง และผ้า ผลการวิจัยกับเพียงกลุ่มทดลอง ยังไม่ได้ผ่านการประเมินผลทางการวิจัยให้สมบูรณ์

สุรสิทธิ์ ปินะเด (2546, หน้า 79-81) ได้ศึกษาปัญหาการสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย คนตรี-นาฏศิลป์ ของครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมหาสารคาม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทราบปัญหาและเปรียบเทียบระดับปัญหาการสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย แขนงคนตรี-นาฏศิลป์ ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2544 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นครูผู้สอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย แขนงคนตรี-นาฏศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมหาสารคาม ปีการศึกษา 2535 จำนวน 288 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีจำนวน 5 ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านเนื้อหาวิชา ด้านกิจกรรมการเรียน การสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดผลประเมินผล แบบสอบถามนี้มีค่าอำนาจจำแนกรายข้ออยู่ระหว่าง 0.32 - 0.81 และมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ 0.97 สถิติที่ใช้ คือ สถิติพื้นฐานและการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One-way Analysis) หรือ F-test ผลการวิจัยพบว่า

1. ครูผู้สอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย แขนงคนตรี-นาฏศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยส่วนรวม มีปัญหาอยู่ระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านเนื้อหาวิชา มีปัญหาอยู่ในระดับมาก ส่วนปัญหาด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียน การสอน และด้านการวัดผลประเมินผล มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง

2. ครูผู้สอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย แขนงคนตรี-นาฏศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก มีปัญหาในการสอนต่างกัน

จินดา เครือหงส์ (2544, หน้า 73-74) ได้พัฒนาเครื่องมือวัดการปฏิบัติวิชานาฏศิลป์ไทย สาขาการละคร ระดับนาฏศิลป์ชั้นต้น เครื่องมือที่พัฒนามี 2 แบบ คือ แบบทดสอบวัดความรู้ ความเข้าใจ การปฏิบัติวิชานาฏศิลป์ 1 ฉบับ และแบบสังเกตวัดทักษะการปฏิบัติวิชานาฏศิลป์ไทย 6 ฉบับ คือ เพลงช้า เพลงเร็ว แม่บทใหญ่ ระบายกฤษณาภิหาร แม่บทเล็ก และระบำเทพบันเทิง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นนักเรียนนาฏศิลป์ ระดับชั้นต้นปีที่ 3 ของภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2543 สังกัดกรมศิลปากร ที่เรียนวิชานาฏศิลป์สาขาการละคร จำนวน 455 คน โดยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน ใช้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 คน

ผลการศึกษาพบว่า แบบทดสอบวัดความรู้ความเข้าใจการปฏิบัติ มีค่าความยากง่าย และค่าอำนาจจำแนกเฉลี่ย 0.48 และ 0.58 มีค่าความเชื่อมั่น 0.86 และค่าความคลาดเคลื่อน

มาตรฐานในการวัด 2.38 ส่วนแบบสังเกตวัดทักษะการปฏิบัติ มีค่าอำนาจจำแนกเฉลี่ยทั้ง 6 ฉบับระหว่าง 0.46 - 0.89 ค่าความเชื่อมั่นของผู้สังเกตให้คะแนน 2 คน มีค่าระหว่าง 0.85 - 0.89 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสังเกตมีค่าระหว่าง 0.48 - 1.54 เกณฑ์การให้คะแนนแต่ละขั้น เป็นขั้นเตรียม 10 % ขั้นปฏิบัติ 80% และขั้นจิตพิสัย 10 % ความเที่ยงตรงตามสภาพในการวัดมีค่าระหว่าง 0.52 - 0.87 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เกณฑ์ปกติ มีค่าคะแนนดิบอยู่ระหว่าง 96 - 199 และคะแนนที่อยู่ระหว่าง $T_{33} - T_{67}$

มานะ สอนสารี (2530, หน้า 57) ได้ศึกษาการใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนชุมชนวัดธรรมจักร จังหวัดพิษณุโลก ได้ดำเนินการ ทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง 24 คน ทำแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ โดยให้กลุ่มทดลองฝึกใช้ โปรแกรมการเข้ากลุ่มกิจกรรม สัปดาห์ละ 3 ครั้ง ๆ ละ 50 นาที คิดต่อกัน 12 ครั้ง ส่วนกลุ่มควบคุมให้ทำกิจกรรมตามปกติ โดยไม่ได้เข้ากลุ่มกิจกรรม หลังสิ้นสุดการใช้โปรแกรมแล้ว 1 สัปดาห์ จึงให้กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมทำแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ ชุดเดิม ผลจากการทดลองพบว่านักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ มีความคิดสร้างสรรค์ คล่องตัวและความคิดละเอียด แตกต่างจากก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ความคิดริเริ่ม ความคิดคล่องตัว และความคิดละเอียด แตกต่างจากนักเรียนที่ทำกิจกรรมตามปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จากการวิจัยสรุปผลได้ว่า การใช้กิจกรรมกลุ่ม ทำให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้น การกระตุ้นให้นักเรียนทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันอย่างเป็นระบบ การแลกเปลี่ยนความคิดซึ่งกัน และกัน ด้วยกระบวนการกลุ่ม จะทำให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นกว่าวิธีการทำงาน เพียงคนเดียว

สุนีย์ ศรีวันพิมพ์ (2533, หน้า 112-113) ได้ศึกษาผลของการฝึกความคิดสร้างสรรค์ ภายใต้สมมุติฐานความคิดสร้างสรรค์เป็นกลุ่ม และเป็นรายบุคคล กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนท่ามะกาวิทยา จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 40 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 กับกลุ่มทดลองที่ 2 กลุ่มละ 20 คน ใช้เครื่องมือในการศึกษา คือ แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ ผลการศึกษาพบว่า ความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนที่ได้รับการฝึกแบบเป็นกลุ่ม มีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการฝึกแบบรายบุคคล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

นิรัตน์ กรองสะอาด (2538, หน้า 62-72) ได้ทำการศึกษาวิจัยการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหว และจังหวะที่เน้นในการสื่อความหมายที่มีผลต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยนักเรียน ชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนอนุบาลนครสวรรค์ จำนวน 30 คน ผลการศึกษาพบว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะ เน้นเทคนิคการสื่อความหมาย มีความ

คิดสร้างสรรค์ สูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย ก่อนทดลอง 17.53 และหลังการทดลองมีค่าคะแนน 37.93

จันทร์จรัส ตัณฑสุทธิ (2538, หน้า 76-79) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดสร้างสรรค์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 วิชาสังคมศึกษา โดยเทคนิคการสอนแบบบูรณาการ และการสอนตามคู่มือครู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และความคิดสร้างสรรค์ ทั้งในด้านความคิดคล่องตัว ในด้านความคิดยืดหยุ่น ความคิดริเริ่มของทั้งสองกลุ่ม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ฐปทอง ศรีทองท่วม (2539, หน้า 71) ได้ศึกษาวิจัยความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย ที่ได้รับการจัดประสบการณ์กิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะ โดยใช้กิจกรรมทักษะดนตรี โดยศึกษากับนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ของโรงเรียนอนุบาลหนองคาย จำนวน 60 คน จากการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเคลื่อนไหวและจังหวะก่อน กับกลุ่มที่สอนจังหวะปกติ มีความคิดสร้างสรรค์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยกลุ่มทดลองมีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่ากลุ่มควบคุม

พจนันท์ ไวยานนท์ (2541, หน้า 35) ได้ศึกษาผลการใช้บทบาทสมมุติที่มีผลต่อความคิดสร้างสรรค์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดสุวรรณารัญญิกาวาส จังหวัดชลบุรี กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนที่มีความคิดสร้างสรรค์ต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ไทล์ ที่ 50 ลงมา จำนวน 18 คน เป็นกลุ่มทดลอง 9 คน และกลุ่มควบคุม 9 คน กลุ่มทดลองได้รับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ด้วยโปรแกรมบทบาทสมมุติ พบว่า มีความคิดสร้างสรรค์มากขึ้น หลังจากที่ได้รับ การฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนที่ได้รับการฝึกบทบาทสมมุติ มีความคิดสร้างสรรค์ มากกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ศิริพร เถาว์โท (2545, หน้า 44) ได้ศึกษาผลการเรียนรู้แบบบูรณาการ ที่มีผลต่อความคิดสร้างสรรค์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบริหารแจ่มใสวิทยา 1 อำเภอคอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการศึกษาพบว่า การที่จะพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน ให้ได้ผลนั้น สามารถที่จะส่งเสริมให้เกิดขึ้นได้โดยวิธีการฝึกจากกระบวนการสอนแบบต่าง ๆ ของครู การเปิดโอกาสให้นักเรียนมีอิสระในการแสดงออกทางการเขียน การพูด การคิด และจินตนาการ การยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน นักเรียนจะมีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น หลังจากได้รับการเรียนรู้แบบบูรณาการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น มากกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการเรียนรู้แบบบูรณาการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงให้เห็นว่า การเรียนรู้แบบบูรณาการ สามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ได้

อุษณีย์ โพธิสุข และคณะ (2548, หน้า 115) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับ ผู้ที่มีความสามารถพิเศษ ด้านทักษะความคิดระดับสูง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับ

การศึกษิตกษะการคิดระดับสูง โดยใช้โปรแกรมการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดระดับสูง ผลการศึกษาพบว่า ความคิดสร้างสรรค์ก่อนและหลังทดลองแตกต่างกัน นักเรียนมีค่าคะแนนสูงขึ้น เด็กมีความคิดสูงขึ้น นอกจากนี้การวิจัยยังพบว่า การจัดบรรยากาศชั้นเรียน ห้องเรียน ที่เป็นอิสระสนุกสนาน เปิดโอกาสให้แสดงความสามารถเต็มที่ อบอุ่น ปลอดภัย เป็นกันเอง จะส่งผลให้เด็กอยากเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อยากคิดอยากทำ กล้าคิด กล้าแสดงออก ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ทำให้เด็กมีพัฒนาการสูงขึ้น

เครือวัลย์ เรืองศรี (2542, หน้า 1-3) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องจួយเอาไว้โดยได้กล่าวถึงความหมายของการรำเดี่ยว จดมุ่งหมาย ความเป็นมา ประเภทของการรำเดี่ยว การรำจួយ ความหมายของจួយ จดมุ่งหมายของการรำจួយ ประเภทของจួយ จួយประเภทแปลงกาย และจួយประเภทการแต่งกาย ตลอดทั้งประวัติความเป็นมาของจួយว่าดั้งเดิมมาจากวรรณคดีไทย และองค์ประกอบของการรำจួយ

ธีระยุทธ วิเศษสังข์ (2549, หน้า 102-106) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษากลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ วิชาศิลปะ ศ 42103 สาระทัศนศิลป์ โรงเรียนศรีสะเกษวิทยาลัย โดยผู้ใช้หลักสูตรมีครู 2 คน นักเรียน 45 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบประเมินผล แบบโครงร่างหลักสูตร เพื่อตรวจสอบโครงร่างหลักสูตร แผนการสอนวิชาศิลปะ 42103 แบบทดสอบ แบบประเมินทักษะทัศนศิลป์ แบบประเมินความเหมาะสมของกระบวนการ แบบประเมินความพึงพอใจ ผลจากการศึกษา พบว่า หลักสูตรที่พัฒนาเป็นหลักสูตรที่มีความเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น เพราะพัฒนาขึ้นจากการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง สามารถจัดการเรียนรู้ได้ตามศักยภาพของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เกี่ยวข้องสามารถนำผลการพัฒนาหลักสูตร ไปใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนได้ตามความเหมาะสม ครูและผู้ปกครองตรวจสอบหลักสูตรนี้แล้ว ต่างมีความพึงพอใจในหลักสูตร

อภิสิทธิ์ แม่นวิเศษพงศ์ (2549, หน้า 104-110) ได้พัฒนาชุดการสอนเรื่องนาฏยศัพท์ และภาษาท่านาฏศิลป์ไทย โดยเน้นกระบวนการปฏิบัติสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 3 จำนวน 30 คน พบว่า ชุดการสอนเรื่องการสอนนาฏยศัพท์และภาษาท่านาฏศิลป์ไทย โดยเน้นกระบวนการปฏิบัติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่มีประสิทธิภาพ 85.34 / 89 - 93 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และผลการศึกษาเจตคติต่อนาฏศิลป์ไทยภายหลังการเรียนด้วยชุดการสอน นักเรียนมีเจตคติต่อนาฏศิลป์ไทยอยู่ในระดับ ดีมาก

รุจิราภรณ์ เหลาหวอด (2549, หน้า 38-42) ได้ศึกษาผลการใช้วิธีฝึกทำรำพื้นฐานทางนาฏศิลป์ไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 31 คน พบว่า (1) ประสิทธิภาพ

ของวิธีคิดเรื่องการเรียนรู้ โดยใช้วิธีคิดฝึกทำร่ำพื้นฐานทางนาฏศิลป์ไทย ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มีค่า 91.75 / 91.15 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ (2) การเรียนที่เรียนด้วยวิธีคิดฝึกทำร่ำพื้นฐานทางนาฏศิลป์ไทย ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความสามารถในการร่ำพื้นฐานทางนาฏศิลป์ไทย หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน ที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดเป็นสื่อการสอนที่แตกต่างจากการสอนโดยอาจารย์ตามปกติ ผู้เรียนจึงให้ความสนใจและมีความกระตือรือร้นในการเรียนมากขึ้นกว่าการสอนแบบปกติ

8.2 งานวิจัยต่างประเทศ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์ทางการศึกษา ของนักวิจัยต่างประเทศ มีดังนี้

อัลบาโน (Albano, 1987, หน้า Abstract) ได้ทำการทดลองฝึกความคิดสร้างสรรค์ ภายใต้สมมุติฐานความคิดสร้างสรรค์ ประกอบด้วย ทักษะทางสมอง 4 ประการ คือ ทักษะด้านจินตนาการ (Imagery) ทักษะด้านอุปมา (Analogy) ทักษะด้านโยงความสัมพันธ์ (Association) และทักษะการเปลี่ยนแปลงรูป (Transformation) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นทหารสังกัดหน่วยสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ ในรัฐนิวเจอร์ซีย์ สหรัฐอเมริกา (U.S. Army Communication Electronics Command) จำนวน 60 คน ใช้เวลาในการฝึก 20 ชั่วโมง ระหว่างเดือนมิถุนายน - กรกฎาคม 1985 โดยใช้แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของทอร์เรนซ์ทั้งฉบับรูปภาพ และภาษา เป็นเครื่องมือวัดตัวแปรตาม ผลการทดลองพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น

บาร์เรย์ (Barrey, 1974, หน้า 3577-A) ได้ศึกษาถึงความก้าวหน้าทางด้านความคิดสร้างสรรค์ ของนักเรียนที่เรียนจากครูที่มีใจกว้างกับครูที่ยึดความคิดของตน โดยทดลองกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ในโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐแคลิฟอร์เนีย กลุ่มตัวอย่างได้แก่ครู 20 คน นักเรียน 240 คน พบว่า นักเรียนที่เรียนกับครูที่ใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน จะมีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนจากครูที่ยึดความคิดเห็นของตนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลการวิจัยสรุปได้ว่า บุคลิกภาพของครูมีอิทธิพลต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

คลอเวอร์ (Clover, 1980, หน้า 3-16) ได้ใช้กิจกรรมฝึกความคิดสร้างสรรค์กับนักศึกษา ระดับวิทยาลัย จำนวน 44 คน โดยการฝึกฝนและให้การเสริมแรง มีจุดมุ่งหมายเพิ่มความคิดสร้างสรรค์ 3 ด้าน คือ ความคิดคล่องแคล่ว (Fluency) ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility) และความคิดริเริ่ม (Originality) ทั้งในด้านนำสิ่งของมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และด้านแก้ปัญหา

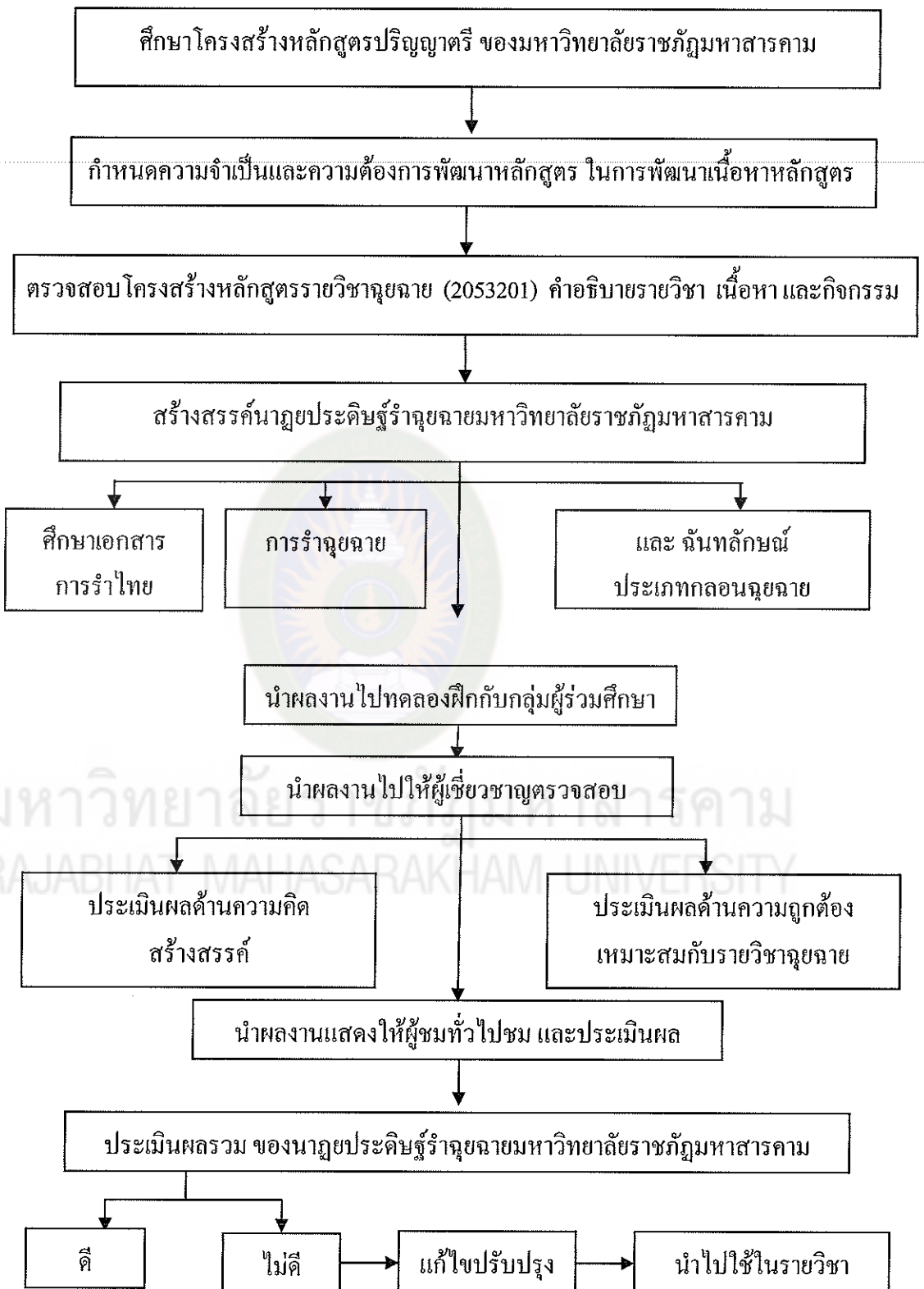
ในแบบฝึกหัด พบว่า หลังจากการฝึกกลุ่มตัวอย่าง สามารถทำคะแนนในแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของทอร์เรนซ์ ได้สูงขึ้นเป็นอย่างมาก และเมื่อมีการติดตามผลในระยะ 11 เดือนต่อมา พบว่า กลุ่มตัวอย่างยังคงทำคะแนน ได้สูงขึ้นเหมือนเดิม

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่าเป็นการพัฒนาหลักสูตรในรายวิชาอนุญาต ให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการที่พัฒนาสู่ความสำเร็จ ในการที่จะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพแห่งการเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ ต่อบุคคล และชุมชนอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยได้ดัดแปลงกรอบแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของนักการศึกษา ทาบา (Hilda Taba) และความคิดสร้างสรรค์ มาเป็นกรอบแนวคิด ดังนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แผนผังที่ 2.10 กรอบแนวคิดการวิจัย